

MİTOLOJİ ve TARİH DİZİSİ

Ramses

Suzan Seslenir



anonim
YAYINCILIK

RAMSES

Suzan SESLENİR



ANONİM YAYINCILIK

Mitoloji ve Tarih Dizisi: 16

RAMSES

Yazar: Suzan SESLENİR

Editör: Yalçın LÜLECİ

Redaksiyon: Tayfun Cihan ÖNDER

Sayfa Düzeni: Muhammet Cüneyt ÖZCAN

Kapak Tasarımı: Ahmet ALTAY

© Kitabın telif hakları Anonim Yayıncılık'a aittir. Yayınevinden ve yazardan yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,

hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Çatalçeşme Sokak No:19/1 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: 0212 520 07 40 - 512 83 79

Faks: 0212 511 87 23

anonimyayin@gmail.com

Anonim Yayıncılık, bir Parıltı Yayıncılık markasıdır.

GİRİŞ

Antik Mısır tarihinin belki de en önemli firavunu olan II. Ramses, Mısır tarihinin Yeni Krallık hanedanlığı döneminde uzun yıllar tahtta kalarak Eski Mısır tarihine damgasını vurmuştur.

Nil nehri kıyısında kurulan Mısır, tarıma elverişli arazisi ile eski dünyanın medeniyet merkezlerinden biridir. Dünyanın en eski medeniyet ve kültürüne ev sahibi yapması ile Mısır, öteden beri değişik kavimlerin çekim merkezi olmuş ve sürekli dışarıdan göç almıştır. Kuzey ve doğusunun denizle, Batı ve güneyinin ise çöl ve Afrika'nın görece az nüfuslu Afrika toprakları ile çevrili olması Mısır'ın dış dünya ilişkilerinin sınırlı gelişmesine yol açmış, bu durum Mısır medeniyetinin diğer uygarlık ve medeniyetlere oranla dış etkilere daha az açık olmasını sağlamıştır. Tıpkı Mısır gibi eski uygarlık merkezi olan Anadolu ve Mezopotamya doğu batı geçiş yolları üzerinde olması nedeniyle dış tehditlere ve etkilere daha açık bir medeniyet merkezidir. Bu bölgeler tarihler boyu istilalara, savaşlara ve egemenlik mücadelelerine sahne olmuştur. Ancak doğu batı geçiş yollarının uzağında kalan ve eski dünyanın güney ucunu teşkil eden Mısır'da, Mezopotamya ve Anadolu'daki hareketlilik gözlenmez. Bu durum, Mısır medeniyetini daha içe kapalı ve deyim yerinde ise kendi yağında kavrulan bir uygarlık haline getirmiştir. Mısır'ın bu coğrafi konumu sosyal, ekonomik, dinsel ve kültürel şekilleniş üzerinde de belirleyicidir. Mısır'daki toplumsal hareketlerin yankısı yine Mısır'la kalmış, en fazla komşu bölgeler olan Nübya, Kenaneli ve Hitit devletine ulaşmıştır.

Medeniyetin en eski bölgelerinden biri olması nedeniyle eski Mısır, dışardan sürekli göç alan bir bölge olmuştur. Hiksos göçleri, İbrani göçleri, tarihin ilerleyen aşamalarında Çerkez göçleri bunun göstergesidir. Bu nedenle Mısır medeniyeti kendi yatağını kazan, hanedanlık dönemlerinin tüm yayılmacı politikalarına rağmen genişlemekten çok derinleşen bir medeniyettir. Onun bu kapalı karakteri toplumsal şekilleniş üzerinde de belirleyicidir. Bu yüzden eski Mısır'da inanç sistemleri, iktidar biçimleri, sınıfsal ayrışmalar katı ve serttir. Bu en somut olarak kendini, II. Ramses'in iktidar icraatlarında kendini göstermektedir.

Mısır Medeniyeti eski dünyanın en köklü birkaç medeniyet merkezinden biri olarak canlı bir siyasal yaşam sürmüştür. Nüfus bakımından cazibe merkezi

olması, Nil Deltası'nda gelişen tarım üretimi etrafındaki katı sınıflaşma Mısır'da iç çatışmaları, siyasal mücadeleleri ve iktidar kavgalarını sürekli diri tuttu. Bu nedenledir ki, Mısır antik tarihi farklı isimlerle anılan hanedanlık dönemlerini yaşadı. Her hanedanlık dönemini, kaos ve fetret devri olarak nitelendirebileceğimiz bir ara dönem izledi. Bu ara dönemler, bir hanedanlık devrilirken kurulacak olan yeni hanedanlığın doğum dönemleriydi. Bu dönemler Mısır'da iç çatışmalar doruk noktasına ulaştığı, tıpkı zincirin halkaları gibi bir düzenden başka bir düzene geçişin bağlantı noktaları olmuştur.

Mısır'da hanedanlık dönemlerinin belki de en görkemlisi II. Ramses döneminde yaşanmıştır. II. Ramses, askeri ve siyasi zekâsının yanı sıra acımasız ve hırslı bir firavundur. Uzun yıllar ülkeyi koyu bir baskı ve sömürü altında yönetirken, Antik Mısır'ın en görkemli çağına da damgasını vurmuştur.

II. Ramses büyük devlet idaresinin ancak güçlü bir ordu ve din adamlarının desteğini almaktan geçtiğini fark etmişti. Bu yüzden ordunun her koşulda firavuna bağlı ve sert disiplinli olmasına büyük özen gösteriyordu. Sosyal hayatın en ayrıcalıklı sınıfı olarak adlandırılabilen Teb'li Amon ruhbanları ise II. Ramses'in en önemli destekçileri olmuşlardır. II. Ramses, bu bakımdan dinde reform ve yeni din kurma çalışmaları karşısında her zaman eski geleneksel Amon dininin temsilcisi ve savunucu oldu. Onun döneminde ruhbanların idaresindeki uçsuz bucaksız tapınak topraklarında on binlerce köle çalıştırılıyordu. Teb'li yüksek rahipler sosyal hayatta olduğu gibi siyasi ve ekonomik hayatta da önemli bir güç merkezi oldular. Bu nüfuzlarını kaybetmemek için de II. Ramses'in muhafazakâr ve geleneği sürdüren politikalarının en hararetli destekçisi bu sınıftı.

II. Ramses, Mısır'da merkezi iktidarının en güçlü dönemlerini yaşarken Nüpya, Ortadoğu ve Ön Asya'da da kolonizasyon politikaları izleyerek bölgesel nüfuzun yaymaya çalıştı. Tarihin ilk yazılı antlaşması ile sonuçlanan Kadeş Savaşı da bu egemenlik mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıktı.

II. Ramses döneminde İç Anadolu Hitit devletinin egemenliği altındaydı. Görkemli biri imparatorluk haline gelerek Doğu Anadolu ve Suriye'de kolonilere sahip olan Hititliler, II. Ramses'in bölgesel egemenlik mücadelesinde rakip olan tek devletti. Bu yüzden II. Ramses, kimi zaman siyasi ilişkiler kurarak kimi zaman da askeri politikalarla Hitit İmparatorluğu ile sürekli bir çatışma ve rekabet halinde bulunmuştur. Ancak Hititlerle

yapılan savaşlarda II. Ramses'in istediğini aldığı söylenemez. Kadeş Savaşı bu bakımdan bir kırılma noktasıdır. II. Ramses her ne kadar Ebu Simbel tapınağındaki kitabelerde kendini savaşın galibi ilan etse de, savaş sonunda, savaş sebebi olan Suriye kolonileri Mısır egemenliğinden tekrar Hitit egemenliğine geğmiştir. Hal böyle iken, II. Ramses'in Ebu Simbel tapınağındaki yazıtlarda kendini Kadeş kahramanı olarak ilan etmesi Asur tehdidi ile görece hafif atlatılan yenilgi koşullarını uyruklarından gizleyerek Mısır'ın iç çatışmalarını önlemek ve tarihe adını muzaffer firavun olarak yazdırma kaygısı olmalıdır.



II . Ramses'in Ebu Simbel'deki heykeli.

II. Ramses dönemi, Yeni krallığın dinsel reform taleplerinin ve yeni dinsel inançların kuruluş sürecine denk gelmiştir. Döneminden yaklaşık elli yıl önce yaşanan ve başarısızlıkla sonuçlanan ilk tek tanrılı din Atonizm'in ardından, bu kez semavi ve tek tanrılı bir din olarak doğan Musevilik (Yahudilik) Mısır'da sonradan yerleşen ve en ağır angarya işlerde çalıştırılan İsrailoğulları tarafından geniş destek görmeye başlamıştır. Zira geleneksel Amon dini artık halkın sosyal ve dinsel beklentilerine cevap vermiyordu. Aksine acımasız baskı ve sömürü koşullarında mevcut iktidarın ve ayrıcalıklı rahiplerin baskı ve zulmünü tanrı buyruğu gibi sunan ideolojik bir manüplasyon aracına dönüşmüştü. Halk baskı ve zulüm altında inlerken, saray ve onun çevresindeki din ve devlet bürokrasisi şatafatlı bir hayat yaşamaktadır. Bu sınıfsal uçurum Yeni krallığın en güçlü hanedanlığı olan II. Ramses döneminde yeni bir düşüşün habercisi olmuştur. II. Ramses döneminde başlayan Musevilik hareketi, bu düşüşün miladıdır.

Aton dininin tek tanrı anlayışını göksel bir tanrı inancıyla birleştiren Musevilik, kısa süre içinde ayrıcalıklı Kipti hanedanlığına karşı yoksul İsrailoğulları'nın umudu haline geldi. Öyle ki, II. Ramses, bir yandan İsrailoğulları'nı angarya işlerinde köle olarak çalıştırırken, öte yandan yakın gelecekte İsrailoğulları'nın iktidarını tehdit edeceğinden korktuğundan İsrailoğulları kavminden doğan tüm erkek çocuklarının öldürülmesini emretti. Ancak bu karar Mısır hanedanlığı için fasit bir daire oluşturunuyordu. Nitekim ağır İsrailoğulları kavminin soyu kuruması halinde angaryada çalıştıracak nüfus bulunamayacaktı. Bu nedenle II. Ramses, devlet bürokratlarının da uyarısı ile bu emrini esneterek erkek çocuklarının bir yıl öldürülmesi, bir yıl sağ kalması kararını vermiştir. Bu kararın bile bir kavim açısından kabullenilmesinin ne denli zor olduğu açıktır ve II. Ramses'in nasıl bir despotik rejim kurduğu hakkında da yeterli bir fikir vermektedir.

II. Ramses ile Hz. Firavun arasında geçen mücadele hem genel tarihin hem de dinler tarihinin en tartışmalı konusu olagelmıştır. Bu konuların başında da Hz. Musa ve İsrailoğulları kavmini kovalarken Kızıldeniz'de boğulan firavunun II. Ramses olup olmadığı konusu gelmektedir. Müslüman dünyasında Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ta söz edilen firavunun II. Ramses olduğuna dair

yaygın bir kanı vardır. Bu görüşün sahipleri, kanaatlerine El-A'râf, Tâhâ, El-Kasas surelerinin ayetlerini delil olarak göstermektedirler. Hatta bu fikrin savunucuları, Nil kıyılarında bir tepecikte secdeye durmuş halde bulunan ve bugün British Museum'da sergilenen mumyanın, II. Ramses'e ait olduğunu; II. Ramses'in Kızıldeniz mucizesini gördükten sonra ölmeden kısa bir süre önce secde ederek imana geldiğini ve Allah'ın, 'ibreti alem olsun' diye Ramses'in cesedinin secde halinde duran mumyasını koruduğunu ileri sürmektedirler. Buna delil olarak da Yunus Suresi'ni göstermektedirler.

Ne var ki, bu ayetlerde II. Ramses'in ismi açık olarak zikredilmemekte, genel bir firavun kavramından söz edilmektedir. II. Ramses'in Hz. Musa ile çağdaş olduğu, Hz. Musa'nın firavun sarayında büyüdüğü, Museviliğin II. Ramses döneminde ortaya çıkan bir din olduğu ve Mısır'da Hz. Musa ve Hz. Harun'un II. Ramses ise mücadeleye girdikleri; bu düşünceye karşı çıkan tarihçiler tarafından da kabul edilmektedir. Ancak bu tarihçiler aynı zamanda, Hz. Musa'nın henüz Medyen'den dönmeden II. Ramses'in öldüğünü, Kızıldeniz olayının firavunun Merneptah döneminde yaşadığını kronolojik karşılaştırmalarla ispatlamaktadırlar. Kaldı ki, II. Ramses'in mumyasının 1881 yılında Krallar Vadisi'nde bir kuyuda bulunduğu ve o günden beridir de Kahire Müzesi'nde sergilendiği bilinen bir gerçektir. Öte yandan British Museum'da sergilenen mumyanın Mısır'da bulunduğu ancak sıradan bir köylüye ait olduğu iklim ve coğrafi koşullar nedeniyle doğal mumyalanma yöntemi ile mumya haline geldiği İngiliz Arkeologlarca teyit edilmiştir.

II. Ramses'in kendini tanrı olarak ilan etmesi, halen güncelliğini koruyan bir konudur. II. Ramses şahıs olarak kendini tanrı ilan etmiş bir firavun değildir. Bu iddia, Amon dini ve geleneklerine bağlı II. Ramses'in inanç sisteminin firavunu tanrılaştırdığı fikrinden hareketle ortaya atılan yorumsal bir iddiadır. Amon dini Amon, Ra, Ptah ve Suketh gibi put tanrıları olan politeist bir dindir ve II. Ramses, Kadeş Savaşı'na girerken tanrıların koruyucu gücünü yanında hissetmek için birliklerine Amon, Ra, Ptah ve Suketh tanrı isimlerini vermiş, kendisi de Ra birliklerinin başında savaşa katılmıştır. II. Ramses'in Amon birliklerin komuta etmesi, Amon'nun en büyük Mısır tanrısı olmasıyla ilgilidir. Amon dininde firavunlar tanrının oğlu olarak kabul ediliyor ve tanrısallık kültü ile onurlandırılıyorlardı. Bu durum, tek tanrıcılık Musevilik tarafından Yehova'ya (Allah'a) şirk koşmak ve ölümlü insanı tanrı katına yükseltmek anlamında yorumlanmıştır. Ancak bu inanış, Mısır'da II. Ramses döneminde ortaya çıkan bir inanış değildir. II. Ramses öncesi firavunları da aynı kültle

onurlandırılmışlardır. Yani firavunun tanrını oğlu ve hizmetkârı olması düşüncesi Amon inanç sisteminin içinde vardır.

II. Ramses, Mısır firavunları içinde en uzun süre firavun tahtında oturan firavunlardan biridir ve gerek kişiliği, gerek Yeni krallık döneminde Mısır hanedanlığını ulaştırdığı nokta ile firavunlar çağının belki de en görkemli firavunudur. Hakkında yapılan tartışmaların bugün bile sürmesi, II. Ramses'in hayatının halen romanlara, sinema filmlerine konu olması; gerek dönemindeki olayların gerekse cesedinin bile tartışma konusu yapılması onun tarihsel kişiliğinin ne denli güçlü ve önemli olduğunu göstermektedir.

ARKAİK DÖNEMDEN II. RAMSES'E MISIR TARİHİ

Dünyanın en eski medeniyetlerinden bir olan Mısır medeniyetinin kökleri Eski Taş devrinin geç dönemlerine kadar uzanır. Kuzey Afrika'da iklimin ısınması ve gelişen kuraklık, bu bölgelerde yaşayan toplulukları sulak Nil nehri kıyılarına yöneltti. Böylece nüfus yoğunlaşması yaşayan ve tarıma oldukça elverişli olan Nil nehri kıyıları, insanlığın en eski medeniyet merkezlerinden biri haline geldi.

Gerek avcılık toplayıcılık döneminde, gerek Orta Buzul Çağı'nda, gerekse tarıma geçiş ve sınıflaşmanın yaşandığı ilkel komünal dönemin orta ve ileri aşamalarında, 12 bin yıl boyunca Nil vadisi, insan türünün önemli yaşam alanlarından biri oldu. Nil vadisinin verimli topraklara sahip olması, bu bölgede yerleşik ve gelişmiş bir tarımsal üretimin ve bu üretim etrafında şekillenen ileri bir sosyal-kültürel yapının doğuşunun ana nedenini teşkil etti. Tıpkı Dicle ve Fırat arasında verimli topraklara sahip olan Mezopotamya, Yeni Delhi ırmağının kıyısında kurulan Hindistan ve Sarı Nehir etrafında vücut bulan Çin medeniyeti gibi Mısır medeniyeti de, dünyanın en eski ve gelişmiş medeniyetlerinden biri haline geldi. Mısır'ın bu avantajlı coğrafi özellikleri ekonomi, kültür, bilim ve sanatın erken çağlarda gelişmesine kökleşmesine uygun ortam hazırladı. Böylece Mısır insanlığın en erken uygarlaşma sürecine girdiği coğrafi bölgelerden biri oldu.

Geçmiş 3000 yıldan daha fazla olan Antik Mısır, tarihi boyunca birçok hanedanlıklar ve krallıklar dönemi yaşandı. Döneminde Mısır'ın ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel bakımlardan önemli gelişimler kaydetmesine neden olan Mısır'ın efsanevi firavunu II. Ramses'e (d. M.Ö. 1302 – M.Ö. 1212) kadar Mısır; Hanedanlık öncesi dönem, Eski Krallık Dönemi, Birinci ara dönem, Orta Krallık Dönemi, İkinci ara dönem, Yeni dönem gibi dönemlere ayrıldı.

SÜLALE	DEVİR	YAKLAŞIK TARİH
I - II	ARKAİK	M.Ö. 3168 - 2705
III - VI	ESKİ İMPARATORLUK	M.Ö. 2705 - 2250
VII - X	BİRİNCİ ARA DEVİR	M.Ö. 2250 - 2035
XI - XIII	ORTA İMPARATORLUK	M.Ö. 2035 - 1668

XIV - XVIII	İKİNCİ ARA DEVİR	M.Ö. 1720 - 1550
XVIII - XX	YENİ İMPARATORLUK	M.Ö. 1552 - 1070
XXI	ÇİFTE HAKİMİYET	M.Ö. 1070 - 946
XXII - XXIV	LİBYALILAR	M.Ö. 946 - 712
XXV	HABEŞLİ	M.Ö. 712 - 664
XXVI	SAİT	M.Ö. 664 - 525
XXVII - XXXI	AŞAĞI MISIR	M.Ö. 525 - 332
YUNAN	PTOLEMAİK	M.Ö. 332 - 30

Manethon'un mısır medeniyeti kronolojisi

Günümüzde bilinen Eski Mısır tarihi, ilk kez Yunanlı tarihçi ve Heliopolis'in büyük rahibi olan Manethon tarafından kaleme alınmıştır. İ.Ö. 3. yüzyılda, I. Ptoleme döneminde ortaya çıkan yapıt, Yukarı ve Aşağı Mısır'ın birleştiricisi olarak bilinen Menes'ten (Narmer), başlayarak Büyük İskender'in kendisine İskenderiye'yi başkent olarak seçtiği tarihe kadar otuz bir sülaleden söz eder. Mısır'daki ilk Hristiyan rahipler tarafından saklanıp günümüze kadar ulaşması sağlanan bu eser Yunanca kaleme alınmış bir eserdir. Eserde firavun isimlerinin Yunanca olarak yazılması, daha sonrasında da Mısır tarihi üzerine çalışan çağdaş tarihçilerin bazı firavun isimlerini Yunanca olarak kullanmalarına sebep olmuştur.

Mısır'ın uygarlık tarihindeki yerini ve bu medeniyet içinde II. Ramses'in önemini kavramak için Mısır tarihi hakkında genel bir açıklamaya ihtiyaç vardır.

Hanedanlık Öncesi Devir

İnsanoğlunun Mısır'daki ilk izleri Eski taş çağı (paleolitik) zamanına kadar gider. Bu dönemde insan toplulukları henüz merkezi siyasal birlikten uzak, doğanın bağrında bir yaşam sürüyorlardı. Mısır'da siyasal birliklerin ve toplumsal örgütlenmelerin embriyonik hali Eskitaş çağının sonlarına tekabül eder. İlk merkezi siyasal yapı, Yukarı Mısır'ın kuzeyinde yer alan Hierakonpolis'te kurulmuştur.

Hanedanlık öncesi dönemde ve hanedanlığın erken dönemlerinde tarım ve hayvancılığa elverişli topraklarda, hayvancılık yaygın bir geçim kaynağı idi. Uçsuz bucaksız savanlar, özellikle tırnaklı hayvanların otlayıp çoğalması için elverişli bir yapı oluşturuyordu. Öte yandan iklimin ve coğrafi koşulların yaban hayatına uygun ortam yaratması, avlanmanın da temel geçim

yöntemlerinden biri haline gelmesini sağladı. Coğrafi ortam içinde hayvan çeşitliliğinin ve popülasyonunun artması, doğal olarak bu bölgede hayvanların evcilleştirilmesine uygun koşullar hazırladı.

M.Ö. 5500 yıllarında Nil vadisinde yaşayan küçük insan toplulukları, tarım, hayvan yetiştiriciliği, çömlekçilik ve takı yapımı gibi alanlarda gelişme gösterdiler. Yukarı Mısır'da yaşanan bu kültürel-ekonomik gelişmeler, en çok Badarilerde görüldü. Badariler, özellikle çömlekçilik, taştan aletler ve bakır kullanımında ileri gittiler. Aynı dönemlerde Kuzey Mısır'da Armatyan ve Gerzyan kültürleri gelişme kaydetti. Özellikle Gerzyan zamanında Biblos sahili ve Filistin bölgesine açılan Mısır toplulukları, ilk kez yerleşik yaşama geçtiler ve Mısır'ın dışında başka coğrafi alanlarla ilişki kurdular.

Güney Mısır'da Badari Kültürü'yle benzer bir gelişim seyri izleyen Naqada Kültürü ise tahmini olarak M.Ö. 4000 yıllarda Nil Vadisi boyunca yayılma sürecine girdi. Yaklaşık bin yıllık bir süre içinde Naqada Kültürü, küçük tarımsal topluluklardan güçlü bir uygarlığa doğru gelişme gösterdi ve tüm bölgeyi hakimiyeti altına aldı. Naqada III hükümdarları, hakimiyet bölgelerini Nil boyunca Mısır'ın kuzeyine doğru geliştirerek, Nekhen ve Abidos gibi önemli merkezler kurdular. Aynı dönemde güneyde Nubya ile batıda Libya Çölü ve doğuda Doğu Akdeniz kültürleriyle ticari ilişkiler geliştirdiler.



Mısır'daki en ünlü piramitlerden Gize Piramitleri.

Naqada Kültürü döneminde, gelişmiş uygarlıklarının özelliklerini yansıtan çok çeşitli eşyalar üretilmiştir. Boyalı çömlekler, taş vazolar, paletler, fildişi mücevherler, su kapları, muskalar, küçük heykelcikler ve fayans bunlardan bazılarıdır. Hanedanlık  ncesi dönemin son aşamasında ise yazı icat edilerek kullanılmaya başlandı. Hiyeroglif yazısının ilk biçimi olan bu ilkel yazı sistemi, Mısır medeniyetinin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Mısır toplulukları içinde en gelişmiş uygarlık düzeyine sahip olan topluluklar Hierakonpolis topluluklarıdır. Hierakonpolis'te yaşayan topluluklar, dikdörtgen planlı ev yapımında, seramikte oldukça ileri gitmişlerdi. Ayrıca takas sistemine dayalı küçük çaplı ticaret yapıyorlardı. M. . 3500 yıllarında iklimin değişmesi ile birlikte Hierakonpolis toplulukları, Nil Nehri'nin taşkınlara maruz kalan bölgelere göç ettiler. Ancak bu g   hareketi sırasında Hierakonpolis'in görece zengin ve elit kesimleri yerlerini terk etmedikleri gibi Nil kıyılarına göç eden aşağı tabakadan toplulukları da örgütleyerek Nil sularını kontrol altına alacak sulama projeleri geliştirdiler. Böylece Mısır'da sulu tarım üretimine geçilmiş oldu.

Sulama kanalları yoluyla Nil sularının tarımda kullanılması, Mısır medeniyetinin gelişmesinde yeni bir aşamayı teşkil eder. Bundan sonra özellikle tarımsal üretim geliştiği bölgelerde hızlı bir kentleşme süreci yaşanmaya başlandı. Bu hızlı gelişim süreci M. . 3000'li yıllarının sonlarına doğru Aşağı ve Yukarı Mısır'ın birleşmesiyle sonuçlandı.

Hanedanlar Devri

Mısır'ın tarihinin ilk yazıcısı rahip Menetho'ya göre hanedanlık tarihi, Menes'le başlar. Ona göre M. . 3200 yıllarında Aşağı Mısır ve Yukarı Mısır'ı birleştiren kral da Menes'tir. Bugün tarihsel bilgileri içinde Menes'e dair bir kayıt yer almamaktadır. Ancak kimi tarihçilere göre efsanevi Narmer Tabletleri'nde, aşağı ve yukarı Mısır'ın birleşmesini simgeleyen bir törende kraliyet takılarıyla resmedilen kral Menes'tir.

Hanedanlığın erken dönemlerinde (M. . 3150 yıllarında) hanedanlığın ilk kralı olan Memphis'te bir başkent kurarak verimli Nil deltasının tarımsal kaynakları ve işgücü üzerinde denetim sağlamış, öte yandan Doğu Akdeniz'e uzanan tehlikeli ama kazançlı ticaret yolu üzerinde kontrol kurarak hanedanlığı güçlendirmiştir. Erken Hanedanlık Dönemi boyunca Firavunların artan g   ve

zenginliği, mastaba denilen ve firavunlar adına inşa edilen anıtsal höyüklerinde açıkça görölmektedir. Bu anıtsal höyükler aracılığıyla firavunlar, ölümlerinden sonra tanrısallaştırılarak kutsanmış ve kalıcı kılınmaya çalışılmıştır. Firavunların inşa ettiği siyasal yapının (krallık) tanrı adına yetkilerini kullanan kurumları, arazi, işgücü ve kaynaklar üzerinde siyasal otoriteyi meşru kılmaya hizmet etti. Siyasi otoritenin bu kurumlar eliyle meşrulaştırılması, Mısır Uygarlığının ayakta kalabilmesi ve gelişmesinde önemli bir işlev görmüştür. Zira Mısır uygarlığı devamlılığının sağlanmasında bu güçlü otoriter devlet anlayışının önemli bir rolü vardır.

Otuz hanedanlı Mısır'ın tarihinde toplam 190 kral egemenlik sürdü. Hanedanlık dönemi de kendi içinde; Eski Krallık Dönemi (M.Ö. 3100-M.Ö. 2150), Orta Krallık Dönemi (M.Ö. 2050-M.Ö. 1650), Yeni Krallık Dönemi (1570-935) ve Geç Dönem (M.Ö. 935 - M.S. 343) olmak üzere dört ana döneme ayrılmıştır. Dönemler arası geçişlerde fetret devirleri yaşandığı için bu dönemler siyasal çatışmaların, kargaşanın, rekabetin, komploların, ihanetlerin de doruğa ulaştığı dönemlerdir. Zira bu dönemler büyük bir iktidar kavgasına sahne olmuştur.

Eski Krallık Devri

Bu dönemin en ünlü kralı 3. Hanedan'ın 2. Kralı olan Zoser'dir. Zoser hanedanlığın başkenti Memphis kenti yakınında bulunan Sakara bölgesinde, Mısır'ın ilk piramidini olarak kabul edilen Basamaklı Piramit'i inşa ettiren kraldır. Piramidi yapan kişi, aynı zamanda kral Zoser'in vezirliğini yapan İmhotep adlı bir mimardır. Bu piramitten sonra Mısır'da piramit yaptırmak kral geleneği haline gelmiş, Zoser'in halefi olan krallar da piramit yaptırmaya devam etmişlerdir. Bu piramitler içinde en görkemlisi ise 4. Hanedan Kralları zamanında inşa edilen Keops Piramidi'dir.

Eski krallık dönemi özellikle mimari, sanatta ve teknolojideki çarpıcı gelişmelerle öne çıkmaktadır. Bu dönemde iyice gelişip kurumlaşmış olan merkezi yönetim, tarımsal üretimi de artırarak bir bolluk dönemi yarattı. Üretimdeki gelişmeler doğal olarak sanatta, kültürde, mimaride ve teknolojide de yansımaları buldu. Vezirin yönetimi altında hizmet gören kamu görevlileri, düzenli olarak vergiler topladılar, tarımsal ürünlerin verimliliğini arttırmak amacıyla sulama projelerini geliştirdiler. İnşaat projelerinde çalışmak üzere çok sayıda işçi topladılar, hepsinden önemlisi de toplumsal barışı ve huzuru devam ettirmek için gelişmiş bir adalet sistemi oluşturdular.

Üretimdeki bolluk ve ekonomik gelişmişlik, bugün bile dudak uçuklatan ve dünyanın eşsiz tarihsel eserleri arasında sayılan devasa anıtsal inşaatları finanse etmeyi ve kraliyet işliklerinde olağanüstü sanatsal çalışmalar çıkartmayı koşulladı. Zoser, Khufu ve onun soyundan gelen diğerler firavunlar tarafından inşa edilen piramitler, Eski Mısır Uygarlığı'nın bugün de göz kamaştırıcı sembolleridir. O dönemin teknolojik olanakları içinde böylesi devasa anıtların nasıl yapıldığı bugün bile tartışma konusudur ki, bu durum merkezi otoritenin ne kadar güçlü ve tebaasına iş yaptırır bir konuma sahip olduğunu göstermesi açısından ilginçtir.

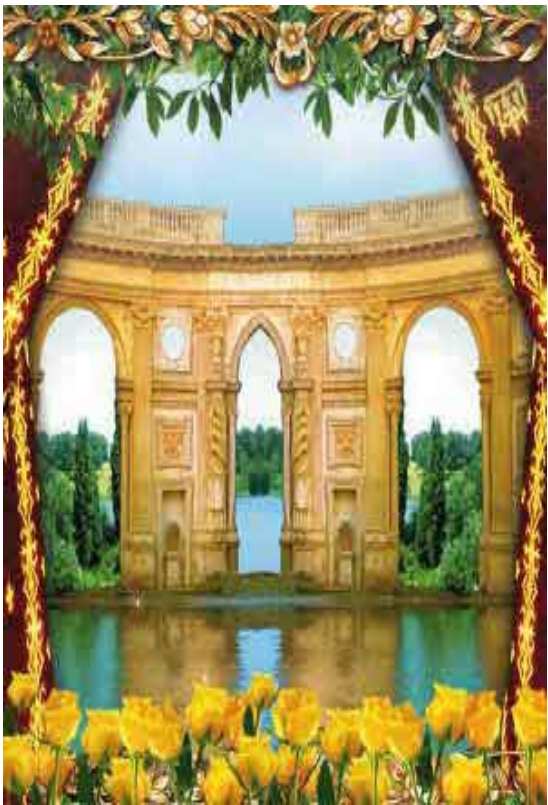
Menkaura ve Kraliçe II. Hamernernebti döneminde merkezi yönetimin öneminin ve ağırlığının artması ile birlikte, gördükleri üstün hizmetler karşılığında kendilerine firavun tarafından arazi hediye edilen yeni bir eğitilmiş yazıcı ve bürokratlar sınıfı ortaya çıktı. Bunun dışında firavunlar, kendileri için yaptırdıkları anıtsal mezar kompleksleri ve yerel tapınaklar için de arazi ayırmışlardır. Böylelikle firavunlar, ölümlerinden sonra da isimlerinin unutulmaması, yüceltilmesi ve hatta kendilerine tapınılması için geleceğe yatırım yapmış oluyorlardı. Eski krallık döneminde beş yüz yıl boyunca süren bu uygulamalar ve aşırı harcamalar, krallığın sonlarına doğru Mısır'ın ekonomik bakımdan zayıflamasına ve giderek mali krizle boğuşmasına yol açtı. Krallık harcamaları o denli artmıştı ki, firavunlar uzun vadede, harcamaları gelirlerin çok üzerine çıkmış olan merkezi yönetimin giderlerini karşılayamaz hale geldiler. Bu durum merkezi yapının zayıflamasına ve yerel idarelerin merkez karşısında daha güçlü hali gelmesine yol açtı. Merkezi krallığı temsil eden firavunlar karşısında, nomark olarak adlandırılan ve yerel otoriteyi temsil eden valiler, güçlenip merkezi otoritenin nüfuzunu tehdit eder hale geldiler. Merkez ile yerel otoriteler arasındaki bu çatışma, M.Ö. 2200 - 2150 yılları arasında yaşanan şiddetli kuraklıktan sonra yoksulluğun iyice ayyuka çıkması sonucu, daha da keskinleşti. Bu iç çalkantılar sonucunda Eski Krallık tahtı sallanmaya başlayarak Mısır'ın Birinci Ara Dönem'i olarak bilinen kriz dönemine girildi. Bu dönemde yaşanan toplumsal çatışmalar ve kaos, eski krallığın ömrünü doldurduğunun, yeni bir rejim kurulacağını da müjdesini veriyordu.

I. Ara Devir

Eski Krallık'ın son zamanlarında merkezi krallık yönetiminin çökmesi ile birlikte firavun, Mısır ekonomisinin devasa ihtiyaçlarını karşılayamaz hale

geldi. Ülke günden güne yoksullaşarak açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalıyor, bu durum yerel valiler ile merkezi krallık arasındaki çelişki ve çatışmaları daha da artırıyordu. Ülke genelinde yaşanan gıda sıkıntısı ve kıtlığı, sonu gelmez politik çekişmeler, ülkeyi daha da yoksulluğa sürüklediği gibi yerel çapta ama sürekli devam eden iç savaşlar sürecine soktu. Merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki çatışma ortamında yerel yönetimler, firavuna haraç ya da vergi ödeme yükümlülüğü duymuyorlardı. Böylece yerel yönetimler sınırları içinde biriken gelirleri, kendi taşralarında yeni gelişen bir kültürü palazlandırmakta kullanmaya başladılar. Giderek merkezi yönetimle bağları kopan ve bağımsız bir devletçik gibi hareket etmeye başlayan yerel idareler, kendi öz kaynakları üzerinde denetim sağladıkları için daha varlıklı hale gelirken, taşradan gelirleri kesilen merkezi yönetim iyice yoksul düşmeye başladı. O dönemin anıt mezarlarına mimari yapılarına baktığımızda bu durum daha iyi görülmektedir. O dönemde taşrada yaptırılan mezarlar bu zenginliği yansıtırçasına daha görkemli ve şatafatlıdır. Aynı dönemde taşradaki zanaatkârlar, yaratıcılığın sınır tanımaz dehası ile geliştirdikleri kültürel motifleri, Eski Krallık'ın dar çerçevesine uyarladılar. Bu, Mısır sanatına yeni bir atılım kazandırdı. Yazıcılar, dönemin özgünlüğünü ve geleceğe dair iyimser beklentileri sembolize eden yazım stilleri geliştirdiler.

Merkezi otoriteye başkaldıran ve bağımsız bir devlet gibi davranmaya başlayan yerel valilikler, aynı zamanda bölgesel denetim ve politik güç için birbirleriyle rekabet etmeye başladılar. Bu rekabet sonucunda M.Ö. 2160 yıllarında Teb bölgesindeki İntef hanedanlığı Yukarı Mısır'da egemenliğini kurarken, Aşağı Mısır da İntef'lerin rakibi olan Herakleopolis hükümdarının egemenliğine geçti. Böylece Mısır iki temel bölgeye ayrılmış oldu. I. İntef, hanedanlığı döneminde güç ve nüfuz alanını kuzeye doğru geliştirirken, bu iki rakip hanedanlık arasında tüm Mısır'a egemen olma mücadelesi kaçınılmaz hale geldi. M.Ö. 2055 yıllarında, Teb hükümdarı II. Mentuhotep, ezeli rakipleri Herakleopolis hanedanlığını yenilgiye uğratarak Mısır'ın birliğini sağladı. Bu birleşme, Mısır'da yeni bir kültürel ve ekonomik Rönesans'ın da başlangıcı oldu. Bu birlik dönemi, tarihte Orta Krallık dönemi olarak adlandırılmıştır.



Kraliçe Nefertari'nin bir mezar duvarındaki tasviri.

Orta Krallık Devri

II. Mentuhotep'in Mısır'ın siyasal birliğini yeniden sağlamasıyla başlayan Orta Krallık Döneminde firavunlar -yaşanan buhran döneminin de etkisiyle-, yerel otoriteleri merkeze bağlamak için ülkeyi eyaletlere bölerek valiler atadılar ve yerel otoritelerin yetkilerini güçlendirdiler. Aynı dönem Asya ve Nübye sınırlarını korumak ve bu toprakların ticari gereksinimlerini karşılamak için dış seferlerin arttığı bir dönem olma özelliğini gösterdi. Orta Krallık döneminde eski krallıkta rastlamadığımız köle ticaretinin yaygın olarak yapılması ve Girit ile ticari ilişkilerin kurulması Mısır ekonomisi için büyük önem arz etmiştir. Köle ticaretinde özellikle Asyalı kölelerin satılması dikkat çekicidir.

Orta Krallık döneminde, ülkenin refah seviyesi ve ekonomik istikrarı yeniden arttı. Bu gelişmeye paralel olarak sanat, edebiyat ve mimari ve anıtsal yapı projelerinde büyük bir canlanış meydana geldi. Orta Krallık döneminin on bir hanedanı da Mısır'ı, başkent ilan edilen Teb'den yönettiler. Ne var ki, M.Ö. 1985 yılında hanedanlık tahtını ele geçiren 2. Hanedan olan vezir I. Amenemhat, başkenti Teb'den, Faiyum Vahası'ndaki İttawy'ye taşıdı. 12. Hanedan I. Amenemhat'tan sonra, bütün Orta krallık hanedanları, başkent İttawy merkez olmak üzere giderek bütün Mısır'ı içine alan bir tarımsal üretim hamlesi başlatarak, arazi ıslahı ve sulama düzeninde önemli gelişmelere sağladılar. Ayrıca, Nil Delta'sının doğusunda, dış saldırılara karşı savunma amacıyla "Hükümdarın duvarları" denilen bir savunma duvarı inşa edildi. Böylelikle bir yandan dış saldırılara karşı ülke sınırları güçlendirilirken, öte yandan eski gücüne kavuşmuş olan ordu, güneyde taş ve altın madenleri yönünden zengin Nibia'yı yeniden fethetti. Nübya'nın fethi şüphesiz Mısır'ın ekonomik zenginliği bakımından büyük önem taşıyordu.

Ekonomik, siyasi ve askeri bakımdan güçlenme, sosyal-kültürel hayat da canlanmayı sağladı. Nüfus hızla artmaya başladı. Sanat ve dinde yeni atılımlar meydana geldi. Dinsel olarak öte dünya inancı gelişti. Edebiyatta güzel yazma ve hitabet sanatı ortaya çıktı. Teknik gelişmeyle birlikte mimari eserlerde, daha estetik ve incelikli zevklere hitap eden bir tarz yakalandı.

Orta hanedanlığın sonra kralı III. Amenemhat döneminde madencilik ve yapı üzerinde kullanılacak işgücü artırmak için Asya'dan köle alımlarına başlandı. Böylece dışardan Mısır'a büyük bir göç dalgası meydana geldi. Bu göçler,

zaman içinde Mısır'ın nüfus yapısını dönüşüme uğratarak kozmopolit bir karakter kazanmasına neden oldu. Ne var ki, madencilik ve yapı harcamalarının artması, aynı zamanda Nil taşkınlarının önlenmesindeki yetersizliklerin tarım gelirlerine darbe vurması hanedanlık ekonomisinin sıkıntıya düşmesine yol açtı. Bu ekonomik kriz, Orta hanedanlığının görkemli günlerinin sonunu da haber veriyordu. Özellikle 13. ve 14. Hanedanlık dönemlerinde bu gerileme iyice belirgin hale gelmeye başladı. Bu düşüş döneminde Asya'dan getirilen ve göçmenler, siyasal nüfuzlarını artırarak Nil Delta'sının kontrolünü ele geçirmeye başladılar.

Artık bir çöküşü işaret eden bu şartlar altında hanedanlık siyasal gücünü kaybetti ve Asyalı göçmenler (Hiksoslar) iktidarı ele geçirdiler. Göçebe bir Asyalı kavim olan Hiksoslar, Mısır'da yönetimi ele geçiren ilk yabancı hanedandır. Bunlar tarihte Çoban Krallar olarak da anılmaktadırlar. Hiksoslar, silah ve savaş teknikleri konusunda Mısırlılardan daha ileriydiler. Mısır'a, daha sonra Kadeş savaşında önemli bir askeri hizmet gören atlı savaşı arabalarını bunlar getirmiştir.

İkinci Ara Devir ve Hiksoslar

M.Ö. 1650 yıllarında Orta Krallık zayıflarken, Nil Delta'sının doğusunda, Avaris kentinde yoğunlaşmış olan Asyalı göçmenler, bölgenin kontrolünü ele geçirince, merkezi yönetim Teb'e çekilmek zorunda kaldı. Teb'te bulunan firavun o kadar zayıfladı ki, sonradan Mısır'a gelen Avaris'ten tüm bölgeye hükmeden Hiksoslara haraç ödemek zorunda kaldı.

Eski Mısır dilinde “yabancı krallar” anlamına gelen Hiksoslar, ara dönemde kurdukları yönetimde, Mısır yönetim sistemini olduğu gibi alarak, hanedanları kendisini firavun olarak ilan etti. Hiksoslarla yerleşik Mısır devlet geleneklerinin sentezi, Mısır kültürü ile Hiksosların temsil ettiği Orta Bronz uygarlığının kaynaşması gibiydi. Bu da Mısır kültürüne yeni zenginlikler kazandırdı.

Hiksosların tek bir kavim mi yoksa kavimler topluluğu mu olduğu hala tartışma konusudur. M.Ö. 1700'lerde Mezopotamya ve Mısırın Kuzey kesimleri büyük bir istila dalgasıyla sarsıldı. Bu istilalar, Mısır'da bütün siyasi ve dini dengeleri altüst etti.

Mısır'ın kuzeyini işgal eden “Çoban Krallar” yahut “Yabancı Ülkelerin

Prensleri” olarak da adlandırılan Hiksosların ırksal tipleri hakkında fikir veren hiçbir sfenks, heykel veya resim yoktur. Elde olan ve Hiksoslar’ı resmeden tasvirler ise, Mısır’ın yerlileri tarafından yapılmış tasvirlerdir. Fakat şurası kesindir ki, Hiksoslar Asyalı bir topluluktur. Hurri ve Mitanniler’le aynı soydan oldukları sanılan savaşçı bir kavim olan Hiksoslar, zayıf Mısır yönetimini kolayca ele geçirdiler. Mısır’a gelip yönetimi ele geçirince, Mengis’i yönetim merkezi, Avaris’i ise askeri merkez yaptılar.

Hiksosların ilk hecesi “Heg” yönetici anlamına gelen Mısırcı bir kelimedir. İkinci hece ise doğu çölü göçebe ırkları için Mısır’da genel bir unvan olarak kullanılan Shasu kökenlidir. Hiksos hükümdarlarından Khayan, kendisini “Heg Setu” (çöllerin hükümdarı) olarak adlandırıyordu. Ön Asya’ya at ve atlı arabayı, ilk olarak Güney Asyalı Mitannilerin getirdikleri bilinmektedir. Mısır’a da at ve atlı arabayı ilk getirenler Hiksoslar’dır. Sonuç olarak Hiksoslar’ın Asyalı oldukları, Mısır’ın yerli kültüründen farklı bir kültüre sahip oldukları kesindir. Bütün bu bilgilerin ışığında şunu söyleyebiliriz; büyük bir ihtimâlle Hz.Yusuf , Hiksoslar döneminde başşehir Avaris’te hem peygamberlik hem de Maliye bakanlığı görevini sürdürmüştür.

Mısırlılar, Hiksoslara yabancı hâkimler adını vermişlerdi. Hiksosların Mısır’a girişi M.Ö. ikibinli yıllarda, Hurrilerin Mezopotamya’nın kuzeydoğusundan Batı Suriye’ye doğru hareket etmesiyle oldu. Bu hareket sonucunda Asya kökenli kavimler Mısır’a hatta Kıbrıs’a kadar gitmek zorunda kaldılar. On ikinci sülale döneminde küçük gruplar halinde Mısır’a giren Hiksoslar, on üçüncü sülale döneminde küçük krallıklar kurdular. Hiksosların Mısır’a asıl hakimiyeti on beşinci ve on altıncı sülale dönemindedir. On beşinci sülaleye altı kral hakim oldu. Bu krallara genel olarak büyük krallar adıyla anılırlar. On altıncı sülaleye ise otuz iki kral hakimdir, bunlara da İkinci Hiksoslar denir. Bu dönem yaklaşık olarak M.Ö. 1670 ve 1570 yılları arasına rastlamaktadır.

Bu dönemde yazılı belgeler düzensiz kaleme alındığı için dönem hakkında yeterli bir bilgi yoktur. Dünya tarihçileri Hiksosların dönemini çöküntü dönemi diye adlandırır ve bu dönemi küçümserler. Ancak Hiksosların Mısır tarihi üzerindeki etkisi bu küçümsemenin aksine oldukça büyük oldu. Hiksoslar Kuzey Nil deltasında pek çok yerleşim yeri kurdular. Ancak bu yerleşim yerlerinin, Nil deltasının dolması sonucu alüvyon tabakanın altında kaldığı tahmin edilmektedir.

Hiksosların tamamı Sami kökenli olmayıp, Mısır kökenli Hiksosların da var olduğu bilinmektedir. Knosos'ta bir kapağın üst kısmında Mısırlı bir Hiksos kralı adının yazılmış olduğu bugün bilinen bir bilgidir. Ayrıca Bağdat'ta da Hiksoslar'a ait küçük bir aslan heykelciği bulundu. Ancak bütün bu bilgiler, Hiksos dönemi sanatı hakkında yeterli fikir vermekten uzaktır.

Hiksos krallarının başkenti, deltanın doğusundaki Avaris kentiydi. Avaris'in ilk kez Hiksoslar tarafından kurulduğu kuvvetle muhtemeldir. Burası yeni krallık devrinde Ramses şehri olarak anılmıştır. Ramses, Avaris'i geliştirip burayı düzenli bir şehir görünümüne kavuşturdu. Buranın bu günkü ismi Tanis'tir.

M.Ö. 17. Yüzyılda Mısır'da hüküm süren bir Hiksos kralının Girit'e gönderdiği bir vazounun kapağında kendi adı olan "Khan/Khayan" ismi yazılıdır. Khan Asya kökenli bir isim olup Türkçedeki Han ve Kağan'ı çağrıştırmaktadır. Ayrıca Hiksoslar'ı tasvir eden kabartmalar tipik Asya kökenli insanların resimlerini benzemektedir. Fakat kullandıkları dilin Sami kökenli olduğu da bazı yazılı kaynaklarda geçmektedir. Kuzey'de Hiksosların hüküm sürdükleri dönemde Güney Mısır tahtında olan Kraliçe Haçepsut bir yazıtında şöyle der; "Kuzey ülkesinde Avaris'te Asyalılar var..." Avaris, Hiksosların başşehriydi. Yine Hiksos kralı Apophis'ten bahsedilen bir başka kayıt şöyledir; "...Sıkıntı Asyalıların şehrindeydi. Kralları Apophis Avaris'teydi..."

Aşağı Mısır'ı denetimleri altına alan Hiksoslar, Yukarı Mısır'a egemen hiçbir zaman egemen olamadılar. Hiksoslar egemenlikleri süresince Mısır'ın başkenti Teb'e de sahip olamadılar. Herhangi bir saldırı veya savaş sonrasında Asya'ya Filistin'den daha rahat kaçabilmek için de Avaris şehrini Filistin'e yakın kurdular.

Hiksos döneminde yaşayan Mısırlı tarihçi Manetho, o dönemde yaşananları şöyle anlatmaktadır; "Başımızda Timaios isimli bizden bir kral vardı. Her şey onun zamanında başladı. Tanrı bizden neden razı değildi bilemiyorum. Doğudan gelen yabancı adamlar aniden yurdumuzu bastılar. Cesur insanlardı. Hiçbir karşı koymaya rastlamadan ülkemizi ele geçirdiler. Yöneticilerimizi boyunduruk altına aldılar. Şehirlerimizi yağmaladılar mabetlerimizi yıktılar erkeklerimizi öldürüp çocuk ve kadınlarımızı esir aldılar. Sonra kendi krallıklarını kurdular. Krallarının adı Salatis idi. Yukarı ve aşağı Mısır'ın hakimi oldu. Gerekli yerlere garnizonlar kurdu. Salatis'in askerlerinin sayısı

240.000 idi.”

Yedi ay süren kuşatmanın ardından Hiksoslar’ın bütün Mısır’ı ellerine geçirmelerine son ciddi engel olan kuzey Mısır’ın başkenti Memfis, istilacılara teslim oldu. Aslında Memfis’in ele geçmesi Mısır’ın Hiksoslar’a karşı yirmi yıllık direnişlerinin sonu demektir. Güney bölgesinin başkenti olan Teb şehrinin çok fazla direnebileceği düşünülüyordu.

Memfis’in su kaynağı olarak kullanılan kanallar, kuşatmanın başlarında ağır zarar gördükleri için şehir halkı büyük kayıplar verdi. Kuşatılmış şehrin aç ve hastalıklı halkı, istilacılar için çok iğrenç bir manzara oluşturuyordu. Ancak onlar bu durumdan pek etkilenmeden, sistematik yıkım ve soygunlarına devam ettiler. Hiksos Kralı Salitu’nun emriyle tanrı Sutek’in bir resmi Ra Tapınağına yerleştirildi ve ülkenin baş tanrısı olarak Mısır tanrısının yerine geçti.

Teb bölgesine sıkışan ve Hiksoslara haraç vermek zorunda kalan yerli Mısır hanedanlığı, Hiksoslar’ın güneyde Kuşi Krallığı ile ittifak kurması sonucunda iyice zor duruma düştü.

Hiksos istilası ile birlikte Mısır’da Orta Krallık devri sona erdi. Hiksoslar, hâkimiyetleri zamanında korunmacı bir refleks göstererek kendi kimliklerini kaybetmemek için çaba göstermişlerse de bunda başarılı olamamışlardır. Zira Güney’e ve Nil deltasına yayılan Hiksoslar, Mısır iklim şartlarının etkisiyle değişime uğrayarak yerleşik kültür içinde kendi kimliklerini kaybetmeye başladılar. Yerleşik yaşam içinde kralları firavun haline gelen Hiksoslar, zaman içinde eski askerlik, atılganlık güçlerini kısmen kaybederek yerli Mısır halkının isyanlarıyla karşılaştılar.

Mevcut durum M.Ö 1550 yıllarına kadar sürdü. Bir asırlık bir zaman dilimini kapsayan bu dönemde Teb hanedanlığı askeri yapısını yeniden geliştirerek, Hiksos krallığına karşı güç topladı. Bunu yeni bir çatışma ve savaş dönemi takip etti. Otuz yıl süren bu çatışma döneminde Teb kralları 2. Seqenenre Tao ve Kamose, Nubyalıları yenilgiye uğratarak Hiksosluların egemenliğini zayıflattı.

Bir süre sonra da Hiksoslar’ın Mısır’daki hakimiyetine M.Ö. 1570-1580’li yıllarda Teb prensleri tarafından son verildi. Teb’de süren mücadele sonucunda Hiksoslar Mısır’dan atıldı ve kral Kamose’den sonra hanedanlık tahtına oturan I. Ahmose, Hiksos hanedanlığına kalıcı olarak son verdi.

Böylelikle yakın doğu hakimiyeti yeniden Mısırlılara geçerek, ara dönem Hiksos hanedanlığı tarihe karışmış oldu ve Yeni Krallık dönemi başladı.

Hiksosların dini inançlarına göre Set, dışardan gelen bir tanrıdır. Set kötü bir tanrı olmasına karşın Hiksoslar tarafından sevilen bir tanrıdır. Ancak Hiksoslar Set ismini Samileştirerek Sutek yapmışlardır. Set tanrı olarak başkent Avarist'e yıllarca sevilmiş; hatta Hiksosların Mısır'dan gitmesinden sonra dahi bu şehirde yaşayan halk, Tanrı Set'i sevmiş ve ona saygıda kusur etmemişlerdir.

Hiksosların beraberlerinde getirdikleri at, Mısır medeniyetinde çok önemli bir yer tuttu. Tarihin ilerleyen evrelerinde Mısırlılar, bu atlar sayesinde çölleri aşarak Suriye'ye Filistin'e kadar ilerleyebildiler. Hiksoslar'ın Mısır'a hakim olmasında da atlı savaş arabalarının büyük rolü vardır. Savaşçı bir kavim olan Hiksoslar, aynı zamanda Mısır'a demir silahları da getirdiler ve bu silahlarla Mısırlıların bakır, tunç ya da çakmaktaşıdan yapılmış silahlarına karşı kolayca üstünlük sağladılar. Bunların dışında Hiksoslar, ilk kez Mısır resim yazısından harf yazısına geçişi gerçekleştirmişlerdir. Oluşturdukları simgeler, daha sonra Fenikeliler tarafından alınarak alfabe haline getirilmiştir.

Yeni Krallık Devri

Yeni Krallık Dönemi'nin önemli kralı I. Tuthmosis saltanatında Mısır'ın dış politikasında önemli reformlara gidilerek yayılmacı bir politika izlenmeye başlandı. Bu politika sonucunda kısa sürede hem sınırların güvenliği sağlandı hem de komşu ülkelerle kurulan sıkı ilişkilerle, o zamana kadar Mısır tarihinde görülmemiş bir refah dönemine girildi. I. Tuhtmosis döneminde Mısırlılar, tarihte ilk kez Fırat Irmağı'nın ötesine geçtiler. III. Tuhtmosis devrinde ise kuzeyde Suriye, güneyde ise Nubye içlerine kadar yayılan Mısırlılar; bölgede büyük bir devlet haline geldiler. Aynı dönemde diğer devletler evlilik yoluyla ilişki kurularak, bu devletler Mısır'a bağlı eyalet devletleri haline getirildiler. Böylelikle çevre ülkelerin ağaç, bronz gibi zenginlikleri Mısır merkezine akmaya başladı.

Yeni Krallık dönemi hanedanları, Karnak'ta tanrı Amon adına görkemli yapılar inşa ettiler. Ayrıca krallık zaferlerini ve başarılarını simgeleyen anıtların yapımı bu devirde büyük bir gelişme kaydetti. Mısır'ın ilk kadın firavunu Hatşepsut, hanedanlığını pekiştirmek için bu sembollere büyük önem verdi. Bu semboller aynı zamanda siyasal propaganda yöntemi olarak etkin bir

şekilde kullanılır oldu.

Kraliçe Hatşepsut döneminde, çevre ülkelerle geliştirilen ticari ilişkilere büyük önem verildi. Öyle ki, bu dönemde Somali'ye gemiler gönderilerek Ümit Burnu'na kadar ulaşıldı. Somali, Mısır ticaretinde büyük önem arz ediyordu; zira Mısırlılar Somali'ye değersiz mallar gönderip karşılığında değerli mallar alarak ekonomilerini iyici güçlendirdiler. Somali'den alınan fildişi, abanoz, maymun, leopar derileri gibi malların listesi, Hatşepsut Tapınak Duvarı'na yazılmıştır. Ancak Hatşepsut'un yeğeni ve üvey oğlu olan III. Tuthmosis, hanedanlığının sonlarında tahtı gasp etme girişimine misilleme olarak tapınak duvarında bu listeyi sildirmeye çalışmıştır. Aynı zamanda Somali Mısır için önemli bir köle kaynağı olarak kullanılmıştır.

M.Ö. 1279 yılında tahta çıkan 19. Hanedan firavunlarından Büyük Ramses'in (II. Ramses) altmış altı yıl süren krallık döneminde Mısır medeniyeti ekonomik, siyasi sosyal ve kültürel olarak önemli bir gelişim ve kurumlaşma süreci yaşamıştır. II. Ramses dönemi, Mısır'ın medeniyetinin her bakımdan doruk noktasını teşkil eder. II. Ramses, Mısır tarihindeki diğer firavunların hepsinden daha çok tapınak, daha çok heykel ve dikilitaş inşa ettirmiştir. Bugün antik Mısır mimarisine ait birçok eser o dönemden kalmadır.

Aynı zamanda yiğit bir asker olan II. Ramses, tarihe ilk yazılı anlaşma olarak geçen ve Kadeş anlaşması ile noktalanan Kadeş savaşında Hititlilere karşı savaşmıştır. Kadeş savaşı, Ortadoğu'da yaşanan büyük savaşların en eskilerinden biridir. Bu savaşın galibi Hitit kaynaklarına göre Hititliler, Mısır kaynaklarına göre ise Mısırlılardır. Kadeş savaşının asıl önemi tarihte yazılı anlaşmayla sonuçlanan ilk savaş olmasıdır. M.Ö. 1280 tarihinde imzalanan Kadeş Anlaşması, bundan böyle savaşların anlaşma ile bitirilmesi geleneğini yaratmıştır.

II. RAMSES SONRASI MISIR MEDENİYETİ

Mısır, II. Ramses döneminde en görkemli dönemini yaşasa da, Mısır'ın sahip olduğu göz kamaştırıcı zenginlikler, özellikle Libya ve Deniz kavimlerinin iştahını kabartarak Nil medeniyetini hedef haline getirdi. Peş peşe yapılan fetih akınları başta Mısır ordusu tarafından geri püskürtülse de, bu akınlar sonunda gücü zayıflayan Mısır, Filistin ve Suriye üzerindeki kontrolünü kaybetti. Dış saldırılarla başlayan gerileme içerde yolsuzluk, mezar soygunculuğu ve itaatsizlik gibi sorunlarla birleşince rejim iyice kan kaybetmeye başladı. Teb'deki Amon tapınaklarında oturan yüksek rahipler, zaman içinde büyük ekonomik ve siyasi nüfuz elde ederek geniş arazilerin sahibi oldular ve büyük servetler elde ettiler. Bu ruhbanların gelişen siyasi ve ekonomik nüfuzu üçüncü ara dönem boyunca Mısır'daki çalkantılara damgasını vurdu.

Bu dönemde Ege göçleriyle Mısır'a gelen ve yerli Mısır halkı tarafından Deniz kavimleri olarak adlandırılan kavimlerin iktidar mücadelesi eski tarihte önemli bir yer tutar. M.Ö. 1208 yılında Mısır'a saldıran bu kavimlerin girişimleri başarılı olamamış, Mısırlılar bu zaferin anısına, bugün de "İsrail Anıt Taşı" olarak bilinen anıtı dikmişler ve bu anıtın üzerine hakimiyetleri altındaki bölgelerin ve halkların isimlerini nakşetmişlerdir. Tarihte "İsrail" isminin kullanıldığı ilk yazılı belge bu zafer anıtıdır.

Deniz Kavimleri, 20. Hanedan Ramsesler Dönemi'nin son önemli hükümdarı III. Ramses devrinde, muhtelif zamanlarda birçok saldırı düzenleseler de bu saldırıların hemen hepsi başarısızlıkla noktalanmıştır.

Tanis hükümdarı Smendes, 21. hanedan Ramses'in ölümünden (M.Ö. 1078) Mısır'ın kuzey kesiminde yönetimi ele geçirmiştir. Güney ise, yönetim sözde Smendes'i kral olarak tanıyan her türlü idari ve siyasi işlerde bağımsız davranan Teb'deki Amon yüksek rahiplerinin hakimiyetine girdi. Öte yandan Nil Delta'nın batısına yerleşen Libya kabile şefleri giderek özerkliklerini geliştirmeye başladılar.

M.Ö. 945 yılında Sirenayka'dan bir Berberi kabile şefi olan I. Şoşeng, Nil Delta'sının hakimiyetini ele geçirdi ve yaklaşık iki yüz yıl yaşayacak olan Bubastit hanedanlığını kurdu. Hanedan Şoşeng, önemli dinsel mevkilere aile efradından kimseleri atayarak güney Mısır'ın kontrolünü de ele geçirmiş oldu. Ne var ki çok geçmeden Bubastit hanedanlığı, Nil Deltası, Leontopolis ve

Kuşı'de bulunan diğer yerleşik hanedanlıkların saldırısına maruz kalarak sarsılmaya başladı. M.Ö. 727 yılında Kuşı kralı Piye, kuzeye düzenlediği akınlar neticesinde Nil deltasının kontrolünü ele geçirmeyi başardı.

Üçüncü Ara Dönem'de gücü bir hayli azalan ve komşu ittifaklarını Asur İmparatorluğu'nun kaptıran Mısır, bu büyük imparatorlukla savaşın eşiğine geldi. M.Ö. 671 ile 667 yılları arasında Asur orduları Mısır topraklarına saldırmaya başladılar. Kuşı kralları Taharqa ve onun halefi Tanutamun'un hükümdarlıkları, Asurlularla sürekli bir savaş ve çatışmalar içinde geçti. Bu uzun çatışmalar sonucunda Asurlular Kuşileri Nubya içlerine kadar gerileterek Memphis'i istila ettiler ve Teb tapınaklarını yağmaladılar.

Asurlular, Mısır'ı büyük ölçüde kontrol altına aldıktan sonra bu bölgeleri vasallarına bırakarak sömürgeleştirdiler ve kendi yurtlarına geri döndüler. Asur egemenliğinde hanedanlık sürdüren 26. hanedanlığın kralları, 'Saite kralları' olarak adlandırılmışlardır.

Saite kralı olan ve aynı zamanda Mısır'ın ilk donanmasını kuran I. Psamtik, M.Ö. 653 yılında Asur hakimiyetine son verdi. Böylece Mısır'da geç hanedanlık devri başlamış oldu. I. Psamtik donanmayı kurarken Yunanlılardan büyük destek görmüştü. Bu dönemde Yunanlılar ile Mısırlılar arasındaki ilişki giderek güçlendi. Nil Delta'sındaki Naukratis bir Yunan şehri haline geldi.

Saite krallarının oturduğu başkent Sais, aynı dönemde ömrü kısa sürecek bir ekonomik ve kültürel canlanmaya girdi. Ne var ki, M.Ö. 525 yılında II. Kambises'in kumanda ettiği büyük Pers orduları, Mısır'a tekrar akınlar düzenlemeye başladılar. Nihayetinde Pelisyum Savaş'ında firavun II. Psamtik, Pers kuvvetlerine esir düşerek yenildi. Bundan sonra II. Kabises, firavun unvanını alarak İran'a döndü ve Mısır'ın bir satrap atayarak yönetimi kendisine bağladı.

M.Ö. 5. yüzyılda Pers hakimiyetine karşı ayaklanmalar gözlense de bu isyanların hiçbiri başarıya ulaşamadı. Perslerin istilasından sonra Mısır, Ahameniş İmparatorluğu'nun Kıbrıs ve Fenike ile birlikte altı satraplığına katıldı. Mısır'daki Pers egemenliğinin bu ilk dönemi aynı zamanda 27. Hanedanlık olarak anılmaktadır ve bu dönem M.Ö. 402 yılında sona ermiştir.

M.Ö. 380-343 tarihleri arasında hüküm süren 30. Hanedanlık, son Mısırlı kraliyet hanedanlığı olarak ülke yönetiminde söz sahibi oldu. 2. Nectanebo'nun

krallığından sonra egemenliğini yitiren Mısır, tekrar Perslerin hakimiyetini tanıdı.

M.Ö. 332 yılında Büyük İskender Mısır'ı ciddi bir direnişle karşılaşmadan Perslerden aldı. Pers devlet adamı Mazaces Mısır'ı savaşımadan İskender'e teslim etti. Pers zulmünden usanmış olan Mısırlılar Büyük İskender'i adeta bir kurtarıcı gibi karşıladılar. Büyük İskender Mısır'da İskenderiye kentini kurarak başkent ilan etti ve ülke yönetimini kendisine bağlı Ptolemaios Hanedanlığına bıraktı. İskenderiye kenti mimarisi ve düzenlenmesiyle Yunan gücünün bir sembolü gibiydi. Dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul edilen İskenderiye Feneri burada yaptırılmıştı. Bu fenerin üst kısmı M.S. 955 yılında bir deprem ve fırtınada koptu; fenerin gövde kısmı da 1302'de başka bir depremde yıkılmıştır. Başkent İskenderiye adeta Yunan gücünün ve nüfuzunun bir ifadesiydi. Ünlü İskenderiye Kütüphanesi'yle bilimin ve kültürün yeşerdiği bir kent haline geldi.

Ptolemaios Hanedanı hükümdarları, Mısır halkının saygı gereği eski gelenekleri desteklediler. Böylelikle Mısır kültürü Yunan kültürü karşısında varlığını koruyabildi. Mısır tarzı yeni tapınaklar, geleneksel kültürel değerlerin canlı kalmasını sağladı. Ptolemaios hanedanlarının bu politik tutumu, hükümdarları halkın gözünde saygın bir yere oturttu. Ancak tüm bu gerçeklere rağmen Yunan kültürünün Mısır'ı hiç etkilemediği söylenemez. Bunun en somut örneği Senkretist tanrılardır. Serapis bu karma tanrıların en çok tanınanıdır. Öte yandan heykelcilikte klasik Yunan formu, geleneksel Mısır motiflerini etkilemiştir.

Mısır, Ptolemaios hanedanlığı döneminde görece refah dönemi yaşasa da sınıfsal eşitsizlikler bir müddet sonra keskinleşmeye başlayarak yerel başkaldırlara, köklü sülaleler arasında çatışmalara dönüşmeye başladı. Hanedanlık bu tepkileri yumuşatma yönünde politikalar izleyip, birliği sağlamaya çalışsa da, özellikle 4. Ptolemi'nin ölümünden sonra İskenderiye'de artan tepkiler şiddetle bastırılmaya başlandı.

Bu dönemde Roma devletinin adeta tahıl deposu haline gelen Mısır, gerek sınıfsal eşitsizlik ve adaletsizliklerden kaynaklanan iç tepkiler, gerekse Suriye'nin müdahaleleri ile iyice istikrarını kaybetti. Bu durumda tahıl deposunu kaybetmek istemeyen Roma İmparatorluğu, Mısır'a askeri güç yolladı. M.Ö. 30 yılında yapılan Aktium Deniz Savaşı'nda Ptolemaios Hanedanından Kleopatra ile Marcus Antonius komutasındaki Mısır donanması,

Caesar Divi Filius Augustus komutasındaki Roma donanmasına yenilince Mısır Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti haline geldi.

FİRAVUNLUK UNVANI

Firavunluk, eski Mısır'da hükümdarlara verilen unvandır. Firavunlar devletin ve hanedanlığın başı olduğu gibi tanrı Horus'un yeryüzündeki imgesi ve güneş tanrısı Ra'nın oğlu olarak da kabul ediliyordu. Genellikle Nemes başlığını süsleyen bir etek giymiş olarak resmedilirdi. Firavunlar tanrının yeryüzündeki temsilcileri ve oğlu olarak kendileri de tanrısal bir karakter taşımışlardır. Bu yüzden de tanrı krallar olarak da bilinirler. Firavun sözcük anlamıyla eski Mısır dilinde “Büyük Ev” demektir. Ancak zamanla yeni anlamlar yüklenerek hükümdar unvanı haline gelmiştir.

Firavunluk kan bağı ile babadan oğla geçen kapalı bir sistemdir. Bu yüzden zaman zaman devlet bürokrasisinin ileri gelenleri hanedanlığı ele geçirerek firavunlar soyunun kendilerinden devam etmeleri için ara dönemlerde iktidar kavgasına girişmişlerdir. Firavunluk sisteminde, soyun bozulmaması ve saf kalması için firavunlar kendi kız kardeşleri ve kız çocukları ile evlenebilirlerdi. Bu tanrı soyunun insan soyundan üstünlüğünün de bir simgesi olarak kabul ediliyordu.

Firavunlar, devletin sahibi ve baş yöneticisi olduğundan mutlak bir yetki ve otoriteye sahiptiler. Devletin bütün işlerinde tek başına karar alma yetkilerine sahip oldukları halde önemli kararları yine de devlet bürokrasinin üst kademelerinden danışmanları, yüksek ruhbanlar, büyücüler ve ordu komutanlarına fikir danışarak alırlardı. Bu nedenle firavun yönetiminde yüksek bürokrasi her zaman etkili olmuştur.

Firavun olmak için anne tarafından soylu kan taşımak belirleyici bir unsurdur. Bu anaerki geleneklerin Mısır hanedanlık sistemi içinde hala geçerliliğini koruduğunu göstermesi bakımından ilginçtir. Bu yüzden halktan kimi erkekler tam kan soylu bir kadınla evlenerek tahta çıkabilmişlerdir. Firavunların kutsal ve gizemli kabul edilen birçok ismi ve unvanı vardı. Bu unvanların en sonuncusunu tahta çıktıkları zaman alıyorlardı ve genellikle bu ad, o firavunun izleyeceği politikaların da habercisi oluyordu. Örneğin savaş tanrısı Mantu'nun adını kullanarak Mantuhoteb (Mantu hoştur) ismini alan bir firavun, askeri seferler yapacağını ilan etmiş oluyordu. Firavunların bu isim değiştirme ve unvan alma konusunda, ülkedeki dinsel çatışmalar ve figürler de büyük oranda belirleyici oluyordu. Bunun en tipik örneği, IV. Amonofis'in Aton

dinine geçtikten sonra ismini Akhenaton olarak değiştirmesidir. Kimi zaman firavunlarla birlikte karısı ve çocukları da isimlerini değiştirirlerdi. Bu durum, firavunun kişisel otoritesi etrafında şekillenen hanedanlığın ortak davranış kalıpları ve tutum geliştirdiklerini gösteriyordu.

Firavunlar dış ilişkilere bağlı olarak savaş halindeki bir ülkeye barış ilan etmek ya da bir bölgeyi kolonileştirmek için başka ülke krallarının kızları ile de evlenebilirlerdi. Bu evlilikler siyasi amaçlı evlilikler olduğundan firavunla kızını evlendiren kral da Mısır üzerinde bu yolla nüfuz sahibi olmaya çalışırdı. Kadeş savaşının sonunda Hattuşil'in kızını büyük kraliçe olarak II. Ramses'e göndermekte ısrar etmesinin nedeni, Mısır üzerinde nüfuz sahibi olmak istemesinden kaynaklanmıştır.



Nil kıyısındaki firavun sarayının temsili resmi.

Firavunlar, çocuk yaşıta tahta oturdıkları gibi ölene kadar da tahtta kalırlardı. Zira firavunluk yetkesi tanrı tarafından verilmiş yetke idi ve tanrı, oğlu firavunu yanına alana kadar firavun tanrı adına devleti yönetmeyi sürdürürdü. Küçük yaşıta tahta oturan firavunlar, ergenlik çağını geçip devleti kendi başlarına yönetebilecek bir olgunluğa erişinceye kadar devlet yönetiminde firavunun annesi ya da genellikle bir akrabası olan devletin üst düzey bürokrati firavunluk yetkilerini kullanırdı. Ancak çocuk firavun, her koşulda devletin gerçek sahibi olarak saygı görür ve sarayda yaşardı. Firavunların çocuk yaşıta olması kimi siyasal çatışmaları ve iktidar kavgalarını da körükleyici bir rol oynardı. Mevcut otorite boşluğunu iktidarı ele geçirmekte bir fırsat olarak değerlendiren komutanlar ya da devlet yöneticiler, böylesi dönemler büyük krallığı saf dışı bırakarak yönetimde söz sahibi olmak için çeşitli komplolara yönelirlerdi. Bu nedenle eski Mısır hanedanlıklarında siyasal komplolar, hizipler, alttan alta kaynayan iktidar savaşları sürekli yaşanmıştır.

Firavunlar iktidarı dönemlerinde yetki ve güçlerinin kanıtı olarak büyük tapınaklar, heykeller ve kitabeler inşa ettirmişlerdir. Bu simgeler, firavunun gücünü gösterdiği gibi halkı egemenlik altında tutmanın da önemli araçlarıydı. II. Ramses'in Ebu-Simbel'de yaptırdığı ve normal insan boyutlarının iki katı olan heykelleri, firavunun azameti göstermesi bakımından anılmaya değer heykellerdir.

Firavunlar, iktidarı döneminde geçen tarihsel olayları kitabelere yazdırarak kendi devrinde kazandıkları zaferleri, kahramanlıkları, önemli siyasal olayları kalıcı hale getirirlerdi. Ancak bu yazıtlar olayların nesnel biçimlerini ifade etmekten uzak, firavunun kahramanlık menkıbeleriyle dolu, bir tür resmi tarih yazıcılığı biçiminde vücut bulan tarihsel bilgelere yer vermektedir. Bu bilgiler, tarihçiler tarafından ön kabulle doğru olarak kabul edildiğinde tarihsel gerçeklerden uzak, yanıltıcı bilgiler haline gelebilmektedir. Kadeş savaşının sonuçları hakkında Ebu Simbel tapınağındaki yazıtlarda yer alan bilgiler bu tür yanıltıcı bilgilerdendir. Zira bu yazıtlarda savaşın kazanan tarafının Mısır hanedanlığı olduğu yönünde şatafatlı ifadeler yer vermekte ve II. Ramses bu kitabede kendini Kadeş savaşının muzafferi ilan etmektedir. Oysa tarihsel gerçekler bununla bağdaşmamaktadır. Kadeş

savaşında Hitit orduların hem sayı hem de teçhizat bakımından bariz bir üstünlüğü vardır. Kadeş antlaşmasının maddelerine bakıldığında eşitlikçi ve yansız bir tutum gözükmele birlikte Hititlerin daha kazançlı çıktığı söylenebilir. Kadeş savaşının, Asur baskısıyla kesilmesi, II. Ramses'in çok daha yıkıcı olabilecek bir sonuçla karşılaşmasını engellemiştir. Hal böyle iken, savaşın Mısır galibiyeti ile sonuçlandığını ileri sürmek, Mısır merkezli bir resmi tarih yazıcılığının ürünüdür.

Firavunlar ölene dek idarede kalıyorlardı. Bilinen en uzun iktidar 92 yılla eski krallıktaki son hükümdar Pepi II Neferkare'ye aittir. Uzun süre tahtta kalabilmek için her 30 yılda bir sihirli bir tören olan heb-set gençleşme festivali yapılıyordu. Firavun öldüğü zaman cesedi mumyalanıyor, 70 günlük yastan sonra dirilince kullanmak üzere topladığı mallarla birlikte bir lahde konuluyor ve mezar kapatılıyordu.

Eski Mısırlılar, arkalarında sayısız hiyeroglif, mezar odaları, mumyalar, tapınaklar, saraylar ve yazılı belgeler bıraktıkları halde, Antik Mısır bizim için gizemini hala korumaya devam ediyor. Çünkü Mısırlılar, başlarından geçen olayları doğru ve detaylı bir şekilde yazmıyorlardı. Yenilgi, kıtlık, hastalık, vs. gibi, Firavun ve onun hâkimiyetine gölge düşürebilecek olaylar yok sayılır, bunlar belgelenmezdi. Bu bakımdan bu hiyeroglifleri, bilinen en eski siyasi propaganda araçları olarak da düşünebiliriz.

Firavunlar dönemi Mısır'da köleci monarşilerin egemenlik sürdüğü bir dönemdir. Sınıflar arası çelişkiler ve uçurumlar hat safhadadır. Başta firavun olmak üzere yüksek din adamları, devlet bürokrasisi ve komutanlar, sınıfsal piramidin en üst katmanlarını oluştururlar. Yerli Mısır halkı dışardan gelen göçmenlere karşısında daha ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Görkemli tapınaklar, su yolları, heykeller, anıt mezarlar vs. on binlerce yabancı kölenin yıllar süren çalışmaları sonucu inşa edilirken tarihte eşi az görülür bir baskı ve sömürünün de örneğini teşkil eder. Mısır'a göç eden Hiksoslar ve İsrailoğulları kavmi, köle angaryalarında kullanılan temel üretici güçtür. Bunlar devlet içinde egemenlik mücadelesine girince Mısır'dan kovularak ana yurtlarına göç etmişlerdir. Eski Mısır devletindeki sınıfsal ayrılık ölü gömme törenlerine de damgasını vurmuştur. Firavunlar ve yüksek sınıf mensupları görkemli anıt mezarlara gömülürken, sıranda halkın mezarları bakımsızdır. Mısır ölü gömme geleneklerine göre, ölünün değerli günlük eşyaları da birlikte gömülürdü. Bugün arkeologların yaptığı kazılarda eski çağlarda

yaşamış bir Mısırlının sınıfsal konumu mezarından çıkan eşyalara bakılarak kolaylıkla tespit edilebilmektedir.

II. RAMSES'İN HAYATI

M.Ö. 1304-1237 arasında Mısır firavunluk yapan ve Yeni hanedanlık döneminin en önemli kralı olan II. Ramses, 19. hanedanın 3. firavunu I. Seti ve Kraliçe Tuya'nın ikinci oğlu olarak dünyaya geldi. "Yasa'nın çok sevdiği güçlü boğa", "Yabancı ülkeleri kısıvrak bağlayan Mısır'ın koruyucusu" "Işığın seçtiği kişi", "Büyük zaferler elde etmiş ordulardan yana zengin" gibi unvanlara sahiptir. Çocukluğunda iyi bir eğitim alan Ramses; gözü karalığı, zekâsı ve devlet işlerine yatkınlığı ile diğer kardeşlerinin arasında kısa sürede sıvrilerek babasının gözetimi altında küçük yaşlarda devlet işlerinde önemli görevler almaya başladı. Başlangıçta babası Firavun I. Seti ile birlikte ülkeyi yöneten II. Ramses, henüz on yaşında iken ordu komutanı oldu ve babasının yanında birçok sefere katıldı. On altı yaşındayken babası I. Seti, Ramses'i veliahdı olarak ilan etti. Yirmi yaşlarında M.Ö. 1304 yılında Mısır'ın başına geçtiğinde artık oldukça deneyimli bir yönetici ve komutandı. Altmış yedi yıl süren hükümdarlığı sırasında Mısır devleti, gerek askeri, gerek ekonomik, gerekse kültürel yönden zenginliğinin doruğuna ulaştı. Bugün Mısır'da antik dönemden kalma görkemli anıtların, heykellerin ve tarihi eserlerin pek çoğu bu döneme ait eserlerdir.

II. Ramses, henüz krallığının ikinci yılında Mısır'ın Akdeniz kıyılarına saldıran Shardana deniz korsanlarına karşı sefer düzenlemiş ve onları bozguna uğratmıştır. Türkiye'nin güney Ege kıyılarında bulunan İonya Krallığı'ndan geldikleri sanılan Shardana korsanları, daha sonra II. Ramses tarafından, Kadeş Savaşı sırasında paralı asker olarak kullanılmıştır. Öte yandan Nil deltasını ele geçirmeye çalışan Libyalılar'a karşı açtığı savaş Ramses'in bir başka önemli seferidir.

II. Ramses devrinin en önemli savaşı, tarihin ilk yazılı antlaşması ile sonuçlanan Kadeş Savaşı'dır. Hititliler ve Mısırlılar arasında geçen bu savaşın galibi Mısır kaynaklarına göre II. Ramses; Hitit kaynaklarına göre ise Hitit kralı Mutavallis'tir. Ancak Asurluların bölgede büyümesi ve yayılması sonucu biten ve Asurlulara karşı Mısır-Hitti ittifakı ile sonuçlanan savaşın sonunda yapılan antlaşma, tarihin en eşitlikçi antlaşmalarından biri olmuştur. Ramses daha sonra Hitit Kralının kızı Maatnefrure ile evlenmiştir. Ancak II. Ramses'in en çok tanınan ve hatırlanan eşi Kraliçe Nefertari'dir. Nefertari dışında 'Büyük Kral Eşi' unvanına sahip olan diğer eşler sırasıyla İsetnofret

(Güzel İset); anneleri Nefertari ve İsetnofret'in yerine geçen Ramses'in kızları Bintanath, Meritamen; Nebettawy, Henutmire, Maathorneferure ve Mat-Hor adında bir Hitit prensesidir.

II. Ramses'in bin kadar kız ve bin kadar da oğlu olduğu tahmin edilmektedir. 'Krallık Çocukları' adıyla bilinen bir kurum kurmuştur. Bu kurum altında yüz on civarında çocuğu olduğu tahmin edilmektedir. Bu çocuklar içinden, evlendiği iki kızı Bintanath ve Meritamen, kralın ilk oğlu Amun-her-khepeshef, ikinci oğlu Kha-em-waset, Sethkaneth ve kraldan sonra onun yerine geçen 13. oğlu Merenptah yer almaktadır.

Yahudilerin Mısır'dan İsrail'e göçünün II. Ramses döneminde gerçekleştiği, Musa'yı Kızıldeniz'de kovalayan firavunun II. Ramses olduğu ileri sürülmektedir.

II. Ramses'in hayatında Kadeş Savaşı gibi birçok önemli olayla beraber yaptığı şehir ve tapınaklar da Mısır uygarlığı içinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Diğer birçok firavunun yapılarının tersine II. Ramses'in inşa ettirmiş olduğu birçok yapı ve tapınak günümüze kadar başarıyla korunmuştur. II. Ramses, 'Ramses'in kenti' anlamına gelen Per-Ramses şehri kurarak ülkenin yeni başkenti yapmıştır. Per-Ramses'in eski adı Avaris'tir. Ve Avaris'in uğursuz olduğu söylenir. Çünkü daha önce Hiksoslar, yani yabancılar orada yaşayıp halka zarar vermiştir.



II . Ramses'in çocukluğunun tasvir edildiği bir heykel.

Onun döneminde yapılan en önemli tapınak ise Kraliçe Nefertari adına adadığı Ebu Simbel'deki dağın içine oyulmuş büyük tapınaktır. II. Ramses'in zenginlik ve ihtişamını sembolize eden anıtlar, neredeyse tüm Mısır'a yayılmıştır. Buna karşın babası Seti'nin ölümüyle yarım kalmış üç eser ne yazık ki, tamamlanamamıştır. Bun eserler, Karnak'taki hipostil ya da sütunlu salon, Abydos'taki bir tapınak ve babasının Luksor'daki mezar tapınağıdır. II. Ramses, Teb'de Ramesseum olarak bilinen kendi mezar tapınağının dışında Abydos'ta kendi adına bir tapınak daha yaptırmıştır. Nübye'de de altı tapınak yaptırdığı bilinmektedir. Bunlar arasında, Ebu Simbel'de yaptırdığı iki kaya tapınağı en önemli anıtlardandır. Bu anıtta girişin iki yanında, firavunun oturur biçimdeki dört dev heykeli kayalara oyulmuştur.

Hükümdarlık döneminde aşırı lüks yaşantısıyla dikkat çeken ve devlet işlerinde sayısız köle çalıştıran II. Ramses'in 92 ya da 96 yaşında öldüğü tahmin edilmektedir. II. Ramses'in ölümünde sonra ülke kaosa sürüklenmiş, taht ve iktidar kavgalar ile geçen yeni bir ara dönem başlamıştır.

II. RAMSES'İN BÜYÜK KRALIÇESİ NEFERTARİ

II. Ramses'in en çok tanınan ve Büyük kraliçe unvanı ile anılan eşi Kraliçe Nefertari (Nefertari Merytmüt veya Mut-Nefertari) yaklaşık olarak M.Ö. 1290 - M.Ö. 1254 yıllarında yaşadı. Büyük Kraliyetin baş hanımı olan Nefertari'nin isim anlamı “Güzel Eş” demektir.

Nefertari'nin soy kökeni bilinmemekle birlikte mezarında yapılan çalışmalarda Firavun Ay'ın bir kabartması gibi kalıtların yorumlanmasıyla ulaşılan bilgiler, onun 18. Hanedan ile ilişkili olduğu fikrini güçlendirmektedir. 18. Hanedan Tutankhamun, Kraliçe Nefertiti ve daha sonraları kâfir kral olarak anılan Akhenaton'un da mensubu olduğu hanedandır ve bu hanedanlığın sondan bir önceki firavunu Ay idi.

Nefertari, II. Ramses ile evlendiğinde on üç yaşında idi. II. Ramses'in ise on beş yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Bu çağlarda II. Ramses henüz krallık tahtına oturmamış, babası ile çeşitli seferlere katılmakta ve devlet görevlerinde bulunmaktadır. Nefertari, evliktan sonra yirmi yıl boyunca II. Ramses'in sekiz eşinden en önemlisi ve gözdesi olmuştur. M.Ö. 1240 yıllarından sonra önemi ve nüfuzu azalmaya başlamıştır. Bunu, bu tarihten yapılan firavun tasvirlerinde Nefertari'nin daha az yer bulmasından anlıyoruz.

Nefertari'nin en az dört oğlu ve iki kızı olmuştur. Ancak büyük hanım olmasına rağmen çocuklarından hiçbiri krallık tahtına oturmamıştır. II. Ramses'in veliahdı olan on üçüncü oğlu prens Merneptah, İsetnofret'in oğludur. II. Ramses'in hükümdarlığı süresince firavun kanından yaklaşık kırk sekiz ila elli arasında oğlu olduğu tahmin edilmektedir.

Nefertari, II. Ramses'i hükümdarlığının yirmi beşinci yılında kendisi için yaptırdığı Ebu Simbel Tapınağı'nın açılış törenlerinde hastalanarak ölmüş, onun ölümünden sonra İsetnofret baş hanım unvanını almıştır.

Nefertari'nin oldukça zengin bir şekilde süslenmiş olan mezarı, Kraliçeler Vadisi'ndeki en ihtişamlı mezarlardan biridir. Bu mezarın dışında II. Ramses, Ebu Simbel'de inşa ettirdiği kendi anıtının yanında Nefertari için de bir tapınak yaptırmıştır.

KADEŞ SAVAŞI

Tarihte en fazla savaş arabasının kullanıldığı ve ilk yazılı anlaşmayla sonuçlanan Kadeş savaşı, dönemin iki güçlü devleti Mısırlılar ile Hititler arasında yapıldı. M.Ö. 1274 yılında yapılan ve büyük Ramses dönemine denk gelen savaşın çıkış nedeni bugünkü Suriye sınırları içinde kalan Amurru ve Amka toprakları gibi büyük ticaret yollarını ele geçirmektir. Zira bu topraklar, Ortadoğu'dan geçen doğu batı ticaret yollarının kilit noktasını oluşturuyor ve Kuzeyin büyük devleti Hititler ve güneyin büyük devleti Mısır arasında rekabete neden oluyordu. Bu ticaret yollarının ele geçirilmesi demek, bir bakıma Ortadoğu'nun hâkimiyetinin ele geçirilmesi demektir.

Suriye, ilkçağ tarihinde askerlik ve ticaret bakımından çok önemli bir ülkedir. Hitit Kralı Muvattalis (ya da Mutavalli, Mutavalliş), kral Şuppiluliuma'nın bölge siyasetini devam ettirerek Suriye'den vazgeçmedi. Mısır'ın efsanevi firavunu II. Ramses ise her ne pahasına olursa olsun Suriye'ye hâkim olmak istiyordu. Bölgenin bu iki güçlü ülkesi arasındaki egemenlik mücadelesi, savaşın başlamasına sebep oldu. Savaşın görünürdeki nedeni, II. Ramses'in tahta geçişinin beşinci yılında tek tanrılı Mısır dininin kurucusu Akhenaton'un dul eşi Nefertiti'yle evlenmesi için gönderdiği bir Hitit prensinin, yolda tuzağa düşürülüp öldürülmesiydi. Bu olay üzerine Hitit Kralı Mutavallis, Mısır'a savaş açtı. Ancak asıl neden, M.Ö. 13. yüzyıl başlarında Mısır ve Hitit devletlerinin birbirine eşit kuvvetler haline gelmesi ve bu iki büyük devletin ekonomik çıkarlarının Kuzey Suriye toprakları üzerinde çatışmasıydı.

Kadeş Savaşı'nda, tarafların askeri güçleri ve silah teknikleri bakımından kıyaslanmasında birbirinden farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bu konuda ileri sürülen tezler tapınaklarda yer alan yazı ve resimlerin yorumuna dayanmaktadır. Fakat yine de savaşın taraflarının güçlerinin kestirilmesinde önemli bulgular bugüne kadar ulaşmıştır. Bu bulgulardan biri Hitit başkenti Hattuşa'daki kazılar sırasında bulunan ve yaklaşık bin satır uzunluğundaki bir metinden oluşan tablettir. Hitit diliyle yazılmış olan tablette, Hititlerin at yetiştiriciliği ve binicilik kuralları anlatılmaktadır. Bu tablette anlatılan bilgiler değerlendirildiğinde, Hititlerin at yetiştiriciliği ve binicilik konusunda ne derece ileri bir düzeye eriştikleri görülmektedir.

Hititlerin üstün savaş gücünü gösteren bir diğer belge ise savaş arabalarıdır. Hitit savaş arabası o dönemde yaygın olarak kullanılan dört tekerlekli savaş arabalarının aksine altı tekerleklidir. Üstelik bu savaş arabalarının tekerlekleri diğer devletlerin kullandığı savaş arabalarının tekerlekleri gibi yekpare tahtadan yapılmış değil, daha gelişmiş bir teknikle imal edilen, bugünkü tekerleklerle benzeyen çubuklarla desteklenmiş tekerleklerdir. Bu tekerlekler sayesinde Hititlerin savaş arabaları, çok daha hafif ve hareket kabiliyeti yüksek arabalardı. Bu arabaların diğerlerine göre hafif olması, bir savaş arabasına iki yerine üç askerin binmesine olanak tanıyordu. Bu askerlerden birisi arabayı sürüyor, ikincisi arabadaki öteki iki kişiyi koruyacak biçimde kalkan kullanıyor, üçüncüsü ise ok ve mızrak fırlatıyordu.

Kadeş savaşında Ramses ve Mutavallis ordularının sayıları hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Örneğin Mısırlıların, savaşta gösterdikleri

fedakarlık ve kahramanlıkları abartmak için Hitit ordusunun sayısını özellikle abarttıkları bir vakadır. Bugünün verileri ile kabul edilen genel görüşe göre Mutavallis ordusunun bu savaşa on yedi bin piyade ve dört bin beş yüz savaş arabasıyla vardır. Her savaş arabasında 3 asker olduğuna düşünüldüğünde toplam on üç bin beş yüz arabalı askerin savaşa katıldığı düşünülebilir. Şu durumda Hititlerin toplam savaşçı sayısı otuz bin civarında bulunmaktadır. Buna karşılık II. Ramses'in ordusunun toplam sayısının, yirmi bin dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu veriler değerlendirildiğinde Hitit ordusu hem savaş arabalarının üstünlüğü hem de asker sayısı bakımından II. Ramses'in ordusundan daha güçlüdür. Bu teknik ve sayısal üstünlük savaş sırasında da kendini göstermiş, Mutavallis'in orduları II. Ramses'in ordularına ağır kayıplar verdirerek sıkıntılı anlar yaşatmışlardır.

Mısır ve Hitit Devleti Arasındaki Gerilim

Kadeş savaşı Suriye ticaret yollarının denetimi yüzünden çıksa da savaşa kadar uzanan sürecin bir arka planı vardır. Şöyle ki; tek tanrıya inandığı için 'sapkın firavun' diye adlandırılan firavun Akhenaton'un ölümünden sonra yerine büyük oğlu Smenkare geçmiştir. Smenkare'nin ölümle sonuçlanan kısa süren firavunluğu sonrasında Mısır tahtına Tutankamon geçti. Tutankamon tahta oturduğunda henüz çocuk denebilecek bir yaştaydı ve üvey kız kardeşi Ankesenammon ile evlendirilmişti. Tutankamon on sekiz yaşında iken, -sonradan mumyası üzerinde yapılan röntgen incelemelerinin de gösterdiği gibi- kafatasına aldığı bir darbeye öldürüldü. Bu cinayet başrahip Eje tarafından

işlenmiştir. Tutankamon'un ölümünden sonra kraliyet tahtına oturmak isteyen başrahip Eje, bunun en kolay ve kestirme yolunun dul kalan kraliçe Ankesenamon ile evlenmek olduğunu düşünüyordu. Ne var ki, kraliçe Ankesenamon, başrahip Eje ile evlenmek istemedi. Bunun nedeni Kraliçenin, Tutankamon'un başrahip tarafından öldürüldüğünü biliyor olması olabileceği gibi Eje'nin yaşlılığı da olabilir. Bu konuda tarih kaynaklarında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ankesenamon başrahip Eje'yle evlenmemek için ününü duyduğu Hitit kralı Suppiluliuma'dan yardım ister. Suppiluliuma'nın oğlu II. Murşiliş'in yazdığı mektuba göre şöyle yardım istemiştir:

“Mısırlılar, Amka zaferini duyunca korktular. Üstelik firavunları da ölmüş olduğu için, Mısır'ın dul kraliçesi, babama bir elçi ile şu mektubu yolladı: Kocam öldü. Benim oğlum yok. Duyduğuma göre sende oğul çokmuş. Eğer bana oğullarından birisini verirsen onu koca yapacağım. Tebaamdan birisini kocam yapmayı asla istemiyorum. Ona koca olarak saygı duyamam.”

Bu mektup üzerine Suppiluliuma, Hatti büyüklerini toplayarak bir karara varır ve danışmanı Hattuşa-ziti'yi Mısır'a elçi olarak gönderip yaşananları etraflıca öğrenmesi ve kendisine bilgi getirmesi için görevlendirir. Hattuşa-ziti, Mısır'da konu hakkında araştırma yaparken, Suppiluliuma Karkamış'ı ele geçirir ve burada büyük bir savaş ganimeti ele geçirir. Bu başarı, Suppiluliuma'nın bölgedeki şöhretini iyice artırmıştır. Bir müddet sonra Mısır'daki araştırmalarını tamamlayan Hattuşa-ziti, Ankesenamon'dan bir mektup getirir. Bu mektupta Suppiluliuma'ya hitaben şunlar yazılıdır:

“Niçin bana inanmıyorsun? Niçin alay edildiğini sanıyorsun? Ben başkasına değil yalnızca sana yazdım. Birçok oğlun olduğu söyleniyor. Oğullarından birini bana verirsen o, hem bana koca hem de Mısır'a kral olacak.”

Bunun üzerine Suppiluliuma, Ankesenamon'un isteğini yerine getirerek oğullardan birini ona eş olarak seçer. Hem böylelikle, Mısır'daki firavunluk soyu da Hititlere geçecektir. Nihayet Hitit kralı Suppiluliuma oğlu Zannanza'yı küçük bir askeri birlik refakatinde Mısır'a gönderir. Ne var ki, bir süre sonra Hitit ülkesine, prens Zannanza'nın sınırı geçtikten sonra öldürüldüğü haberi gelir. Zira firavunluk tahtına oturmaya kesin gözüyle bakan başrahip Eje, Ankesenamon'un Hitit kralından yardım istediğini öğrenmiş ve başkomutan Horemheb'in komuta ettiği bir orduyu Hitit Prensi Zannanza'nın birliğinin üzerine göndererek hem prensi hem de Hitit askerlerinin tamamını yok ettirmiştir. Hitti tabletlerinden anlaşıldığına göre kral Suppiluliuma, oğlunun

ölümüne çok üzölmüş, günlerce gözyaşı dökerek intikam yeminleri etmiş ve bu maksatla başta fırtına tanrısı Teşup olmak üzere bütün tanrılara kurbanlar adanmıştır.

Kral Suppiluliuma, oğlu Zannanza'nın intikamını almak için yanıp tutuşmaktadır. Ne var ki, o sırada Anadolu'da yayılmaya başlayan veba salgını, kralın Mısır'ın üzerine yürümesini engeller. Zira kral Suppiluliuma da, bu salgında vebaya yakalanarak M.Ö. 1335 yılında ölmüştür. Suppiluliuma'nın ardından tahta geçen oğlu III. Arnuvandas da sadece bir yıl krallık yapmış o da tıpkı babası gibi vebadan ölünce yerine II. Murşiliş geçmiştir. II. Murşiliş tahta geçer geçmez, Hitit imparatorluğunda sık sık taht değişimini yönetim zafiyeti olarak değerlendirip bunu fırsata dönüştürerek ayaklanan Arzavalılar'ın üzerine yürür. İki yıl süren bu savaşın sonunda Arzava ülkesini yakıp yıkar. Ardından ülkenin kuzeyinde isyan eden Kaşka'lıları ve diğer kavimleri bastırır. II. Murşiliş'ten M.Ö. 1306 yılında öldüğünde arkasında istikrarını sağlamış, güçlü bir devlet bırakmıştır. Onun ölümünden sonra yerine oğlu Muvatallis geçmiştir.

Aynı dönem Mısır'da Akhenaton'la birlikte ortaya çıkan karışıklık ve yönetim zaaifyetinin ortadan kalktığı, II. Ramses'in güçlü bir firavun kral olarak tahta oturduğu dönemdir. II. Ramses, daha imparatorluğunun ilk yıllarında ülkede düzeni tesis etmek ve Mısır'ın gücünü tüm Ortadoğu bölgesine kabul ettirebilmek için komşu ülkeler üzerine seferler düzenlemeye başladı. Bu seferler neticesinde, Suriye topraklarında Hititlere bağılı olarak yaşayan Amurrular, II. Ramses'e bağılılıklarını açıkladılar. Amurru prensi Bentešina, kendisine bir takım vaatler ve tavizlerde bulunan II. Ramses'in egemenliğin kabul ederek Hititlerden koptu. Bu durum zaten öteden beri Mısır'a saldırmak isteyen Hititler için bardağı taşıran son damla oldu. Hittiler II. Ramses'in yükselişini durdurmamaları halinde bölge üstünlüğünü tamamen Mısırlılara kaptırabilirdi. O dönem II. Ramses'i durdurabilecek tek güçlü devlet ise Hititlerdi. Böylelikle Hitit kralı Muvatallis hem Mısırlılara kaptırdığı Amurru'yu yeniden ülkesine bağlamak hem de Prens Zannanza'nın intikamını alma için Mısır ordusu üzerine sefere çıktı. Böylelikle iki ordu M.Ö. 1285 yılında Halep ile Şam'ın ortasında bulunan olan Kadeş'te karşı karşıya geldiler.

Kadeş Savaşı'nın Başlaması

Hitit ordusu üç bin savaş aracı ile on yedi bin zırhlı asker, Mısır ordusu ise

her birine Amon, Ra, Ptah, Seth tanrı isimlerinin verildiği dört bölükten oluşan yirmi bin asker ve iki bin savaş arabası ile savaşa girdiler. Mısır kralı II. Ramses, savaştan en ön saflarda yer alan ve en büyük tümen olan Amon tümenini komuta ediyordu. Mısır ordusunun savaş birliklerinin her birine tanrı isimlerini vermesi, savaşa kutsal bir içerik kazandırma ve tanrılar adına yapılan savaşta askerlerini motive etme amacını taşıyordu.

Savaş sırasında Hitit casusları, II. Ramses'i yanıltmak için henüz Mısır ordusu Asi nehrini geçmeden Hititlilerin Halep yakınlarında olduğu haberini yaydılar. Bu yanıltıcı istihbarat taktiği üzerine, II. Ramses tümeni Amon, diğer Mısır birlikleriyle arayı açarak ordunun kalanıyla arayı açtı. Mısır birliklerinin ayrılmasını fırsat bilen Hitit kralı Muvatallis, Mısır ordusuna ani bir baskın düzenledi. Savaş arabalarının hafifliğini ve manevra üstünlüğünü iyi kullanan Hititliler, kısa sürede Amon tümenini kuşatmaya aldılar. Bu sırada II. Ramses, Amon tümeninin tam ortasında bulunuyordu. Ramses ve Amon tümeni etkili Hitit kuşatması altında, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Amon tümenin ve II. Ramses'in yok edilmesi halinde Mısır ordusu başsız kalacak, böylelikle kalan Ra, Ptah ve Seth tümenlerinin imha edilmesi kolaylaşacaktı. Böylece savaş Hititlilerin mutlak üstünlüğü ile sonuçlanarak ordunun Mısır toprakları üzerine yürümesinin önünde hiçbir engel kalmayacaktı.

Bu ilk karşılaşmada Hitit kralı Muvatallis'in, kardeşi III. Hattuşiliş ve oğlu Urhi Teşup ile birlikte kumanda ettiği Hitit birlikleri, Ramses'in ordularına büyük zaiyat verdirdiler. Bu baskında II. Ramses bile canını zor kurtararak, Amon tümeninin içine zor ulaştı. Hitit birlikleriyle savaşa tutuşan Ra tümeninden ise geriye çok az asker kaldı. Ra tümeninde geriye kalan askerler düzensiz olarak savaş meydanından kaçmaya başladılar. Hititlilerin bu ilk galibiyeti Mısır kitabelerinde şöyle dile gelmektedir: “Yürüyüş kolundaki Ra tümeninin ortasına saldırdılar. Ra tümeni, hareket halindeydi. Savaşa hazır değildi. Bu nedenle majestelerinin (II. Ramses) askerleri de savaş arabaları da onlar (Hititler) karşısında yenildi.”

Hitit ordusu bütün gücüne ve manevra üstünlüğüne rağmen pek çok ulustan derlenmiş bir ordu idi ve disiplin yönünden zayıftı. Bu yüzden de zafer sarhoşluğuna kapılarak Mısır ordugâhına girer girmez yağmalamaya başladılar. Yağma sırasında Hitit ordusunun disiplini iyice zafiyete uğramış, emir komuta hiyerarşisi bir anda yok olmuştu. Mısır ordugâhı ganimet yönünden çok

zengindi. Hitti ordusunun bu disiplinsizliğini ve zafer sarhoşluğunu fırsat bilen II. Ramses, Hitit ordusuna karşı taarruza geçerek savaşta dengeyi yeniden kurdu. Mısır kitabelerinde bu karşı saldırı sırasında kral II. Ramses'in kahramanlıkları üzerine abartılı öyküler ve yazılar yer almaktadır. Christian Jacq'ın aynı kaynaklardan yola çıkarak kaleme aldığı Ramses serisinin Kadeş bölümünde Ramses'in kahramanlıkları ve elde ettiği zaferin öyküsünü görkemli bir dille anlatılmaktadır.

Ancak Hitit kaynaklarında olay daha farklı ifade edilmektedir. Bu kaynaklara göre Mısır ordugâhının yağmalamaya başlayan disiplinsiz askerler hiç beklenmeyen anda, küçük bir düzenli birliğin saldırısına uğramış ve toparlanmaya fırsat bulamadan dağılmışlardır. Ancak bu birliğin II. Ramses birlikleri olmadığı konusunda kuvvetli bir inanış vardır. Zira II. Ramses'in şu sözleri bu kanıyı güçlendirmektedir: “Yanımda ne bir prens var, ne bir sürücü, ne bir piyade subayı, ne de bir araba savaşçısı. Yaya askerim de araba savaşçıları da beni onların karşısında ganimet gibi bırakarak çekip gitti. Onlarla savaşmak için kimse beklemedi.”

Bundan sonra savaş bir müddet daha sürmüş ancak her iki ordu da birbirlerine karşı bariz bir üstünlük sağlayamamıştır. Mısır yazıtlarında Muvatallis'in Ramses'e şöyle bir mektup yolladığı ileri sürülmektedir: “...Mısır ve Hatti ülkeleri senin emrindedir ve ayaklarının altına serilmiştir...”

Ancak mektupta geçtiği ileri sürülen bu beyanın doğruluğu zayıf ihtimaldir. Zira o sırada Hitit kralı Muvatallis başkent Hattuşa'dan yaklaşık altı yüz kilometre uzakta, Suriye topraklarında bulunmaktadır. Daha iki ordu arasındaki ilk çatışmada Mısır orduları ağır zayıat vererek geriye çekilmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Muvatallis'in, üstün olduğu bir anda II. Ramses'e böylesi bir mektup yazması mantık dışıdır. Bugün, tarihçiler ve çoğu araştırmacı böylesi bir mektubun olmadığı konusunda hemfikirdir. II. Ramses'in, aslında yenik düştü bir savaşta kendini galip gibi gösterip, halkının birliğini sağlamak ve içerde gelişecek başkaldırıları engelleyerek siyasal birliğin korumak amacıyla böylesi bir mektubun varlığını ifşa etmiş olması akla daha yatkındır.



Hitit İmparatorluğunun simgesi Hitit güneşi.

Mısır tapınakları, mezarları ve saraylarında II. Ramses'in Kadeş Savaşı'nı kazandığına dair resim ve yazılara rastlansa da savaşın galibinin Hititliler olduğunu gösteren çok sayıda kanıt bulunmaktadır. Bunun en somut göstergesi Prens Bentešina'nın Mısır'a bağladığı Amurru ülkesinin, savaştan hemen sonra yeniden Hititlilere bağlanmasıdır. Zira savaşın asıl çıkış kaynağı Amurru ülkesi üzerindeki hakimiyet mücadelesidir ve savaşın sonunda bu hakimiyet Hititlilerin eline geçmiştir.

Öte yandan savaşın ardından M.Ö. 1280 tarihinde, Hitit kralı III. Hattuşiliş ile II. Ramses arasında imzalanan Kadeş barış antlaşmasından sonra Hitit kralı büyük bir tören düzenleyerek, büyük kızını Ramses'e eş olarak vermiştir. II. Ramses, daha sonra Maatnefrure adını alan bu kızı Baş kraliçe ilan etmiştir. Bu durum Hititlerin Mısır üzerinde büyük bir nüfuz kurduğunun göstergesidir ki, böylesi bir kabul ancak Hititlerin savaştan galip çıkması ile mümkündür.

Tarihçiler Hitit kaynakları ve diğer kaynaklar bulununcaya kadar Kadeş savaşının kesin galibinin Mısırlılar olduğu konusunda mutabıktılar. Buna rağmen böylesi bir zaferin ardından nasıl olup da Hititlerin Amurru prensliğinin üzerinde yeniden hâkimiyet kurduğu ve hal böyle iken Hititlilerin Mısır'a haraç vermeyi kabul ettiği bir türlü izah edilemiyordu. Ne var ki, Hitit kaynaklarının Hititologlar tarafından deşifre edilmesinden sonra Mısır kaynaklarına bağlı değerlendirmelerin doğru olmadığı, bunun bir resmi tarih yazıcılığı vakası olduğu anlaşıldı. Bugünkü tarihsel bilgiler ışığında genel kanı şudur ki, Hitit kralı Mutavallis bu savaşı kazanmış ancak ama zaferden hemen sonra gözü dönmüş bir yağma hareketine girişmiştir. Bunun üzerine bir askeri birlik (ki bu askeri birliğin Mısır birliği olup olmadığı da tartışmalıdır.) karşı saldırıya geçerek savaşta dengeyi sağlamıştır. Bu taarruz sayesinde II. Ramses, savaşın kötüye gidişatını engelleyerek kaçınılmaz bir yenilgiyi bertaraf etmiştir.

Aslında Kadeş savaşı II. Ramses ve Mutavallis ordularının çarpışmaları ile bitmiş bir savaş değildir. Zira her iki taraf da savaştan çekilmesine rağmen kesin bir zafer elde ederek çıkamadılar. Kadeş Savaşı ile başlayan Suriye üzerindeki hâkimiyet mücadelesi, Hitit kralı III. Hattuşil zamanında da devam etti. Ancak Ön Asya'da gittikçe güçlenen Asurluların Mitanni ülkesini ele

geçirip, Suriye üzerine yürümeleri, Mısır ve Hititlileri bu yeni düşmana karşı ittifaka zorladı. Sonuç olarak Hitit hükümdarı Üçüncü Hattuşil ile Mısır Firavunu II. Ramses arasında M.Ö. 1280 yılında Kadeş Antlaşması imzalanarak savaşa son verildi.

Şenar'ın Kardeşi II. Ramses'e İhaneti

Ebu Simbel kitabeleri ve taş yazılarına göre Kadeş Savaşı'nın farklı bir seyri vardır. Bu resmi tarih yazımının II. Ramses'in bilgisi dâhilinde ve Hitit devleti karşısında zor durumda kalan Mısır devletini güçlü ve yenilmez göstermek için yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu resmi tarih anlatımına göre Kadeş Savaşı, iç ihanetler, teknik zayıflıklar ve ajanların yanıltma çabalarına karşın Mısır'ın zaferi ile sonuçlanmıştır.

Kadeş savaşı öncesinde II. Ramses'in ağabeyi Şenar, bir Hitit casusu ile işbirliği yaparak II. Ramses'i Hititliler karşısında yenik duruma düşürüp tahta oturmayı amaçlamıştır. Ayrıca Ramses'in kız kardeşi Dolant ve kocası da, kendini Libyalı bir büyücü olarak tanıtan ve Hitit casus şebekesinin başı olan Ofir adlı birinin sözlerine kanarak Ramses'e ve karısı Nefartari'ye karşı cephe almış ve onun saltanatına zarar verici bazı oyunların içinde yer almıştır. Hitit casusu Ofir, kendini tek tanrılı bir dini yaymaya çalışan biri olarak tanıtarak, II. Ramses'in ve yandaşlarının inandığı Mısır tanrılarının sahte olduğuna ve ülkeyi felakete götüreceğine halkı inandırmaya çalışmış, bu maksatla gizli örgütlenme içine girmiş ve böylelikle, çok tanrılı (politeist) inan sistemine sahip Mısır'da dinsel temelli bir kaos ve iç kargaşalık yaratmayı amaçlamıştır. Öte yandan Ofir, Ramses ve karısı Nefartari'ye büyüler yaparak onları yok etmeye çalışmıştır. Ofir aslında asıl görevi casusluğunu gizleyerek ajanlık faaliyetini sağlıklı bir şekilde yerine getirmektir. Bunun dışında diğer bütün faaliyetleri, bu faaliyeti gizlemek için uydurulmuş kılıftan ibarettir.

Ofir'in faaliyetleri ve iç kargaşa yaratma çabalarına rağmen II. Ramses yine de iktidarını korumayı başarmakta ve aile içi ihanete rağmen ülkedeki kargaşalıkları önlemektedir. Zira firavunun yanında dış politikadan uzmanlık derecesinde anlayan dışişleri ustası Aşa, büyücü Seatu ve baş katibi Ameni gibi ona her konuda yardım eden önemli şahsiyetler ve dostları vardır. Öte yandan II. Ramses olası bir saldırıya karşı olağanüstü güvenlik önlemleri ile korunmaktadır.

Mısır'da bu olaylar yaşanırken, dışarıda Hitit devleti de boş durmamakta,

Mısır'a karşı büyük bir sefer planı hazırlamaktadır. II. Ramses, Hititlilerin saldırı planını öğrenince ordusunu olası bir savaşa karşı hazırlama emri verir. Ne var ki, Mısır'ın önde gelen komutanları, ordularının güçlü Hitit ordusu karşısında savaşı kazanmasının imkânsız olduğunu, bu savaşın ülkeyi felakete sürükleyeceğini, Hititlilerin Mısır'ı yenip tüm ülkeyi ele geçireceğini düşünmektedirler. Ancak Büyük Ramses, ülkesinin birliğini korumak ve iktidarını sürdürmek için bu savaşın kaçınılmaz olduğunu ve savaştan Mısır'ın galip çıkması gerektiğini görmektedir. Bu düşünceleri ile devletin önemli görevlerindeki memurları ve askerleri de ikna etmiştir. Bu sırada Hititliler Ön Asya içlerinden Mısır üzerine doğru yürümeye başlamış ve yolda Suriye bölgesindeki birçok kaleyi ele geçirmiştir.

Bir müddet sonra hazırlıklarını tamamlayan II. Ramses de karşı saldırıya geçerek Hititlilerin ele geçirdiği kaleleri zorlanmadan geri alır. Nihayet Suriye'nin en önemli kalelerinden biri olan Kadeş yakınlarında büyük savaşa tutuşmaya karar verir. II. Ramses'in bu kararı vermesinde, Hititlilerin içine casus olarak sızan Aşa'nın getirdiği bilgilerin önemli bir payı vardır. Zira Aşa, Hititlilerin saldırı planını öğrenmiş ve II. Ramses de bu saldırı planına göre bir savaş stratejisi kurmuştur. II. Ramses, Kadeş'e doğru harekete geçer. Kadeş'i ele geçirmek maksadıyla her biri bir tanrının ismini almış olan emrindeki dört tümen ve yardımcı kuvvetlerle Suriye'de çeşitli kaleleri ele geçirerek Kadeş'e doğru yürür. Buna mukabil Hitit imparatoru Muvatallis kendisine bağlı devletlerden büyük bir ordu oluşturmuştur. Aynı dönemde Hititliler arasında da çeşitli iktidar savaşları yaşanmaktadır. Hitit İmparatoru Muvatallis, oğlu Urhi-Teşhup'a orduyu eğitime görevi vermiş olsa da ona güven duymamaktadır. Bu yüzden de Mısırlarla girişeceği asıl savaş planını Urhi-Teşhup'a açıklamamış, ona sahte bir plandan söz ederken asıl savaş planını iyi bir diplomat olan diğer oğlu Hattuşil ile birlikte hazırlamıştır. Muvatallis'in bu savaşdaki en büyük amacı, denetimin kaybettiği Suriye üzerindeki koloni statüsünü devam ettirmek ve yayılcı politikaları sürdürmektir. Oğlu Urhi-Teşhup'un niyeti ise elde edilecek bir zaferi kendisine mal ederek tahta oturmaktadır.

Savaş sırasında Muvatallis, hem Hititlilerden oluşan kendi birliğini hem de karma ordusunu kentin arkasındaki tepeye saklayarak, ordunun Halep'te tarafında, daha kuzeyde olduğu propagandasını yayar. II. Ramses, ordusuyla birlikte Kadeş yakınlarına geldiğinde, çıkardığı bir keşif kolu, köylü kılığında iki Hititli öncü askeri yakalayıp Ramses'in yanına getirirler. Bu askerlerin

yanıltıcı bilgilerine inanarak Asi ırmağı vadisi boyunca dar bir yürüyüş kolu halinde ilerlemeye başlayan II. Ramses ve ordusu, tepenin arkasına saklanmış olan Hitit ordusu ile karşı karşıya kalınca neye uğradığını şaşırır. Mısır ordusunu dağınık bir şekilde tuzağa düşüren Hititliler, Asi ırmağını geçerek Mısırlıların bir tümenini bozguna uğratırlar. Ardından da Mısır kampına doğru taarruza başlarlar. Bu saldırıda bir tümeni daha dağılan II. Ramses, Hititlilere arkadan saldıran yardımcı kuvveti ve kendisinde bulunduğu iddia edilen güneşin gücüyle Hititlileri ırmağın kıyısına kadar itmeyi başarır. Hatta Hititliler bir süre sonra Kadeş kalesine sığınarak yok olmaktan kurtulurlar.

Yine aynı Mısır kaynaklarına göre Muvatallis, II. Ramses'i savaşın galibi olarak kabul eden ve kendi yenilmiş ilan eden resmi bir belgeyi II. Ramses'e verir.

Bu zaferin ardından ülkesine dönen II. Ramses, muzaffer bir komutan ve güçlü bir firavun olarak halkın büyük sevgi gösterileri ile karşılanır. Bundan sonra firavunun abisi Şenar, kardeşine yaptığı kötülüklerden ve işlediği suçlardan dolayı tutuklansa da askerlerin ellerinden kaçmayı başarır. Hititlilere casusluk yapan Ofir de Mısır'ı terk eder. Ofir'in etkisinde kalan ve Ramses'in çocukluk arkadaşı olan Musa ise Ramses'in kız kardeşinin kocasını öldürdükten sonra ülkeden kaçır ve tek tanrılı din anlayışına yönelerek İsrailoğullarını Musevilik çatısı altında bir araya getirmek üzere Kenaneli'ne gider.

Şüphesiz bu anlatım, II. Rames ve Mısır güzellemesi ile dolu, devletin birliğini ve iktidarın sürekliliğini sağlamak üzere yazılmış tek yanlı ve gerçeklerden uzak bir anlatıdır. Tarihte hemen her devlet, kendi başarılarını abartıp, başarısızlıklarını gizleme amacına yönelik bir resmi tarih yazımı içine girmiştir. Bu tarih yazımı, her ne kadar olayların gerçek boyutlarını çarpıtsa da tarihçilerin yeni ve özgün yorumları için yine de önemli veriler sunmaktadır.

Kadeş Antlaşması

Kadeş Antlaşması, tarihteki bilinen ilk yazılı antlaşmadır. Çeşitli tarihsel kaynaklarda farklı tarihler gösterilse de antlaşma, yaygın olarak kabul gören görüşe göre Mısırlılar ile Hititler arasında M.Ö 1280 yılında yapılmıştır. Christian Jacq, Ramses Kadeş Savaşı isimli kitabında; Tanrı Amon'un Ramses'i ilahi bir güçle donatarak kırk üç bin beş yüz kişilik bir orduya karşı görkemli bir savaş kazandığını söylese de ortaya konan tarihsel bulgular

savaşta üstünlüğün Hititlilerde olduğunu göstermektedir. Bazı tarihçiler göre ise savaşın sona ermesinin sebebi kralların, o gün meydana gelen Güneş tutulmasından korkarak, tanrıları kızdırdığını düşünmesi ve böylelikle savaşa son vermesidir. Ancak bunun mitsel bir anlatı olduğu açıktır. Savaşın bitmesinin temel nedeni, Asur tehlikesinin hem Mısırlıları hem de Hititlileri tehdit etmesidir. Kadeş Barış Antlaşması'nın özünü oluşturan, 'Mısır ya da Hitit ülkesine yönelik bir saldırı ya da tehdide olması halinde birinin ötekini yardım edeceği ve savaşa birlikte gireceği' maddesi, Asur tehdidine karşı Mısır ve Hititlilerin ittifak kurma zorunluluğunun bir sonucudur. Yani Kadeş Antlaşma Doğu'daki Asur tehdidinin baskısı altında kaleme alınmıştır ve bu yüzden de tarafların çıkarlarını gözetken, eşitlikçi bir anlayışla yazılmıştır.

Kadeş Barış Antlaşması sırasında orduda çıkan bir isyan sonucu, Hitit kralı Muvattallis öldürülmüş, antlaşma onun yerine tahta geçen III. Hattuşili tarafından imzalanmıştır. Çivi yazısıyla gümüş plakalar üzerine Akadca olarak yazılan ve kralın mührünün yanında Kraliçenin mührünün de vurulduğu bu antlaşma dünya tarihinde eşitlik ilkesine dayanan en eski antlaşma olarak nitelenmektedir. Günümüzde NATO (GüneyAtlantik Paketi) Antlaşmasının 5. maddesi, hemen hemen Kadeş antlaşmasındaki düzenlemeyle aynı içeriğe sahiptir. Kadeş antlaşmasının belli başlı maddeleri şunlardır;

1. Her iki devlet de birbirini büyük devlet olarak kabul edecekti.
2. Fırat Irmağı'ndan Akdeniz'e kadar uzanan bölge Hitit egemenliğine terk edilecek, Güney Suriye ise Mısır'a bırakılacaktı.
3. Suriye'deki Hitit ve Mısır sınırlarının hiçbir saldırıya uğramayacağı konusunda iki devlet de güvence verecekti.
4. Antlaşmayı imzalayan taraflardan herhangi biri, düşman saldırısına uğradığı takdirde, birbirinin yardımına koşacaklardı ve evrensel bir barış olacaktı.
5. Siyasi suçlular ve iltica eden hainler, istenildiği takdirde karşılıklı olarak iade edilecekti.
6. Hitit veya Mısır'da çıkan iç isyanın bastırılmasında, karşılıklı olarak her iki devlet birbirine yardım edecekti.
7. III. Hattuşili'nin kızı II.Ramses'e eş olarak gönderilecekti.

Kadeş antlaşmanın gümüş levhalara kazınmış olan asıl metinleri kayıptır. Mısır'da tapınakların duvarlarına kazınan antlaşmanın bir nüshası da,

Boğazköy (Boğazkale) kazılarında kil tablet olarak bulunmuştur. Bu kil tablet, bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Kadeş antlaşmasının Hattuşa'da bulunan çivi yazılı tabletinin büyütülmüş kopyası ise New York'ta Birleşmiş Milletler Binası'nda asılıdır. Antlaşmada sonrasında Hititlilerin hazırladığı metin Mısır'a, Mısır'lıların hazırladığı metin ise Hititliler'e gönderilmiştir. Kadeş antlaşması metni ise şöyledir;

Mısır Memleketi Kralı, Büyük Kral, Kahraman Ra-maşe-şa mai Amana'nın Hatti memleketlerinin büyük Kralı Hattuşili ile iyi dostluklarının , kardeşliklerinin ve büyük krallıklarının devamı için yaptıkları antlaşmadır.

Bunlar, Mısır memleketi Büyük Kralı, bütün memleketlerin kahramanı, Mısır memleketi Kralı, Büyük Kral, kahraman Minmua-rea'nın oğlu, Mısır memleketi Kralı, Büyük Kral, kahraman Min-pahirita'rea'nın torunu, Rea-Maşeşa-Mai Amana'nın, Hatti memleketi Kralı, Büyük Kral, Murşili'nin oğlu, Büyük Kral, Hatti memleketi Kralı, kahraman Şuppiluliuma'nın torunu, Büyük Kral, Hatti memleketi Kralı, kahraman Hattuşili'ye söylediği sözlerdir.

Aramızda daima olarak iyi kardeşlik ve iyi sulh kurdum. Mısır memleketi ile Hatti memleketi arasındaki münasebetlerde iyi kardeşliğin ve iyi sulhun tesisi için şunları söylüyorum: İşte, Mısır memleketi ile Hatti memleketi arasındaki münasebete gelince, ezelden beri tanrı onlar arasında düşmanlığa müsaade etmediğinden antlaşma ebedidir. Büyük Kral, Mısır memleketi Kralı, Rea-Maşeşa Mai Amana, güneş ve fırtına tanrılarının münasebeti gibi öyle edebi bir münasebet tesis etti ki, o aralarında daima düşmanlık yapmağa mani olur.

Mısır memleketi Kralı, büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana gümüş bir tablet üzerine kardeşlik Hatti memleketi Kralı, büyük Kral Hattuşili ile bugünden itibaren aramızda iyi sulh ve iyi bir kardeşlik tesisi için bir muahede yaptı. O benim kardeşimdir, ben de onun kardeşiyim ve onunla daima sulh halindeyiz. Bize gelince: Bizim kardeşliğimiz ve sulhumuz evvelce Mısır memleketi arasındaki sulh ve kardeşlikten daha iyi olacaktır.

Bak, Mısır memleketi Kralı, Büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana Hatti memleketi Kralı, Büyük Kral Hattuşili ile sulh ve kardeşlik halindedir.

Bak, Mısır memleketi Kralı Rea-Maşeşa Mai Amana'nın oğulları Hatti memleketi Kralı, Büyük Kral Hattuşili'nin oğulları ile ve kardeşleri ile sulh ve dostluk daimidir. Onlar da bizim gibi kardeş ve sulh halindedir.



Ebu Simbel Tapınağı'nın girişindeki II . Ramses heykelleri.

Mısır memleketiyle Hatti memleketi arasındaki münasebete gelince: Onlarda bizim gibi daima kardeşlik ve sulh halindedirler.

Mısır memleketi Kralı, büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana istikbalde herhangi bir şey almak için Hatti memleketine girmeyecektir. Hatti memleketi Kralı, Büyük Kral Hattuşili de istikbalde herhangi bir şey almak için Mısır memleketine girmeyecektir.

Bak Güneş ve Fırtına tanrılarının Mısır memleketi ile Hatti memleketi için getirmiş oldukları ilahi nizam, onlar arasındaki sulh ve kardeşliktir, düşmanlık değildir. Bak Mısır memleketi Kralı; Büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana bugünden itibaren iyi durumu muhafazada sebat edecektir. İşte Mısır memleketi Hatti memleketi ile daimi sulh ve kardeşlik halindedir.

Eğer yabancı bir memlekette bir düşman Hatti memleketine gelirse ve Hatti memleketi Kralı, Büyük Kral Hattuşili bana “Ona karşı koymak için bana yardıma gel” diye bir haber gönderirse Mısır memleketi Kralı, Büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana piyadesini süvarisini gönderecek onu öldürecek, Hatti memleketi için ondan intikam alacak.

Eğer Hatti memleketi Kralı, Büyük Kral Hattuşili tâbi beylerine kızarsa, onlar ona karşı bir kusurda bulunursa Mısır memleketi Kralı Büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana’ya haber gönderirse Mısır memleketi Kralı piyadesini ve süvarisini ona gönderir. O kimlere kızmışsa onları imha eder.

Eğer dış memleketlerden yabancı bir düşman Mısır Kralı kardeşin Rea-Maşeşa Mai Amana’ya ve Mısır memleketine karşı gelirse ve onun kardeşi Hatti memleketi Kralı Hattuşili’ye “Ona karşı koymak için bana yardıma gel” diye bir haber gönderirse Hatti memleketi Kralı Hattuşili piyadesini, süvarisini gönderecek ve benim düşmanımı öldürecek.

Eğer Mısır Kralı Rea-Maşeşa Mai Amana tâbi beylerden birine kızarsa, onlar ona karşı birleşirlerse ve ben Hatti Kralı kardeşim Hattuşili’ye “Haydi” dersem Hatti memleketi Büyük Kralı Hattuşili piyadelerini ve harb arabalarını gönderecek, o kimlere kızmışsa onların hepsini mahvedecek.

Bak, Hatti memleketi Kralı Hattuşili’nin oğlu babası Hattuşili’nin bir çok senelerinden sonra Hattuşili’nin yerine Hatti memleketi Kralı olacak. Eğer Hatti memleketinin asilzadeleri ona karşı birleşirlerse Mısır memleketi Kralı,

Büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana piyadelerini ve harp arabalarını Hatti memleketinin hatırı için onlardan intikam almak üzere gönderecek. Hatti memleketinin Kralının ülkesinde asayişini temin ettikten sonra memleketleri Mısır'a dönecekler.

Eğer bir asilzade Hatti memleketinden kaçarsa böyle bir adam Mısır memleketi Kralı, Büyük Kral Rea Maşeşa Mai Amana'ya iltica ederse vazifesini yerine getirmek için, ister Hatti memleketi Kralı Hattuşili'ye ait olsun, ister ayrı bir şehre ait olsun, onu yakalayacak ve onu Hatti Kralı, Büyük Kral Hattuşili'ye iade edecektir.

Eğer bir asilzade Mısır memleketi Büyük Kralı Rea-Maşeşa Mai Amana'dan kaçarsa ve böyle birisi Hatti memleketine, Hatti memleketi Kralı Büyük Kral Hattuşili'ye gelirse onu yakalayacak, kardeşi Mısır memleketi Kralı Büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana'ya iade edecektir.

Eğer bir adam veya iki üç adam Hatti memleketinden kaçarsa, Mısır memleketi Kralı, Büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana'ya gelirse Mısır memleketi Kralı Büyük Kral onları yakalayacak ve kardeşi Hattuşili'ye iade edecek. Mısır Kralı ve Hatti Kralı kardeşirler, bu sebepten onları bu kabahatleri için şiddetle cezalandırmaları, onların gözlerinden yaş akmasını, bu şahıslardan karıları ve çocuklarından intikam alınmasını.

II. RAMSES'E KURULAN KOMPLO

II. Ramses elli yaşlarını geçtiğinde artık hanedanlığının olgunluk dönemini yaşamaktadır. İlerleyen yaşına rağmen hala uzun boylu ve atletik yapılı bir hükümdardır. Sarı saçlı, geniş alınlı ve güçlü çenesi yapısıyla otoriter bir görünümü vardır. Karısı büyük kraliçe Nefertari'nin ölümünden sonra tahtı büyük oğlu Kha'ya devretmeyi düşünse de bu, sadece bir düşünce olarak kalmıştır. Zira II. Ramses'in görkemli ve otoriter iktidarı döneminde Mısır medeniyeti doruk noktasına ulaşmıştır. Bu bakımdan II. Ramses devlet elitleri ve yukarı tabaka için iktidarda kalması istenen bir firavundur.

II. Ramses, Kadeş Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, savaş sırasında esir alınan Hitit imparatoru Mutavillis'in oğlu Urhi-Teşup'u serbest bırakarak Hititlilerin yeni imparatoru Hattuşil'e teslim etme niyetindeydi. Ne var ki, Uhri- Teşup eski Hitit ajanı Suriyeli Raya ile anlaşarak Mısır'a karşı komplo düzenleme peşindeydi. Ramses; yapılan bu ittifakın Mısır'a zarar vereceğini düşünmekteydi. Bu düşüncelerini dostu Steau paylaştı. Bunun üzerine eyaletlerin birinin iç meseleleriyle uğraşan Steau, bu görevini terk ederek karısı Lotus ile birlikte başkent Pi-Ramses'e gelir.

Nefertari'nin ölümünden sonra büyük kraliçelik makamı boş kalmıştır. II. Ramses bu makama kraliçe İset'ti getirmeyi düşünmekteydi. İset hiç beklemediği bir anda kraliçe ilan edilir. Bu dönemde II. Ramses'in büyük bir yalnızlık ve endişe içinde olduğu görülmektedir. Zira Uhri-Teşup'un Mısır'a karşı geliştirdiği gizli ilişkilerin, Mısır ve Hititliler arasındaki ilişkiyi bozacağını görmektedir. Nitekim çok geçmeden Hitit imparatoru Hattuşil, Mısır'a elçi göndererek barışın devamı için gerekli koşulun, kızı Mısır'ın yeni Kraliçesi olmasını şart koştu. Aksi takdirde Mısır'a karşı savaş ilan edeceğini bildirdi. Hattuşil, kızını kraliçe yaptırarak Mısır iktidarı üzerinde nüfuz sahibi olmak istiyordu. II. Ramses, Hattuşil'in bu isteğini kesin bir dille reddederek İset'in büyük kraliçe olarak kalacağı konusunda karar vardı. Onun bu kararına dışişleri bakanı Aşa karşı çıksa da Ameni ve Steau Ramses'i desteklediler. Hititlilerle Mısır arasında bunlar yaşanırken Urhi-Teşup da boş durmuyor, Hatti imparatorluğu ile Mısır'ın tekrar savaşa tutuşması için yeni komplolar düşünüyordu. Urhi-Teşup bu maksatla Mısır için büyük önem taşıyan Günlük Ağacı ve tütsü malzemelerini taşıyan bir kervana saldırarak kervanı yok etti. Bu saldırıyla Mısır için dinsel bir önemi olan Günlük Ağacı'nın ülkeye

girmesini engelleyerek, rahiplerin II. Ramses'e karşı cephe almasını sağlamak istedi. Zira Mısır'da firavun ile rahipler ittifakının bozulması demek, yeni bir iktidar mücadelesini başlaması demektir.

II. Ramses Hitit kralı Hattuşil'in dayatmasını kesin bir dille reddetse de büyük kraliçe İset'in fikrini almak istedi. Kendi bulunduğu bir makam yüzünden iki devlet arasında savaş çıkmasını istemeyen İset, kraliçeliği kendi rızasıyla bırakabileceğini belirtse de II. Ramses bunun kendisinin ve Mısır Kraliçesinin onuruyla oynamak olduğunu düşünerek kabul etmedi ve nihai kararının Hitit kralına bildirmek üzere dışişleri bakanı Aşa'yı görevlendirdi. Aynı dönemde Mısır ile Libya'lıların arasında da gerginlik hüküm sürmekteydi. II. Ramses ayrıca Libya'ya karşı silah yapımı için Hattuşil'den demir göndermesini istedi. II. Ramses'in bu isteği Hititlilerin Mısır karşısındaki niyetlerini açığa çıkartmak üzere hazırlanmış bir oyundu.

Dışişleri bakanı Aşa, Hitit İmparatorunun huzuruna çıkarak II. Ramses'in kararını bildirdi. Öfkeden çılgına dönen kral Hattuşil, Mısır dış işleri bakanı Aşa'yı diplomatik geleneklere aykırı bir şekilde alıkoyup, kararını yeniden II. Ramses'e iletti. Buna göre, eğer II. Ramses Hitit kralının kızı ile evlenmeyi kabul etmezse Hatti imparatorluğu Mısır'a savaş açacaktı.

Hattuşil'in bu uzlaşmaz tavrı, Libyalılarla birlikte hareket eden Suriyeli Raya ve Urhi-Teşup'u sevindiriyordu. Bu sırada II. Ramses dişlerinde çıkan bir hastalıkla mücadele etmekteydi. Ne var ki, Hititlilere elçi olarak gönderdiği dış işleri bakanı Aşa'nın Hitit kralı tarafından rehin alınması, II. Ramses'in canını daha çok yakmaktaydı. Bu sırada Aşa'dan gelen bir mektup, bir nebze olsun II. Ramses'i rahatlatmıştı. Zira Aşa bu mektupta rehin olarak tutulmadığını, görüşmelerin uzadığını belirtiyordu. Ne var ki Aşa, özel bir konutta tutulmasına rağmen gerçekte bir rehin gibi muamele görüyordu.

II. Ramses kral Hattuşil'i beklediği güzel haberi göndermeyince Hattuşil, Aşa'yı serbest bırakarak Mısır'a dönmesini, isteklerini tekrar II. Ramses'e iletmesini belirtti. Sonra da Aşa'ya bir hançer vererek bu hançeri II. Ramses'e vermesini, eğer II. Ramses isteklerini yerine getirmezse bu hançeri Ramses'in cansız bedeninden çıkartıp ülkesine geri getireceğini söyledi. Gelişmelerden endişeye kapılan Kraliçe İset, Hititlilerle bir savaş çıkmaması için II. Ramses'in şartı kabul etmesini istiyordu. II. Ramses'i ikna edebileceğini düşündüğü Amen'e giderek yardım istedi. Ancak Amen, II. Ramses'in kararının kesin olduğunu, kendisinin de büyük kraliçe olarak kalacağını

bildirdi ona.

Dışişleri bakanı Aşa, Hitti kralının verdiği hançeri alarak Mısır'a doğru yola çıktı. Ne var ki, yolda Urhi-Teşup'un saldırısına uğrayan Aşa, Hitti kralının hançeriyle öldürüldü. Urhi-Teşup, böylece cinayeti Hattuşil'in işlediği fikrini oluşturarak Hititlilerle Mısır devletinin savaşa girmesini sağlamayı amaçlamaktaydı. Ne var ki, Aşa'nın kanıyla göğsüne yaptığı bir işaret, bu katliamın sorumlusunun Hattuşil olmadığını ele verdi.

Mısır ile itit devletinin savaşın eşiğine geldiğini gören Kraliçe İste, savaş çıkmaması için kendini zehirleyerek intihar etti. Böylece büyük kraliçelik makamı boş kaldı. Kraliçe İset'in ölümü üzerine Amenı ve Steau'nun ısrarlarıyla II. Ramses, Hitit kralının kızının kraliçe olmasını kabul ettiğini bildiren bir mektubu Hattuşil'e gönderdi. Bu yeni gelişme, savaş olasılığını ortadan kaldırarak Urhi-Teşup'un beklentilerini suya düşürdü. Hitit krallığından gelen kraliçe, II. Ramses'in krallığının otuz dördüncü yılında, Mat-Hor ilan edilerek büyük kraliçe tahtına oturdu. Böylelikle Hititlilerle yeniden barış ortamı doğdu.

Bundan sonra Urhi-Teşup bütün politikalarını Libya üzerine inşa etti. İsyankâr Libyalılardan kabile şefi Malfi ile ittifak yaparak Libya'yı Mısır'a karşı kıskırttı. Acımasız bir komutan olan Malfi, orduda disipline büyük önem veriyor, en küçük bir suç işleyen askerlerini acımasızca öldürüyordu. Malfi'nin ağabeyi Mısır isyanında hayatını kaybettiğinden Malfi, II. Ramses'e karşı kin biliyordu. Malfi'nin abisi Mısır'a karşı düzenlenen bir isyanda öldürülmüştü. Malfi'nin kin ve intikam hırsı Urhi-Teşup'a ittifakını daha güçlendiriyordu.

Hitit kralı Hattuşil'in kızının büyük kraliçe olması, Mısır ileri gelenleri ve bürokrasisinin tepkilerine neden olmuştur. Zira Mat-Hor, yönetimde daha etkin olmak ve firavunun karısı olarak devlet bürokrasisine hâkim olmak istedi. Buna izin vermeyen II. Ramses ile kraliçe arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Bu ortam içinde Mat-Hor Urhi-Teşup'la yakınlaşma içine girdi. Urhi-Teşup'un amacı, Mat-Hor'u kullanarak II. Ramses'i zehirletmektir. Nitekim Urhi Teşup, bu konuda Mat-Hor'u ikna etmeyi başarmıştır. Mat-Hor ile arası zaten bozuk olan II. Ramses, Hitit krallığından gelen değerli hediyelerin kraliçe tarafından savurganca harcanması üzerine, Mat-Hor'a haremde kalma cezası verdi. Bunu onuruna yapılan bir hakaret olarak kabul eden kraliçe Mat-Hor gizlice Urhi Teşup'la görüştü. Urhi-Teşup, Hattuşil'in II. Ramses'e

verilmek üzere Dış işleri bakanı Aşa'ya verdiği hançeri Mat-Hor'a vererek, II. Ramses'i öldürmesini istedi.

Hattuşil'in kızı kraliçe Mat-Hor'un yetkilerinin kısıtlanması ve haremden alıkonulması, Hitit Kralının tepkisine neden oldu. Hattuşil yeniden II. Ramses'e haber göndererek savaş tehdidinde bulundu. Bunun üzerine II. Ramses, Mat-Hor'un yeteneksiz bir kraliçe olduğunu, bundan sonra sıradan bir hayat geçireceğini, Hitit kralının kendisine daha iyi bir kraliçe göndermesini isteyerek Hattuşil ve Hitit kraliçesini Mısır'a davet etti. Bu davete icabet eden Hitit kralı ve karısı, Mısır'da dostça ağırlandı.

Aynı süreçte Libya komutanı Malfi ve Urhi-Teşup harekete geçerek Libya sınırındaki Mısır kalelerini ele geçirdiler. Bu gelişme üzerine Libya orduları üzerine yürüyen II. Ramses, kaleleri geri aldı. Yaşanan savaşta Urhi-Teşup öldürüldü ve böylece II. Ramses'e karşı geliştirilmek istenen komplo başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. Hitit Kralı Hattuşil ölümünün ardında da barış antlaşmalarının hiç bir maddesi tartışma konusu yapılmaksızın Hitit-Mısır barışı devam etti.

MISIR'DA DİNSEL ÇATIŞMALAR VE II. RAMSES

II. Ramses döneminin geleneksel Amon zdini politikasını muhafazakâr bir biçimde uygulayan bir firavundu. II. Ramses'in bu din politikası, Yeni İmparatorluk devrinin sona ermesinde çarpıcı siyasal sonuçlara yol açmıştır. Bu politika sonucunda Ramsesler devrinin kapanması ile iç kargaşalığa sürüklenen Mısır'da, Amon tapınaklarında Teb'li rahipler siyasal nüfuz sahibi olarak, kaos döneminde Mısır'a hükmetmeye başladılar.

Eski Mısır Orta Krallık döneminde, 11. Sülaleye mensup Teb yöneticileri nüfuz alanlarını genişleterek, II. Mentuhotep önderliğinde yeniden birleşti. 11. Sülalenin diğer halefleri Teb'de bir güç merkezi inşa ederek, Mısır sanatında ve arkeolojisinde büyük bir etki yaratan kültürel canlanma sürecine damgasını vurdular. Bu dönemde Teb tanrısı Amon, Ra ile birleşerek Amon Ra haline geldi ve Osiris ilahlaştırıldı Teb'li yöneticiler, 12. sülalenin ilk kralı, M.Ö. 1980-1951 yılları arasında hüküm süren 1. Amenemhet'in Memphis yakınlarında başkent kurmasına kadar yönetimi ellerinde tutmayı başardılar. Fakat yine de firavun, Teb tanrısı Amon'a saygı göstermeyi sürdürdü. Böylece Amon kültü, bütün krallıkların tapındığı ortak kült haline geldi. Merkezi iktidar tekrar yapılanarak Eski Krallık döneminde firavunun mutlak yetkisi, yerini zamanla bürokrasiyi iyi bir şekilde işleten Amon rahiplerinin nüfuzuna bıraktı.

Yeni Krallık döneminde, Ari halklarının Ön Asya'ya nüfuz etmeleri sonucu diğer kavimlerle karışmış olan Hiksoslar, Mısır'ı istila ettiler. Ancak daha sonra Thebes kentinden Amosis, Hiksoslar'ı yenerek Filistin'e sürdü. I. Ahmose, ülkeyi Hiksos işgalinden kurtaran ve XIII. Hanedan'ı kurarak yeni krallığı başlatan firavun oldu. Yaklaşık beş yüz yıl boyunca üç hanedanın hüküm sürdüğü bu uzun dönem; "yeniden kuruluş", "Amarna", ve "Ramsesler" olmak üzere üç aşamaya bölündü. Yeni Krallık dönemindeki monarşi, ülkede birliği sağlayarak Akdeniz'de, Ön Asya'da, Afrika'da güvenlik ve egemenlik alanları genişleterek yeni ekonomik kaynaklara sahip oldu.

Yayılmacı bir politika izleyerek birçok koloniye sahip olan Yeni Krallık devrinde, Mısır'da devlet idaresi krala bağlı memurları tarafından yürütülüyordu. Sürekli yabancı göçlerle nüfusu artan Mısır'da, yabancı etkisi gözle görülür bir hal almaya başladı. Bu göçler sonucunda yabancı prensesler

ve harem kadınları saraya girmeye başardılar. Yabancı ülkelerle diplomatik ilişkiler gelişmeye başladı. Bu yükseliş döneminde imparatorluk Tanrısı Amon'du. Amon tapınağı ve rahipleri, yönetim üzerinde büyük bir nüfuz sahibiydiler.

I.Ahmose'nin yeniden yapılandırma süreci ardından hanedanlık tahtına oturan I.Amenhotep ve I. Tutmosis, Ön Asya'da Filistin'i, Afrika'da Nubian ve Sudan'ı eyalet haline getirerek kolonileştirdiler. Döneminde yayılmacı politikalar izleyen I. Tutmosis öldüğünde, iki ayrı eşinden olan biri kız diğeri erkek çocuğu birbirleri ile evlendi. II. Tutmosis, çocuk yaşta firavunluk tahtına oturdu. II. Tutmosis döneminde yönetimde kraliçe etkinliği artmaya başlayınca, kraliçeden çekinen Teb'li Amon rahipleri, II. Tutmosis'e kutsallık payesi verdiler.

II. Tutmosis'in ölümünden sonra tahta geçen III. Tutmosis, Hatşepsut'un kızı Neferu-Re ile evlendi. III. Tutmosis henüz çocuk yaşta olduğundan Kraliçe Hapşepsut firavun ilan edildi. Mısır'ın ilk kadın firavunu olan Hatşepsut, 60 yaşında öldükten sonra firavun olan III. Tutmosis en savaşçı karakteri ile öne çıkmaya başladı. Kadeş'e ardı ardına seferler düzenledi.

Ondan sonra tahta geçen firavun II. Amenhotep, babasının oluşturduğu imparatorluk politikasını devam ettirdi. II. Amenhotep, Hattiler (Hititliler) ve Mitanniler ile iyi geçinerek barışçıl bir politika izledi. XVIII. Hanedanın bütün firavunları, Teb kenti ve tanrı Amon korumaları üzerine diğer dinsel inançlar ve kentler gzaman içinde Teb kenti ve Amon inancı hegemonyasına girmeye başladılar. Şüphesiz bu, büyük bir baskı ve yıldırma politikası ile gelişen bir süreçti. Giderek dış ticarete Amon rahipleri önemli bir nüfuz kazanmaya başladılar. Öyle ki, yabancı tüccarlar, ancak firavun ve tanrı Amon'a sundukları ürünler dışında kalan ürünlerini satabiliyorlardı.

Amon rahiplerinin devlet üzerindeki bu üstünlüğü ve ayrıcalıklı konumu ve sürekli artan baskılar, alttan alta Mısır içinde tepkilere ve sosyal hareketlere neden oluyordu. Rejim, doruk noktasına kadar çıkmış ama artan baskılar, yeni bir çöküş dönemini haber vermeye başlamıştı. Bu süreçte hanedanın 9. firavunu IV. Amenhotep (IV. Amonofis adıyla tahta çıkmıştır.), dinsel ve idari hayatta köklü değişikliklere giderek çok tanrılı Amon inancına karşı tek tanrılı Aton (ya da Aten) dinine geçerek yeni bir dönemin başlatıcısı oldu.

Amon rahiplerinin firavunun otoritesini sarsacak biçimde güçlenmeleri,

rahiplerin siyasi gücünü zayıflatacak yeni bir dinsel reform hareketini tetikledi. IV. Amenofis, (M.Ö. 1424-1388) Amon rahiplerinin ideolojik dayanağı olan Amon tanrı kültürüne karşı halk arasında sevilen güneş tanrısı Ra'yı öne çıkarmaya çalıştı. Kendisini de Ra'nın büyük rahibi ilan ederek Teb'de onun onuruna bir tapınak inşa etmeye başladı. Ne var ki, Ra'nın kültü verimi az olan Heliopolis bölgesinde taraftar bulduğu için IV. Amenofis, bu reform çabasında başarılı olamadı. Bunun yerine geleneksel tanrılar kültürüyle bağlarını kopararak güneş yuvarlağı Aton'u tüm Mısır'ın tek tanrısı olarak yüceltti ve tek tanrılı bir dini kökleştirmeye başladı. Buna gerekçe olarak da güneşin bütün dünyayı aydınlattığı ve ısıttığını, onun biricik yaşam enerjisi olduğunu gösterdi. Amon, çok tanrılı Mısır dininde en büyük toteme verilen isimdi. Aton ise, Amenofis'e göre "göklerin ve yerin yaratıcısı" idi ve tektanrılı bir anlayışa dayanıyordu.

IV. Amenofis ve kendisine bağlı olanlar, Teb şehrinden uzaklaşarak Tell El-Amarna'ya yerleşti ve burada "Akhenaton" adında yeni ve modern bir şehir inşa ettiler. Kendisi de "İmparatorluk tanrısı Amus razı olsun" anlamına gelen Amenofis adını değiştirerek, 'Aton'a yararlı', 'onun hoşuna giden', 'Güneşin hizmetkârı' anlamlarına gelen "Akhenaton" adını aldı. Eski tapınaklar kapatılarak bütün Mısır'da ve kolonilerde yeni Aton tapınakları inşa ettirdi. Diğer tanrılara tapınmak yasaklandı ve önceki imparatorluk tanrısı Amon'a tapınmak şiddetle cezalandırılmaya başlandı. İmparatorluğun bütün tapınak ve anıtlarından Amon'un resim ve yazıları kaldırıldı. Tapınaklardaki bütün putların kırılmasını, duvarlardaki tanrı isimlerinin kazınmasını emretti. Amon putperestliğinin bütün izlerini ortadan kaldırmakta kararlı olan Akhenaton, Karnak'taki Amon tapınağını kapatarak yerine 'Atonu bulduk' anlamına gelen Gematon tapınağını inşa ettirdi. Akhenaton'un inandığı ve halkının da inanmasını istediği ilah, ona göre sadece Mısırlıların değil, bütün insanların ve bütün kainatın Yaratıcı'sı idi. Güneş'i, Ay'ı, yıldızları yaratan "O" idi.

Akhenaton bunu bir şiirinde şöyle dile getirmektedir;

Tanrı uludur, birdir, tektir.

Ondan başkası yoktur.

Bir tanedir,

O'dur her varlığı yaratan

Bir ruhtur Tanrı, görünmeyen bir ruh...

Ta başlangıçta vardı Tanrı,
Tek varlıktı o.
Hiç bir şey yokken o vardı.
her şeyi o yarattı (...)
Ezelden beri süregelen varlığı,
Ebediyete kadar sürecek,
Gizlidir Tanrı, kimse görmemiştir onu.
İnsanlara ve yarattıklarına sır kalır her zaman

Akhenaton, bir şiirinde tanrı Aton'a şöyle seslenmektedir;

“Aton... Gündüz gibi ışıklılı Aton.
Gözlerimiz sana bakıyor. Seni görüyor sana karşı..
Sen, benim kalbimdesin.
Fakat [onlar,] seni tanımak istemiyorlar.
Sadece ben, senin kulun Akhenaton, Seni tanıyorum.
Onlara araştırma gücü ver!
Senin gücün, senin planın, sonsuzdur.
Dünya Sana ait ve Senin.
Çünkü onu Sen yarattın.”

Bir başka şiirinde de şöyle der:

“Senin nûrunla bütün yollar açılır.
Balığın suda zıplaması, Sen'dendir.
Senin nûrun, rûhların kalbine nüfûz eder...”



Antik dönemde Mısır:

Aton dini, tek tanrılı bin olmakla birlikte bildiğimiz semavi dinlerden daha farklı ve karmaşık bir inanç sistemi idi. Zira Akhenaton'un monoteist (tek tanrıcı) dinin tanrısı, güneş diski ile sembolize edilmektedir. Bu fikrin kökleri Hz. Yusuf'un yaşadığı Hiksoslar dönemine kadar gider. Hiksoslar Mısır'ı işgal ettiklerinde, yerlilere ait tüm tapınakları yerle bir ederek Amon Rahipler topluluğunu dağıtmışlardı. Ancak Hiksoslar, değişik Asyalı topluluklardan oluştukları için belirli bir din anlayışları yoktu. Hz. Yusuf, işte bu dönemde Mısır'da yöneticilik yapmış ve insanları tek tanrı bayrağı altında toplanmaya çağırmıştır.

Hiksoslar Mısır'dan çıkarıldıktan sonra Amon rahipleri eski statülerine kavuştular. Tapınaklarını elden geçirilip yeniden inşa ettiler ve eskisinden daha kuvvetli bir şekilde devlet yönetiminde söz sahibi oldular. Bu durum, Mısır'daki yönetici tabakayı rahatsız etmiştir. Firavun Akhenaton döneminde ise yönetici tabaka ile Amon rahipleri arasındaki bağlar iyice koptu. Firavun, Amon tapınağının gücünü kırmak için Hiksoslar dönemindeki inanç sistemine benzer bir inanç sistemi öngördü. Kimi tarihçilerin iddiasına göre bu sistem, Hz. Yusuf'un tek tanrı anlayışından el almıştır.

Akhenaton yeni dinin yaygınlaştırılması ve benimsetilmesinde, mitoslardan sıkça yararlanmıştı. Aton kültü, henüz Akhenaton'un doğuşundan önce, ailesi tarafından tertip edilen bir ritüelle gerçekleşmiştir. Babası, Akhenaton henüz doğmadan yaptırmış olduğu sunî bir göl içinde, altın ile yaldızlanmış bir kayığı dolaştırmış, bu kayığın ismine de "Aton" ismini vermişti... Spekülasyonu biraz daha ileriye götürecek olursak, Akhenaton'un anne ve babasının, Amon-Ra rahiplerinin güçlenmesinden rahatsızlık duyarak, iktidarı kendilerinin mutlak hâkimiyetine dönüştürebilme gayretlerinden dolayı oğullarını genç yaşta güçlü bir eğitime tabi tuttukları iddia edilebilir.

IV. Amenofis M.Ö. 1375 yılında firavun olarak tahta çıktığında, kilden ve tahtadan yapılmış yüzlerce yerel ilahlarla birlikte Amon Ra, İsis, Osiris gibi yüce ilahların yanında Aton da sadece bir ilahtı. Ancak III. Amenhotep zamanında güneş ilahı Aton'a tapınma, Mısırlıların gözde ilahı Amon'a kıyasla öne çıkmış bir haldeydi. Tıpkı Yahve (Yehova) gibi insanlardan uzak kalmış tek başına yalnız bir Tanrı olarak Aton, diğer Mısır ilahları arasından öne geçip sıyrılmış olmakla birlikte; aslında cinsiyetsiz tektanrı tipinin Yahve'den önce ilk örneğini oluşturuyordu.

Aton dini efsane, sihir ve büyüyle ilgili her şeyi yasaklıyordu. Bu inanç sistemine göre, güneş tanrısı artık eskisi gibi küçük bir piramit ve şahinle değil, bir yuvarlakla belirtilmekte, yuvarlaktan dört bir yana saçılan ışınlar insan elleriyle son bulmaktaydı. Aton dininde Ölüm tanrısı Osiris'ten ve ölümler ülkesinden söz edilmesi yasaktı. Akhenaton kendisi de Aton dinine birtakım yeni öğeler katmış, bu öğeler sayesinde Aton dini, evrensel tanrı öğretisine yaklaşıp gerçek tektanrılığa dönüşmüştür. Bu, tanrının tekliği ve biricikliği düşüncesidir. Aton dini Akhenaton devrinde giderek güçlendi ve öğretisiyle tutarlı bir bütünlüğe kavuştu.

Bu ani ve köklü değişiklik karmaşaya yol açtı. Gelenkelredn kopan ve kendi içinde siyasal-dinsel çatışmaları kaynayan Mısır, uluslararası nüfuzunu kısmen yitirdi. Bu durum Akhenaton'un ardılı olan oğlu Tutankhamon'un, Teb'deki Amon Ra'nın ve diğer tanrıların rahiplerini yeniden kazanmasına kadar sürdü.

Akhenaton, Mitanni kralının karısı ile evlendi. Güzelliği ve zarafetinden dolayı karısına Nefertiti adı verildi. Ne var ki, tek tanrılı din anlayışı, Mısır tarihinde pek uzun sürmedi. Başlangıçta halkın büyük desteğini alan Akhenaton, Amon rahiplerin ve soyluların kışkırtması sonucu, halkın isyanlarıyla karşı karşıya kaldı Zira Aton adına inşa edilen tapınakların halkın ekonomik koşullarını kötüleştirmesi bu tepkiye kışkırtan bir nedendi. Şurası bir gerçektir ki, bir firavunun bir anda tüm tanrıları - özellikle de Amon'u- reddedip Aton'u yüceltmesi, Mısır için gerçekten gerek gündelik hayatta, gerek siyasi açıdan büyük bir değişim niteliği taşıyordu. Zira Akhenaton, Aton dinini kabul ettirirken o dönemde büyük güç sahibi olan Amon rahiplerine boyun eğdirmeyi bilmişti. O döneme ait kaynaklarda, Amon dinini adaletsizlikleri yüzünden için ilâhların Mısırlılar cezalandırarak erkek çocuğu vermediğini, firavunun da ilâhları simgeleyen putları yıktırıp hepsinin yerine Aton kültünü getirdiğini yazılmaktadır.

Akhenaton'un tek bir tanrıya inanması, halkta bir tedirginlik de yarattı. Özellikle Akhenaton'un düşmanları, onun eski firavunlar kadar güçlü olmayı amaçladığına ve artık büyük ölçüde rahiplerin eline geçmiş olan dinsel gücü yeniden elinde toplamak istediğine inanıyorlardı. Onlara göre tek bir tanrıya tapmak yanlıştı. Teb'de bir isyan çıktı ama ordu bu isyanı bastırdı. Ne var ki, tepkilerin arkası kesilmedi, bundan sonra Akhenaton karşıtı rahiplerin ayaklanmaları giderek arttı. Akhenaton, Teb'den ayrılıp göç etmese de bu onun Teb rahipleri tarafından öldürülmesini engelleyemedi. Firavunun ölmesi ile

Amon rahipleri, halkı baskı ile çok tanrılı dine geri döndürdüler.

Akhenaton'un ölümünden sonra kral olan Smenkhare'nin kısa sürede ölmesinin ardından Tutankaton, çok küçük yaşta Kraliçe Nefertiti'nin kızı Prenses Ankhesenpaaten ile evlenmişti. Tahta çıktığında on beş yaşındaydı. Saltanatın henüz başlarında iken Aton dininin terk ederek Amon inanç sistemine geri döndü.

Akhenaton'un ölümünden sonra Aton dini, Teb rahiplerinin etkisiyle yasaklanmıştı. Amon-Ra yeniden en büyük tanrı oldu. Amon-Ra'ya dua etmek için 'ya rab' ya da 'ya rabbim' dendi, bu sıfat ilk olarak Tevrat'a, sonra İncil'e, en sonunda da Kuran'a geçti. Duaların tanrı tarafından kabul edilmesi için, dua sonunda en büyük tanrı adı eklenerek 'Amon' ya da 'Amen' dendi. Bu söylem semavi dinlerde Amen, Amin biçimine dönüştü.. Bazı kaynaklar ise, IV. Amenofis (Akhenaton) tanrı Aton'un dünyadaki temsilcisi ve peygamber olduğunu ileri sürerek, okunan duaların sonuna, adından kaynaklanan 'amen' kelimesini eklediğini, bu geleneğin Hz. Musa tarafından Tevrat'a taşındığını ve oradan da Hristiyanlık ve İslamiyet'e intikal ettiğini ileri sürmektedirler. Ancak Amenofis'in ismin değiştirerek Akhenaton yapması bu düşüncüyü zayıflatmaktadır. Zira Aton dinine geçtikten sonra ismini değiştiren bir firavunun, eski isminin ön hecelerini bir peygamber ismi olarak kullanması akla yatkın değildir.

Tutankaton, tahta çıktığında çok güçlü olan Amon rahipleriyle anlaşarak Teb'e dönmüş ve adını Tutankamon'a, karısı Ankazaton'un ismini Ankazamon'a çevirmişti. Ondan sonra tahta çıkan ve Amon rahiplerinin iktidara taşıdığı General Horemheb, Akhenaton'u lanetledi ve Aton'un ismini her yerden sildirip Akhetaton kentini boşaltarak mülklerine el koydu.

Amon rahiplerinin desteğiyle başa geçen Tutankhamon, tahta çıktıktan sonra "Restorasyon Fermanı"nı yayınlayarak, Aton'u yasaklanmasa bile bu inanç sisteminin doğallığında yok olması için her türlü baskı ve kısıtlamayı getirmiştir.

Akhenaton'un döneminde Amon rahiplerinin gücü oldukça kırılmıştı. Ne var ki, Tutankamon döneminde Amon rahipleri eski statülerine tekrar kavuştular. Daha önce Akhenaton'un süvari komutanı olan Ay, vezir yani başbakan olarak tayin edildi. Tapınaklar yeniden yapıldı.



Aton dini törenleri.

Tutankhamon'un iktidarının onuncu yılında Amon dini yeniden kurumsallaştırılmasına rağmen Asya kökenli İbranilerden rahatsızlık duyulmaya başlandı. Zira Hz. Yusuf döneminde Nil Delta'sına yerleştirilmiş olan İbraniler, devletin kilit noktalarına yerleşerek Mısır'da ciddi bir ekonomik ve siyasi güç olmaya başlamışlardı. Ne var ki, Hz. Yusuf'tan hemen sonra İbraniler, devlet kademelerinden uzaklaştırılarak angarya işlerinde çalıştırılmaya başlandılar. Bu İbranilerde Mısır iktidarına karşı ezilenlerin muhalefeti doğurdu ve iktidarın zulmüne karşı çıkmaya başladılar. Özellikle Teb'li rahipler çözümün İbranilerin dış dünya ile bağlantıları kesilerek yok edilmesinde görüyorlardı. Ne var ki, bu şiddet yanlısı politikayı Tutankamon benimsemedi. Bu yüzden de din adamları ve devlet bürokrasisi içinde Tutankamon'a karşı muhalefet gelişmeye başladı. Öyle ki bu muhalefet, işi Tutankamon'un zor yoluyla tasfiyesine kadar götürdü. Sonuçta Tutankamon, ordu komutanı Horemheb'in de içinde bulunduğu çete tarafından genç yaşta öldürüldü. Bazı mısırologlara göre Tutankhamon, iktidarı ele geçirmek isteyen Horemheb tarafından başına sert bir cisimle vurularak öldürülmüştür.

Tutankamon'un öldürülmesinden sonra yönetimde bir boşluk yaşanmaya başladı. Bir süre Vezir Ay, firavunluk tahtına vekâlet etti. Bu sırada devlet içinde peş peşe karanlık cinayetler yaşanıyordu. Kocası Tutankamon'un öldürülmesinde sonra ikinci kez dul kalan kraliçe Ankesenpaten, bu gidişattan korkuya kapılarak Hitit Kralı Suppiluliuma'ya gizlice bir mektup gönderdi ve oğullarından birinin kendisine koca olarak yollanmasını istedi. Hitit kralı, bu çağrıya icabet ederek oğullarından birini Mısır'a gönderse de bu Hititli prensten bir daha haber alınmadı. Muhtemel ki, bu prens de Horemheb çetesi tarafından bir suikasta kurban gitti. Bunu üzerine çaresiz kalan kraliçe Ankesenpaten, yaşlı vezir Ay ile evlenmek zorunda kaldı. Ancak Ay'ın kısa bir süre sonra ölümüyle, rakipsiz kalan Horemheb yönetimi devrildi.

Horemheb Amon dinini daha da kurumsallaştırarak Aton inanç sistemini iyici zayıflattı. Karnak'ta bulunup bugün Louvre Müzesi'nde sergilenen statü, Amon'un bu zaferini sembolize etmektedir. Bu statüde İlah oturarak, kucağına sığınan Tutankhamon'un küçük bir statüsünü omuzlarından tutmaktadır. Fakat bu küçük statünün başı kırılmış ve Tutankhamon'un ismi kazılarak yerine

Horemheb ismi yazılmıştır. Bu Horemheb'in hanedanlığı ele geçirdiğinin sembolüdür.

Horemheb'in de varis bırakmadan ölmesi sonucunda Mısır ordularının ünlü komutanı I.Ramses, 19.hanedanın ilk firavunu oldu. Ardından gelen oğlu I. Seti, dönemi boyunca Asya'dan gelen saldırılarla savaştı. I. Seti'den sonra da meşhur firavun II. Ramses hanedanlık tahtına oturmuştur.

II. Ramses Mısır geleneksel dini Amon geleneklerine ve inancına sahip bir firavundur. Aton dinine karşı şiddetli muhalefet yapan ve bu dini tasfiye eden Teb rahipleri tarafından desteklenmiştir. Ancak II. Ramses döneminde dinsel muhalefet Aton dininin muhalefeti değil, yepyeni bir dinin muhalefettir. Bu din Hz. Musa'nın yaydığı tanrı Yehova'ya inanan tek tanrılı Musevilik (Yahudilik) dinidir. Aton dini, kuruluşunda Hz. Yusuf'un düşüncelerinden etkilenmiştir.

Aton dininin kurucu IV. Amenofis, Filistin'den Mısır'a göç eden Yusuf kavmi ile Hz. Musa arasındaki bir tarihte yaşamıştır. Yani Hz. Musa, hem Akhenaton'un öğretisini yaşamış ve öğrenmiştir, hem de II. Ramses döneminin İbraniler üzerindeki baskı ve sömürüsüne tanık olmuştur. Bu yüzden de II. Ramses'ten İsrailoğulları'na eziyet etmemesini istemiştir. Hz. Musa, 10 emrin yazılı olduğu Akneton tapınaklarının tek tanrılı dinine inanmıştır. Bu nedenle Aton dini nasıl ki, Hz. Yusuf'un inanç sisteminden etkilenmişse Hz. Musa da Aton dininden etkilenmiştir. Başka bir deyişle Aton dini, Museviliğin bir önceli gibidir.

II. Ramses, yeni şekillenen ve iktidarını tehdit eden ilk semavi din Yahudiliğe karşı geleneksel çok tanrılı Amon dinini savunmuştur. Bu II. Ramses'e bur tanrısallık vasfı da kazandırmaktadır. Mısır geleneksel inançlarına göre, firavun tanrı adaletini tanrı adında yeryüzünde icra eden tanrı kraldır. Böylece fiili olarak firavunun tanrılaştırılmaktadır. II. Ramses'in kendini tanrı gibi görmesi de bu inanç biçimine dayanır. Karşısında yeni gelişmekte olan Hz. Musa dini ise tanrıyı yersel bir ilah olmaktan çıkarıp, göksel bir güç olarak tarif etmektedir. Hz. Musa yeni din anlayışı ve adalet vurgusu güçlü söylemleri ile Mısır'ın ezilen, köleliğe ve angaryaya mahkûm edilen İsrailoğulları tarafından destek görmektedir. Zira Hz. Musa'nın kendisi de İsrailoğulları kavmindendir. Hz. Musa ile yardımcı peygamber olarak bilinen Hz. Harun aynı zamanda yaşadılar ve her ikisi de Firavun II. Ramses ile çatışmaya girdiler. II. Ramses bu çatışmada hak dinine karşı kendisini tanrı

yetkileriyle donatan geleneksel Amon dininin temsilcisidir. Hz. Musa, tanrıdan aldığı vahiylerle, Mısır köleci sistemi altında ağır baskı, sömürü ve zulüm cenderesi içinde yaşayan İsrailoğulları'na kurtuluş yolunu gösterir. Aynı zamanda Hz. Musa, yaymaya çalıştığı din ile köhnemiş olan, tarihsel miadını dolduran ve bir avuç köle sahibi elitlere hizmet eden Amon dini ve onun katı temsilcisi II. Ramses'e karşı, yeni bir toplumsal nizamın temsilcisidir.

Bu çatışmada tanrı Yehova, firavun II. Ramses'i cezalandırarak, Mısır'ı yedi yıl süren kuraklığa mahkûm eder. Bu dönemde Nil nehrinde su seviyesi alabildiğine düşer ve aşırı sıcaklıklar başlar. Ülkenin semaları çekirgelerin istilasına uğrar ve buğdaylara güve musallat olur. Hz. Musa'nın bu felaketi kullanarak halkı kışkırtacağını düşünen II. Ramses, Musa'yı kavimi ile birlikte Filistin'e göçe zorlamıştır.

HZ. MUSA VE II. RAMSES

H. Musa ile II. Ramses'in çağdaş olduğu Museviliğin doğuşunda H. Musa'nın mücadele ettiğı zalim firavunun II. Ramses olduğı konusundaki tartışmalar, tarihçileri ikiye bölmüştür. İslam kaynaklarını referans alan tarihçiler, H. Musa'nın mücadele ettiğı ve Kızıldeniz'de boğulan zalim firavunun II. Ramses olduğunu düşünürken; bu düşünceye eleştirel bakan tarihçiler, II. Ramses ile H. Musa'nın çağdaş olduğunu ama Kızıldeniz'de boğulan firavunun II. Ramses olmadığını ileri sürerler. Zira kutsal kitapta firavun isminin belirtilmemiş olması Kuran ayetlerine dayanan birinci görüş savunucularının dayanaklarını çürütmektedir.

H. Musa'nın II. Ramses'e karşı mücadele ederek Museviliğı yaydığını ileri süren tarihçiler göre Allah, doğumundan hemen sonra II. Ramses tarafından öldürölmek istenen H. Musa'yı, ilahi bir mucize ile firavunun sarayına yerleştirmiş, peygamberlik dönemine kadar orada yaşamasını sağlamıştır. Bu görüşe göre, Musa'nın firavun II. Ramses ile olan mücadelesi, zulme karşı bir isyan olduğı gibi hak dininin batın dine karşı bir mücadelesidir de.

II. Ramses'in kendi halkına ve uyruğunda yaşayan diğerk halklara karşı uyguladığı zulüm, H. Musa'nın doğumundan önceye dayanır. II. Ramses döneminin en somut zölmü, yeni doğan erkek çocukların öldürölmesidir.

H. Musa'nın babası, H. Yakub soyundan gelen İmran'dır. Kutsal kitaplarda ve tarih araştırmalarında H. Musa ile birlikte adı geçen H. Harun ise H. Musa'nın kardeşı ve seçilmiş yardımcısıdır. Hatta H. Musa, H. Harun'un kendisine yardımcı olarak seçilmesi için “Bir de bana ehlimden bir vezir, (yardımcı) ver. Kardeşim Harun'u (ver)” (Tâhâ, 20/29-30), diyerek tanrıya yalvarmıştır.

H. Musa'nın doğumu Mısır'ın iç çalkantılarla boğuştuğı, ekonomik ve siyasi yönden sıkıntılı bir dönemine tekaböl eder. Kendini tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak gösteren ve bunu tebaalarına zorla kabul ettirmeye çalışan II. Ramses, İsrailoğulları halkına türlü eziyetlerde bulunmakta, insanları eşi benzeri görölmemiş bir baskı ve zulüm altında inletmektedir. İsrailoğulları, Kıptî kavminin muamelelerinden ve II. Ramses'in ağır baskılarından bıkip usanmışlardır. Bu yüzden İsrailoğulları Mısır'ı terk ederek atalarının yaşadığı öz vatanları Kenaneli'ne gitme istemektedirler. Ne

var ki, İsrailoğulları üzerinde koyu bir sömürü, baskı ve kölelik sistemi kurmuş olan II. Ramses, halkın bu talebini engellemektedir. İşte tanrı İsrailoğulları'nı bu zulüm ve baskıdan kurtarmak için Hz. Musa'yı peygamber olarak göndermiş ve semavi dinlerden biri olan Musevilik böyle doğmuştur.

İmam Suddî, Hz. Musa doğmadan önce Mısır'da yaşanan bir olayı nakleder. Buna göre, firavun, rüyasında Kudüs tarafından gelen bir ateş görmüştür. Bu ateş, Mısır'a kadar uzanıp, firavunun bütün evlerini yakar kül eder. Bu felaketten sadece yerli Mısır soyu olan Kıpti'ler zarar görür. İsrailoğulları ise felaketten zarar görmeden kurtulurlar. II. Ramses, korku ve endişe içinde rüyasından uyanır. Hemen kâhin ve müneccimlerini huzura çağırarak, kendilerinden rüyayı yorumlamalarını ister. Kâhinler İsrailoğulları içinden bir çocuğun dünyaya geleceğini, bu çocuğun Mısırlıların mahvına ve firavun hanedanlığının yok olmasına sebep olacağını, bu felaketin ise çok yakında gerçekleşeceğini söylerler.

Bu gaipten haber üzerine telaşa kapılan Firavun, İsrailoğulları'nın doğan tüm erkek çocukların derhal öldürülmesini emreder. Kız çocukları ise kölelik yapması için sağ bırakılır. Kur'ân-ı Kerim'de Hz Musa'nın kisasını anlatan ayetlerde bu olay şöyle dile getirilmektedir;

“Firavun, memleketin başına geçti ve halkı fırkalara ayırdı. İçlerinden bir topluluğu güçsüz bularak onların oğullarını boğazlıyor, kadınları sağ bırakıyordu. Çünkü o bozguncunun biriydi.” (El-Kasas 28/4).

Fakat II. Ramses'in bu emrinden sonra İsrailoğulları nüfusu azalmaya başlayınca, kölelik ve angarya işlerinde çalışacak nüfus bulmakta z güçlükler ortaya çıkar. Bundan şikâyetçi olan Kıptîlerin ileri gelenleri II. Ramses'in huzuruna çıkarak, bu öldürme olaylarının durmasını, aksi halde ilerde kendi angarya işlerinde çalıştıracak nüfus bulamayacaklarını söylerler. Bunun üzerine firavun, kararının esneterek erkek çocukların bir yıl öldürülmesini, bir yıl öldürülmemesini emreder. Hz. Harun erkek çocuklarının öldürülmediği yılda; Hz. Musa ise öldürüldüğü yıl dünyaya gelirler. Hz. Musa doğduktan sonra peygamberin annesi, çocuğunun öldürüleceği korkusu ile çok üzülür. Bunun üzerine tanrı ona, korkmamasını ve üzülmemesini söyler. Bu olay, Kuran'da şöyle anlatılmaktadır:

“Musa'nın annesine: “Çocuğu emzir, başına geleceklerden korktuğun zaman onu suya (Nil'e) bırak. Korkma, üzülme. Biz şüphesiz onu sana döndüreceğiz

ve peygamber yapacağız” diye bildirmiştik” (El-Kasas, 28/7).

Tanrının vahiyi üzerine Hz. Musa’nın annesi, çocuğunu bir sandığa koyar ve Nil nehrine bırakır. Hz. Musa’yı taşıyan sandık bir müddet derin dalgalarında sürüklenerek firavunun sarayına varır. O sırada nehirde yıkanmakta olan cariyeler, sandığı bulup Firavun’un karısına götürürler. Firavun’un karısı Asiye, çocuğa ilk görüşte büyük bir sevgi duyar. Ancak firavun II. Ramses çocuğu görünce derhal öldürülmesini emreder. Ne var ki, hiç çocuğu olmayan Asiye, çocuğun öldürülmemesini, onu kendi elleriyle büyüteceğini söyleyerek firavunu ikna eder. Bu olay Kur’an-ı Kerim, şöyle anlatılmaktadır; “Firavun’un karısı: Benim de senin de gözün aydın olsun! Onu öldürmeyiniz, belki bize faydalı olur yahut onu oğul ediniriz” dedi. Aslında işin farkında değillerdi” (El-Kasas, 28/9).

Fakat Hz. Musa emzirme çağına gelince sütannesinden süt emmek istemez. Bunun üzerine Hz. Musa’nın ablası, saraya giderek çocuğun süt emebileceği bir sütanne tavsiye eder. Bu, Musa’nın öz annesidir. Böylelikle Hz. Musa öz annesine yeniden kavuşmuş olur. Bundan sonra Hz. Musa, anne sütüyle firavunun sarayında büyümeye devam eder. Olacaklardan habersiz firavun ailesi, Hz. Musa’ya büyük bir sevgiyle bağlanırlar.

Ergenlik çağına gelen Musa, tanrı tarafından ilim ve irfanla donatılır. Bir gün öğle üzeri dükkânların kapalı olduğu bir saatte şehre iner. Bu sırada yaşanan bir olay Kur’ân-ı Kerim’de, şöyle nakledilmektedir;

“Musa, halkının haberi olmadığı bir zamanda şehre indi. Biri kendi adamlarından, diğeri de düşmanı olan iki adamı dövüşür buldu. Kendi tarafından olan kimse, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Musa, onun düşmanına bir yumruk vurdu, ölümüne sebep oldu. ‘Bu şeytanın işidir; çünkü o apaçık saptıran bir düşmandır’ dedi. Musa, ‘Rabbim! Doğrusu kendime yazık ettim, beni bağışla’ dedi. Allah da onu bağışladı. O, şüphesiz bağışlayandır, merhamet edendir. Musa; ‘Rabbim! Bana verdiğin nimete and olsun ki, suçlulara asla yardımcı olmayacağım’ dedi. Şehirde, korku içinde, etrafı gözeterek sabahladı. Dün kendisinden yardım isteyen kimse, bağıracak ondan yine yardım istiyordu. Musa ona: ‘Doğrusu sen besbelli bir azgınsın’ dedi. Musa, ikisinin de düşmanı olan kimseyi yakalamak isteyince: ‘Ey Musa! Dün bir cana kıydığın gibi bana da mı kıymak istiyorsun? Sen ıslah edenlerden değil, ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun’ dedi” (El-Kasas, 28/15-19).

Olaylara tanık olan bir İsraili'nin, bu olayı kanıtlaması üzerine, bütün halk Hz. Musa'nın bir Mısırlı'yı öldürdüğünü öğrenir. Daha sonra bir adam koşarak Hz. Musa'nın yanına gelir ve kendisini öldüreceklerini söyler.

“Musa korku içinde çevresini gözetleyerek oradan çıktı. ‘Rabbim! Beni zalim millettten kurtar’ dedi. Medyen’e doğru yöneldiğinde: ‘Rabbimin bana doğru yolu göstereceğini umarım’, dedi” (El-Kasas; 28/21-22).

Hz. Musa yanına yiyecek hiçbir şey almadan Mısır’ı terk eder. Tam sekiz gün boyunca, ağaç yaprakları yiyerek yürür ve Medyen’e ulaşır. Burada koyunlarını sulamak isteyen iki kızla karşılaşır. Medyen suyunda çobanlar koyunları suladıktan sonra, kuyunun ağzına büyük bir kaya koyarlarmış. Bu iki kız da artan sularla koyunlarını sulamaya çalışırlarmış. Musa, kayayı kaldıramyan ve bir yardım bekleyen kızlara yardım elini uzatarak kuyunun ağzından tek başına kaldırır, kadınların koyunlarını sular. Sonra tekrar kayayı yerine koyar. Bu kaya, ancak on kişinin yerinden kaldırabileceği kadar ağır bir taştır ama Hz. Musa tek başına bu işin üstesinden gelmiştir. Bu olay Kura’n-ı Kerim’de şöyle anlatılmaktadır;

“Medyen suyuna geldiğinde, davarlarını sulayan bir insan topluluğu buldu. Onlardan başka, hayvanlarını sudan alıkoyan iki kadın gördü. Onlara: ‘Derdiniz nedir?’ dedi. ‘Çobanlar ayrılana kadar biz sulamayız. Babamız çok yaşlıdır, onun için bu işi biz yapıyoruz.’ dediler. Musa onların davarlarını suladı. Sonra gölgeye çekildi: ‘Rabbim! Doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım.’ dedi” (El-Kasas, 28/23-24).

Bunun üzerine kızlar babalarına gidip Hz. Musa’yı ve yaptığı iyiliği anlattırlar;

“O sırada, kadınlardan biri utana utana yürüyüp ona geldi: ‘Babam sana sulama ücretini ödemek için seni çağırıyor’ dedi. Musa ona gelince, başından geçeni anlattı. O: ‘Korkma! Artık zâlim millettten kurtuldun’ dedi. İki kadından biri: ‘Babacığım, onu ücretli olarak tut. Ücretle tuttuklarının en iyisi bu güçlü ve güvenilir adamdır,’ dedi. Kadınların babası bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan, o senden bir lütuf olur. Ama sana ağırlık vermek istemem. İnşallah beni iyi kimselerden bulacaksın’ dedi. Musa: ‘Bu seninle benim aramdadır. Bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım, bir kötülüğe uğramayacağım. Söylediklerimize Allah vekildir’ dedi” (El-Kasas, 28/25-28).

İslam tarihçileri bu kızların babalarının, Hz. Şuayb olduğu konusunda yaygın bir fikir birliğine sahiptirler. Hz. Şuayb kavmi helâk olduktan sonra da uzun bir süre yaşamış, kızlarından birini Musa ile nikâhlamıştır. Hz. Musa, Hz. Şuayb'ın kızı ile nikâhlandıktan sonra Meyden ülkesinde kalıp on yıl koyun çobanlığı yapar. B çalışma onun için bir nevi çile doldurmaktır. Hz. Musa Medyen'deki çilesini doldurduktan sonra, Mısır'a dönmeye karar verir ve ailesiyle birlikte yola koyulur.

Yolculuk sırasında karanlık ve soğuk bir gecede şöyle bir olay yaşanır; Yolunu şaşırان ve dağ geçidini bir türlü bulamayan Hz. Musa, soğuktan korunmak için çakmak taşıyla yakacak bir şeyler tutuşturmaya çalışır. Ne var ki, çakmak taşı bir türlü ateş almaz. Bu sırada hava iyice soğur. Refakatinde bulunan karısı da hamiledir ve doğum günü iyice yaklaşmıştır. Hz. Musa ve ailesi zor durumda kalmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de, bu olay şöyle anlatılmaktadır;

“Musa, süreyi doldurunca ailesiyle birlikte yola çıktı. Tur tarafından bir ateş gördü. Ailesine: ‘Durunuz, ben bir ateş gördüm; belki oradan size bir haber veya tutuşmuş, bir odun getiririm de ısınabilirsiniz’ dedi. Oraya gelince, kutlu yerdeki vadinin sağ yanındaki ağaç cihetinden: ‘Ey Musa! Şüphesiz ben âlemlerin Rabbi olan Allah’ım “ diye seslenildi. ‘Değneğini at!’ Musa, değneğin yılan gibi hareketler yaptığını görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. ‘Ey Musa! Dön, gel. Korkma. Şüphesiz güvende olanlardansın’ denildi. ‘Elini koynuna koy, lekesiz, bembeyaz çıksın. Korkudan açılan kollarını kendine çek! Bu ikisi Firavun ve erkânına karşı Rabbinin iki delilidir. Doğrusu onlar yoldan çıkmış bir millettir’ denildi. Musa: ‘Rabbim! Doğrusu ben onlardan bir cana kıydım. Beni öldürmelerinden korkarım. Kardeşim Harun’un dili benimkinden daha düzgündür. Onu, beni destekleyen bir yardımcı olarak benimle gönder, çünkü beni yalanlamalarından korkarım’ dedi. Allah: ‘Seni kardeşinle destekleyeceğiz, ikinize bir kudret vereceğiz ki, onlar size el uzatamayacaklardır. Ayetlerimizle ikiniz ve ikinize uyanlar üstün geleceklerdir.’ Dedi.” (El-Kasas, 28/29-35).

Tâhâ sûresinin ilk ayetlerinde yer alan ve Tanrı ile Hz. Musa arasında geçen konuşma, daha ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Hz. Musa peygamber olarak görevlendirildikten sonra Tanrı tarafından II. Ramses'e öğüt verilmek üzere Mısır'a gönderilir;

“Firavun'a gidin; doğrusu o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt

dinler veya korkar.” (Tâhâ, 20/43-44).

Bu öğütten sonra Hz. Musa ile firavun arasındaki mücadele de başlamış olur. Hz. Musa Allah’tan aldığı emir doğrultusunda ona tatlı diller döker ve onu hak yoluna çağırarak İsrailoğulları’nı azat etmesini ister;

“Musa: Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbinin peygamberiyim! Bana Allah’a karşı ancak gerçeği söylemek yaraşır. Size Rabbinizden bir mucize getirdim,İsrailoğulları’nı benimle beraber salıver.” (El-A’raf, 7/104-105).

Bunun üzerine II. Ramses, Hz. Musa’ya rabbinin kim olduğunu sorar;

“Firavun: “Musa! Rabbiniz kimdir?” dedi. Musa: “Rabbimiz, her şeye ayrı bir özellik veren, sonra doğru yola eriştirendir” dedi” (Tâhâ 20/49-50).

Firavun, Hz. Musa’nın çağrısına kulak vermediği gibi onu zindana atmakla tehdit eder. Bunun üzerine Hz. Musa firavun’a, ikna etmek için rabbin varlığını kanıtlayan bir mucize göstererek elindeki asasını yere atar. Asa bir anda iri bir yılanı dönüşür. Sonra elini koynuna sokup çıkarır, bir anda gözleri kamaştıran bir güneş parçası haline dönüşür. Hz. Musa’nın bu mucizeleri karşısında neye uğradığını şaşırarak firavun, büyük bir korkuya kapılarak büyücülerini çağırır ve Hz. Musa’nın mucizelerinden daha büyük bir mucize göstermelerini ister. Büyücüler Hz. Musa’nın sihrinden daha büyük sihir hazırlamak üzere toplanırlar ve aralarında bir gün kararlaştırırlar. Bu büyük günde bütün Mısır halkının gözü önünde Hz. Musa ile büyücüler arasında yarış başlar;

“Sihirbazlar: ‘Ey Musa! Marifetini ya sen ortaya koy veya biz koyalım,’ dediler. Musa: ‘Siz koyun’ dedi. Sihirbazlar marifetlerini ortaya koyunca, insanların gözlerini sihirlediler ve onları ürküttüler, büyük bir sihir yapılar. Biz de Musa’ya: ‘Asanı koyuver’ dedik o da koyuverdi. Hemen onların uydurduklarını yutmaya başladı. Hak tahakkuk etti. Onların yaptıkları boşa gitti. İşte orada yenildiler, küçük düştüler. Sihirbazlar secdeye kapanıp: ‘Alemlerin Rabbine, Musa ve Harun’un Rabbine inandık,’ dediler” (El-A’raf, 7/115-122).

Sihirbazların Hz. Musa karşısında secde etmeleri üzerine firavun II. Ramses, büyük bir hiddete kapılır ve bütün sihirbazlarının oracıkta öldürmek emreder. Firavun, artık Hz. Musa’yı kavmi ile birlikte ortadan kaldırmadıkça, kendisinin rahat yüzü görmeyeceğini anlayarak İsrailoğulları’nı yok etmeye kalkışır. Hz. Musa her şeye rağmen firavun ve kavmini, hak bayrağı altında toplanmaya

çağırdıkça firavun bu çağrıya olumsuz yanıt verir. Firavunun inkârını gören tanrı ise onun kavmi üzerine tufan, çekirge, haşarat, kurbağa, kan gibi çeşitli azaplar gönderir. Ne var ki, bu azapların hiçbirisi, Firavun ve kavmini yola getiremeye yetmez.

Bunun üzerine Tanrı, İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarıp Filistin diyarına götürmesini vahiy eder. Bu vahiy gereği Hz. Musa, bir gece Mısır'daki kavmini toparlayarak şehir dışına çıkarır ve Süveyş kanalı boyunca Kızıldeniz'e doğru yol alır. Firavun İsrailoğulları'nın şehri terk ettiğini görünce kaçtıklarını anlar ve orduları ile onları takip etmeye başlar. Firavun ordusunun çok kalabalık olduğu rivayet edilmektedir.

Firavunun orduları iki gün sonra İsrailoğulları'na yetişir. Kızıldeniz ile firavun orduları arasında sıkışıp kalan İsrailoğulları Hz. Musa'ya "Yakalandık ya Musa" diye yakınmaya başlarlar. Kuran-ı Kerim'de bu olay şöyle anlatılmaktadır:

"Musa: 'Hayır, Rabbim benimle beraberdir, bana elbette yol gösterecektir" dedi. Bunun üzerine Biz Musa ya: "Değneğinle denize vur" diye vahyettik. Hemen deniz ikiye ayrıldı, her parçası yüce bir dağ gibiydi. iste oraya geridekileri de yaklaştırdık. Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık." (Es-şuara, 26/62-65)."Firavun, ordusuyla onları takip etti. Deniz de onları içine alıverdi. Hem de ne alış!" (Tâhâ, 20/78).

İsrailoğulları'nı takibe devam eden firavun orduları ise Kızıldeniz'de boğularak yok olur. Firavun ise, gördüğü bu ola karşısında şaşkına dönerek ölüm korkusu ile imana gelir.

"Firavun boğulacağı anda: 'İsrailoğulları'nın inandığından başka tanrı olmadığına inandım, artık ben de ona teslim olanlardanız' dedi. Ona: "şimdi mi inandın? Daha önce başkaldırmış ve bozgunculuk etmişti" dendi" (Yunus, 10/90, 91).

Bazı kaynaklar, firavun II. Ramses'in iman ederek kurtulmadığını, ordusu ile birlikte Kızıldeniz'de boğulduğunu ileri sürmektedirler.

Yukarda dile getirdiğimiz ve kıssalara dayanan ve Kuran- Kerim ayetlerinde de ifade edilen bu tarih anlatısı, birçok bilim insanının da araştırma konusu olmuştur. Bu bilim insanları ilk bakışta mucize gibi görünen Kızıldeniz'in yarılma olayının bilimsel olarak mümkün olup olmayacağını araştırmaya

başlamışlardır.

Rus matematikçiler Naum Volzinger ve Aleksey Androsov, Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i 'ortadan ikiye' ayırarak İsrailoğulları'nı kurtarmasının bilimsel olarak mümkün olduğunu ileri sürdüler. Bunun gerekli olan şey, sadece saniyede 30 metre hızla esen bir rüzgârdı.

İki bilim adamının Rusya Bilimler Akademisi bülteninde yer alan araştırmasına ayrıntılı şekilde yer veren Moscow Times gazetesinin haberinde, Volzinger'in belirttiğine göre, altı ay süren araştırmanın başlangıç noktasını, Kızıldeniz'deki dev bir kayalık oluşturmuştu. Bunun ardından iki Rus matematikçi, kayalığın su seviyesi üzerinde kalmasını sağlayacak fırtınanın şiddeti ve rüzgârın hızını belirlemeye çalıştılar. Sonuçta, hızı saniyede 30 metreye ulaşan rüzgârın, denizin çekilmesine yol açarak, kayalığı su seviyesinin üzerinde tutmasını sağlayabileceği sonucuna varıldı. Bu durumda İsrailoğulları'nın 7 kilometre uzunluktaki kayaları izleyerek dört saatte karşı kıyıya ulaşabileceğini ileri süren Volzinger, Hz. Musa ve kavminin geçmesinden yarım saat sonra kayaların yeniden sular altında kaldığını ve onları takip eden Firavun ve ordusunun boğulmuş olabileceğini belirtmektedir.

Kimi kaynaklarda Hz. Musa ile mücadeleye giren firavunun II. Ramses olmadığına dair güçlü itirazlar vardır. Bu kaynaklar bir dizi tarihsel olguyu kullanmanın yanı sıra Tevrat ve Kuran-ı Kerem'den ayetlerden de deliller göstermektedirler. Bu tarihçilere göre, Kızıldeniz'de boğulan firavun, II. Ramses değil, Mernaptah'tır. Bu düşüncenin sahipleri, Kur'an'ı Kerim'de konu edilen ve Kızıldeniz'de boğulan Firavun'un II. Ramses olduğu şeklinde dile getirilen iddianın iki açıdan tutarsız olduğunu savunmaktadırlar. Şöyle ki, firavun II. Ramses'in mumyasında üzerinde yapılan araştırmalar, II. Ramses'in doksan altı yaşında öldüğünü kanıtlamaktadır. Doksan altı yaşında bir firavunun, orduların başına geçerek İsrailoğulları'nı Kızıldeniz'e kadar kovalaması mümkün değildir. Öte yandan II. Ramses'in mumyası üzerinde yapılan incelemelerde firavunun boğulmadan değil, dış apsesine bağlı kan zehirlenmesinden öldüğü kanıtlanmıştır.

Bu düşüncenin sahipler tezlerini Kur'an-ı Kerim'den kanıtlarla da desteklemektedirler. Kutsal kitapta, Hz. Musa'nın mücadele ettiği firavunun ismi verilmez. Soyut bir kavram olarak 'Firavun' diye geçer. Firavun ismi etimolojik olarak "Per'aa: büyük ev" kelimesinden gelmektedir. Per'aa, eski bir Mısır sarayının ismidir ve M.Ö. 1759-730 tarihleri arasında bir saygı

unvanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sözcük ‘Güneşin oğlu’ anlamına da gelmektedir.

Hız. Musa ile II. Ramses’in aynı devirde yaşandığı bugün bilinen bir bilgidir. Bu bilgiye Kutsal kitaplardaki ayetler takip edilerek de ulaşılabilir. Tevrat’ta şöyle belirtilmektedir;

“Ve (İsrailoğulları) Firavun için Pitom ve Ramses ambar şehirlerini yaptılar” (Çıkış 1:11)

Ayette adı geçen Pitom ve Piramses şehirleri, II. Ramses döneminde inşa edilmiştir. Mısır kayıtlarına göre Firavun II. Ramses’in doğu Nil deltasında, Goşen olarak bilinen eski alan yakınlarında, Pi-Ramesse (Ramses’i Evi) adlı yeni bir başkent kurduğunu belirtilmektedir. Bu bilgiler ışığında Hz.Musa’nın II. Ramses dönemi ve takip eden bir zaman aralığında yaşadığını sonucuna varılabilir. İsrailoğulları’nı inşaat işlerinde köle olarak kullanan ve acımasızca sömürüp zulüm eden de Firavun II. Ramses’tir. Ancak bu, yine de II. Ramses’in Kızıldeniz’de boğulduğunu kanıtlama yetmez.

“Halkın haberi olmadığı bir sırada kente girmişti. Orada iki adamın kavga ettiklerini gördü; Biri onun tarafından, diğeri de düşman tarafından idi. Tarafından olan adam düşmanına karşı ondan yardım istedi. Bunun bir yumruk ile ötekinin işini bitirdi...”(28:15)

Hız. Musa, henüz ergenlik çağında Mısır’da istemeden işlediği bir cinayet sonucu, Mısır’ı terk ederek Medyen’e yerleşir. Burada sekiz ya da on yıl çobanlık yaparak Şuayb’ın kızıyla evlenir ve çoluk çocuk sahibi olur. Medyen’de kaldığı dönemde Kur’an-ı Kerim ayetlerinde söz edilmektedir. Aynı kıssa Tevrat’ta şu ayetlerle anlatılmaktadır;

“Bana sekiz yıl boyunca çaişman şartıyla seni şu kızlarımdan biri ile nikahlamak istiyorum. Dilersen onu ona tamamlayabilirsin...”(28:26) “Musa o sureyi tamamlayıp ailesi ile birlikte yola çıkınca...” (28:29)

Tevrat’ta yer alan ayetlere göre Hız. Musa, Medyen’de bulunduğu, yani henüz Mısır’a dönmediği sırada II. Ramses ölmüştür.

“Ve vaki oldu ki, o çok günler geçerken, Mısır Kralı öldü.”(Çıkış 3:23)

Hız. Musa’nın doğumundan Medyen’de geçirdiği zamana kadar geçen süre, en az 23-25 yıldır. Bu dönemde hanedanlık tahtında oturan firavun II. Ramses

olduğuna göre ölen firavunun da II. Ramses olduğu açıktır.

II. Ramses'in ölümünden sonra elli iki oğlunun hiçbiri hayatta olmadığı için Mısır tahtına evlatlığı Mernaptah oturur. Mernaptah hakkında yeterli tarihsel bir bilgi yoktur. Sekiz ya da on iki yıl tahtta kaldığı ileri sürülmektedir. Mısır yazıtlarında Mernaptah'tan söz edilmemesinin nedeni, onun iktidarı döneminin pek parlak geçmemesi ile ilgili olabilir. Zira Mısır yazıtları firavun ve kralların kahramanlık hikyelerini tek yanlı ve abartılı anlatımıyla ünlüdür. Ancak yine de İbrani anlamına gelen "Hiburu" sözcüğüne Mısır yazıtlarında sıkça rastlanmasına rağmen "İsrail" sözcüğünün tek geçtiği kitabenin Merneptah döneminde ait olması dikkat çekicidir. Mernaptah stelinin ilgili bölümü şöyledir: "İsrail tükendi hiç tohumu kalmadı". Bu ibare bazı tarihçiler tarafından İsrailoğulları'nın erkek çocuklarının katledilmesine gönderme yapmaktadır.

Tarihsel verilerde Merneptah'ın ölüm nedeni tam olarak bilinmemekle birlikte mumyası üzerinde yapılan araştırmalarda ölüm nedeninin boğulma olduğuna dair bulgulara rastlanmıştır. Merneptah'ın cesedinin korunmasının nedeni de ibret-i alem olması içindir. Bu, Kuran-ı Kerim'de şöyle dile getirilmektedir:

"İsrailoğulları denizden geçirdik. Firavun ve ordusu ise küstahça ve düşmanca arklarına düştü. Boğulmak zereyken, "İsrailoğullarının inandığından başka tanrı olmadığına inandım, ben teslim olanım," dedi. Çok geç! Daha önce baş kaldırmış ve bozgunculardan olmuştun. Senden sonra ki kuşaklara ibret olman için bugün senin cesedini koruyacağız. Ne var ki insanların çoğu işaretlerimizden habersizdir." (10:90-93)

II. Ramses'in mumyası 1800'l yılların sonlarında bulunmuştur. Bu mumya günümüzde Kahire müzesinde sergilenmektedir. Bütün bu veriler dikkate alındığında Kızıldeniz'de boğulan firavunun Merneptah olduğu anlaşılmaktadır.

II. RAMSES'İN MUMYASI

II. Ramses üzerine yapılan en ilgi çekici tartışmalardan birisi II. Ramses mumyası üzerine yapılan tartışmadır. İslam dünyasında yaygın olan kanaate göre İngiltere Londra British müzesinde bulunan, secdeye durmuş halde bulunan mumya II. Ramses'e aittir. Bu mumya 19. yüzyılda Süveyş kanalı açılırken, denizin kenarında küçük bir tepeliğin üzerinde bulunarak Londra'ya getirilmiştir. II. Ramses'in cesedinin yüksek bir yerde bulunacağına dair Kuran-ı Kerim'de var olan ayet bu mumyanın II. Ramses'e ait olduğun fikrini güçlendirmektedir. Ayet şöyledir:

“Biz de bugün sen cansız bedenle denizden yüksek bir yere atacağız ki... arkadnadn gelenlere ibret olsun.” (Yunus Sûresi, 92. Ayet).

Firavun II. Ramses'e ait olduğu iddia edilen ceset, aradan 3 bin yıl geçmiş olmasına rağmen hala çürümemiştir. Saçlarının bir kısmı halen yerindedir. Bütün iç organları kurumakla birlikte, yerli yerindedir. Başının bazı bölgelerinin etleri de dökülmemiştir. Ancak alın kısmının derisi tamamen dökülmüştür. Mumyanın el ve ayakları secde durumundadır. British Museum'da sergilenen bu mumyanın II. Ramses'in olduğunu ileri sürenler, mumyanın secde halinde bulunmasını, II. Ramses'in ölürken son nefesinde iman ettiği ve secdeye durduğu biçiminde yorumlamaktadırlar.

Ancak British Museum'daki bu mumyanın, II. Ramses mumyası olmadığına dair kuvvetli kanıtlar mevcuttur. II. Ramses, Mısır'ın 19 hanedanına mensup bir kralıdır.

Yani, II. Ramses, Kur'an-ı Kerim'den hemen hemen 1600 yıl önce yaşamıştır.

Yunus Sûresi 92 ayet, II. Ramses'in ölümünden 1600 sene sonra yazılmasına rağmen “Seni denizden yüksek yere atacağız” demektedir. Konuya ilişkin diğer ayetlerde olduğu gibi bu ayette de II. Ramses'in ismi açıkça zikredilmemiştir. Öte yandan surede, gelecek zaman kipi kullanılarak, henüz yaşayan birinin cezalandırılmasından söz ettiği anlaşılmaktadır. Şu durumda Yunus Suresi'ndeki ayetin II. Ramses'e değil, bir başka kişiye yönelik olarak söylenmiş olması gerekir.

Ayet yazıldığında, II. Ramses zaten 1600 yıl önce ölmüş, mumyalanmış ve defnedilmişti. İkinci Ramses'in mezarı, ayette bildirilenin aksine, deniz kıyısındaki bir tepelikte değil, firavunların mezarları ve mumyalarının bulunduğu Krallar Vadisi denilen yerde bulunmuştur ve ceset bulunduğu bir tabut içindedir.

Mısır'da ölümlerin iç organların çıkarılarak mumyalanması bir gelenektir. Bu nedenle insanın anatomisi hakkında geniş bir bilgiye sahip olan Mısırlılar tıpta oldukça ileri gitmişlerdi. Bununla birlikte, çöldeki mezarlarda bulunan mumyaların bir kısmı da sıcak ve kuru çöl toprağı sayesinde ölü bedeninin suyunu hızla kaybederek kuruması yoluyla oluşmuştur. Buna doğal mumyalanmak denmektedir. Mısır'ın toprak yapısı, böylesi doğal mumyalanma için oldukça müsaittir. Benzer doğal mumyalanma olaylarına, Latin Amerika ülkelerinden Peru'nun yıl boyunca hemen hiç yağış yüzü görmeyen Nazca bölgesinde de rastlanmaktadır. Yeni ölmüş biri kuru çöl kumlarında açılan bir mezara uzatılıp ve üzeri zaman yitirmeksizin yine aynı kuru kum ya da toprakla sıkı sıkıya kapatıldığında vücuttaki sıvılar yüksek sıcaklıkta kısa süre içinde buharlaşır ve ceset bir tür fosile dönüşür. Böylelikle kuruyan ceset bir tür doğal mumya haline gelir. Nazca'da böyle doğal mumyalanmaya uğramış birçok İnka cesedine rastlanmıştır ve bunların birçoğı II. Ramses'e ait olduğu ileri sürülen mumyadan daha az bozulmaya uğramıştır. İnka mumyalarının çoğunun uzun süredir açık havada durmalarına karşın, saçları ve dokularının önemli bir bölümü sıcak nedeniyle korunmuş durumdadır.

Ayrıca insan müdahalesi ile yapılan mumyalamanın secde biçiminde yapılması düşünülemeyeceğine göre British Museum'da elleri ile secdeye kapanmış olan mumyanın doğal mumya olduğu akla yatkın bir yorumdur.

Ancak bu mumyanın II. Ramses'e ait olduğunu iddia edenler, secde pozisyonunu, I. firavunun imana gelişinin bir kanıtı olarak gösterirken, mumyanın tepelikte bulunmasını Yunus Sûresi'yle bağ kurmak suretiyle Allah'ın cezası olarak yorumlamaktadır.

II. Ramses'e ait olduğu iddia edilen mumyanın yanından çıkan eşyalar, II. Ramses'in kral kişiliğıyle uyuşmayan oldukça basit ve sıradan eşyalardır. Eski Mısır'da ölümlerin özel eşyaları ile gömülmeleri gelenektir. Ölü gömülürken en çok sevdiği ve öte dünyada ihtiyaç duyacağı düşünülen günlük eşyalar kendisiyle birlikte gömülürdü. Benzer bir gelenek eski Türklerde de vardır. Ölümlerin yanında gömülen eşyalar onun sınıfının, varlıklı mı yoksa fakir mi bir

hayat sürdüğünün göstergesidir. Firavunlar ve yüksek sınıftan insanlar, sınıfsal konumlarına uygun olarak altın, gümüş, fildişi gibi değerli madenlerden yapılma eşyalarla gömülürlerdi. Oysa II. Firavuna ait olduğu mumyanın yanında bulunan eşyalar oldukça sıradan ve yoksul bir kişinin kullanabileceği eşyalardır. Bu da mumyanın firavuna ait olmadığını gösteren önemli bir delildir.

II. Ramses'e ait olduğun ileri sürenler Kur'an-ı Kerim ayetlerinden yola çıkarak mumyanın çok az bozulmuş olmasını kanıt göstermektedir. Zira Allah, ibret-i âlem olması için Hz. Musa'yı kovalayan firavunun ölüsünü koruyacağını söylemiştir. Oysa II. Ramses'e ait olduğu ileri sürülen mumya oldukça deforme olmuştur. Bugün dünyanın pek çok yerinde bu mumiyadan daha az deforme olmuş mumya bulunmaktadır. Dolayısıyla mumyanın bugüne kadar ulaşmış olması da bir kanıt olma özelliği taşımamaktadır.

Ayrıca British Museum kayıtlarında bu mumyanın II. Ramses'e ait olduğuna dair bir ibareye rastlanmamıştır. British Museum'da aynı bölgeden getirilen on-on beş civarında mumya kaydı vardır ve bu mumiyaların hepsi İngiliz arkeologlarca bulunmuş doğal mumiyalardır. II. Ramses'in gerçek mumiyası 1881 yılında Mısır'daki Krallar Vadisi'nde bilim adamları tarafından bulunmuş ve o tarihten beri de Kahire Müzesi'nde sergilenmektedir.

RAMSESLER ÇAĞI SANATI VE EBU SİMBEL TAPINAĞI

II. Ramses dönemi tapınak ve anıtlarının da içinde yer aldığı 19. ve 20. yüzyıl sülalelerinin sanatı, Mısır mimarisinde Restorasyon Sanatı olarak anılır ve bu çağa, Ramsesler çağı denir. Haremhab, II. Ramses, I. Setos, Marenptah ile III. ve IV. Ramses'ten XIV. Ramses'e kadar geçen zamanı kapsayan 19. ve 20. Sülaleler Çağının Karnak'taki Amon tapınağından sonra en tipik ve azametli eserleri, II. Ramses döneminde inşa edilmiştir. Ebu Simbel tapınağı bu eserler içinde en karakteristik olanlarındandır.

Gerek Karnak'taki Amun tapınağında, gerekse Ebu Simbel tapınağındaki heykellerde anıtsal ve kitle gösteren bir anlatım tarzı bulunmaktadır. Bu heykeller filpayeler ile bir bütünsellik oluştururlar. Bahsi geçen heykeller, eski imparatorluk çağı heykelleri gibi normal insan ölçülerinde olmayıp dev boyutlu heykellerdir. Heykellerin bu azametli yapısı, tanrısal bir güç ve ölümsüzlük hissi uyandırmaktadır.

Öte yandan eski imparatorluk devrine ait normal ölçülü heykeller, filpayelerin ya önüne ya da arasına yerleştirilmektedir. II. Ramses heykellerinde ise mimari bir bütünlüğe uyum çabası görülmez. Bu dev gibi heykellerin bir sıra halinde dekoratif bir düzen içinde olmalarına rağmen, mimariyi süsleyen bir işlevleri yoktur. Benzer anıtsal figürler Amenofis'in tapınağında da görülmektedir.

Ayrıca Ebu Simbel'de zafer resimleri de yer almaktadır. Bu resimlerin içerik yapıları daha eski çağlara aittir. Bu resimlerdeki ana tema, kralın düşmanın kafasına tokmakla vurmasıdır. Bu tema, Nar-Mer tuvalet tablasında olduğu gibi Mısır sanatının başlangıcına kadar uzanmaktadır. Aynı tema, Ebu Simbel'de de işlenmiştir. Firavun normal ölçülerden iki kez daha büyük yapılmıştır. Ancak II. Ramses heykelleri, III. Tutmsis heykeli kadar incelikli işlendiği söylenemez. Yabancı kavimlere ait kişilerin heykelleri ise hemen hemen doğala yakın bir biçimde işlenmiştir. Vücut organları simetrik olarak gösterilmediğinden, Grek rölyefine yakın bir sanat anlayışına sahiptir.

Restorasyon çağı Mısır sanatında, tarihsel olaylar ve hikâyeler ilk defa büyük ölçülerde ve üçlü resimler halinde anlatılmıştır ki, bu dünya sanatı

içinde bir yeniliği ifade etmektedir. I. Setos yaptığı savaşların hatıralarını, Karnak'taki tapınağının sütunlu salonunun duvarlarına resmetmişti. Fakat bu savaş konulu rölyef, karışık kompozisyonu yüzünden hiç başarılı olmamıştır. Buna karşılık II. Ramses'in Abidos'taki tapınağında görülen rölyeflerde, gerçek izlenimlere yer verilmektedir. Bu rölyeflerde, tarihsel olayların izlerine rastlansa da, gevşeyen ve bozulmaya yüz tutan bir klasisizm de görülmektedir. Bu rölyefler, sanatsal ve artistik bir kaygıdan çok somut bir gözlemi yansıtır ve tarihsel bir olayı betimleme kaygısı ile yapılmıştır. Bu eserlerde Ön Asya etkisi de artık belirgin şekilde göze çarpmaktadır. Örneğin aslan önden, serbest bir figür olarak görüldüğü halde yandan bir rölyef etkisi uyandırmaktadır.



II . Ramses olduğu iddia edilen secdeye durmuş bir mumya.

Güney Mısır'da bulunan ve antik Mısır medeniyetinin en önemli tarihi eserlerinden olan Ebu Simbel'in yapım kararı, II. Ramses'in, Nubya'daki isyancıları bastırmak için yaptığı sefer sırasında verilmiştir. II. Ramses, Nubya isyancılarını takip ederken Ebu Simbele ulaşır ve burada iki tapınak yaptırmaya karar verir.

Ebu Simbel'deki büyük tapınak dağın içi oyularak yapılmış ve yirmi yılda tamamlanmıştır. Bu tapınağın kapısında dört adet dev boyutlarda Ramses heykeli bulunmaktadır. Küçük tapınak ise kraliçe Nefertari ve tanrıça Hathor adına adanmıştır.

İsmin başındaki 'Ebu' sözcüğü arapça 'baba' anlamına gelmektedir ve tapınağın girişini açıp, içindekileri götüren Giovanni Belzoni'ye yol gösteren çocuğun adı ile anılır.

Asvan Barajının yapımı sırasında Ebu Simbel Tapınağı eski yerinden kaldırılarak bugün bulunduğu yere taşınmış ve yenilenmiştir. Dev heykel ve taşların bulunduğu tapınağın taşınması ancak, yekpare kayaların kesilip sonra tekrar bir araya getirilmesiyle mümkün olmuştur. Kayaların kesim işlemi sırasında, heykellerin zarar görmemesi için estetik cerrahlarından bilgi alınmış, yüz kısımlarında iz kalmaması için kesilecek yerler özenle tespit edilmiştir.

Ebu Simbel Tapınağı'nın yapılma nedeni, II. Ramses'in, karısı Nefertari duyduğu büyük aşkı ölümsüz kılmaktır. Öte yandan, II. Ramses böylesi görkemli ve dev bir tapınak inşa ederek Mısır devletinin düşmanlarına, Mısır'ın ne kadar güçlü ve yenilmez bir devlet olduğunu göstermek istemiştir.

Tapınağın içinde yer alan 'tapınma taşı'na Ramses'i doğum gününde olarak kabul edilen 21 Haziran'da günışığı doğrudan gelmekteyken, Asvan Barajı'nın yapımı sırasında, tapınağın yeni yerine taşınmasından sonra gün ışığı tapınma odasına 20 Haziran'da doğrudan gelmektedir.

II. Ramses'in doğum gününün 21 Haziran olarak kabul edilmesi manidardır. Zira antik çağlarda yaşamış bir kralın doğumunun gün olarak tespiti mümkün değildir. Ancak II. Ramses'in 21 Haziran'da doğduğunun kabul edilmesi, yaz dönümü ile II. Ramses devrinin görkemi ve parlaklığı arasında bir paralellik kurmak içindir. Zira 21 Haziran, kuzey yarım kürede en uzun gündüz, en kısa gecenin yaşandığı gün dönümüdür. Bu tarihte, güneş ışınlar Yengeç

dönencesine dik açıyla gelmektedir. 21 Haziran'dan sonra kuzey yarım kürede ilkbahardan çıkılıp yaz mevsimine girilir. Yaz mevsimi, mitolojik efsanelerde bolluğu, bereketi, zenginliği simgeler. Tıpkı, yaz mevsimine giriş gibi II. Ramses'in doğumu da Mısır medeniyetinin bolluğa, berekete, zenginliğe ve parlak bir devre girişinin müjdesidir. 22° ila 32° paralelleri arasında yer alan ve 1.001.449 km²'lik bir alanda kurulu olan Mısır yengeç dönencesi üzerinde bulunmakta ve güneş ışınlarını Haziran ayının önemli bir bölümünde dik almaktadır. Bu coğrafi konum nedeniyle, tıpkı Keops piramidi gibi Ebu Simbel tapınağı da 21 Haziran gün dönümünde gün ışığının dik geldiği yengeç dönencesi üzerine inşa edilmiştir.

Avsan barajının yapımı sırasında birçok tarihi eserin taşınması gerektiğinden, Mısır hükümeti, oldukça meşakkatli bir iş olan taşınmaya yardım eden ülkelere tarihi eserlerin bir kısmını hediye etmişti. Bu ülkeler arasında Türkiye de yer almaktadır.

KRALLAR VADİSİ

II. Ramses'in mezarının nerede olduğu konusunda yapılan tartişmalar halen sürmesine rağmen, bugün tarihçilerin ve antropologların ispatladığı gibi II. Ramses, ölümünden sonra Mısır krallarının mezarlığı ya da Ölüler kenti olarak da bilinen Krallar Vadisi'ne gömülmüş ve mumyası 1881 yılında krallar vadisindeki mezarından çıkarılarak Kahire Müzesi'nde sergilenmeye başlanmıştır.

Teb'in batısında doğru 3-4 kilometre batısında yer alan Krallar Vadisi dört yüz metre yükseklikte sivri tepeli Libya kayalıkların arkasında bulunmaktadır. Bu kayalıklarda merdiven şeklinde dizilmiş kat kat teraslar yer alır. Bu teraslar "nekropol" merkezidir ve ölümler şehrini oluştururlar. Buraya Deir-el-Bahri denmektedir. Krallar vadisi Deir-el-Bahri'ye hâkim olan sivri tepelerin arkasına gizlenmiş bir yerdir. Vadinin etrafı kırmızı bir kaya ile çevrilmiştir.

Burada on sekiz, on dokuz ve yirminci Teb hanedanları, kendi mumyalarının mezarlarını yine kendileri inşa ettirmişlerdir. Krallar vadisinin bulunduğu bölge yalçın kayalıklı sarp bir bölge olduğundan, ağır tabutların ve kralların özel eşyalarının taşınabilmesi için kayalar kırılmak suretiyle geçiş yolları açılmıştır.

On sekiz, on dokuz ve yirminci hanedan kralları, eşleri, oğulları ve kızlarından birçoğu bu vadiye yatmaktadır. Firavunların öldükten sonra yeni sarayları olarak kabul edilen bu mezarlara, firavunla birlikte değerli eşyaları da gömüldüğünden bu eşyaların mezarlık çalışanları, muhafızları ve rahipler tarafından yağma edilmesi sık sık rastlanan bir durumdur.

M.Ö. 10. yüzyılın ortalarında büyük Amon rahipleri mezarlardan firavunların mumyalarını çıkararak Deir-el-Bahri'nin çok yakınında hazırladıkları bir kuyuya gömdüler. Çok gizli tutulan bu kuyunun yerini, 1881 yılına kadar kimse öğrenememişti.

Kral mumyalarının çıkarılması ile boş kalan kral mezarları harabeye haline gelmeye başlamış, birçok mezarın antreleri kayaların yıkılması sonucu kapanmıştı. M.Ö. 60 yılında Krallar vadisini ziyaret eden Diodor, Ptolèmée Lagid zamanında rahiplerin orada kırk yedi mezar (Hypogè) bulunduğunu söylediklerini ve kendisinin bunlardan sadece on yedi tanesini gördüğünü, bu

mezarların birçoğunun harabeye döndüğünü nakletmektedir. M.Ö. 25 yılında, önce Teb'i ziyaret eden Strabon, vadide kırk mezar olduğundan söz etmekte ve bu mezarların harika bir mimariye sahip olduğunu belirtmektedir.

Bundan sonra Krallar Vadisi yüz yıllar boyunca gündeme gelmemiştir. 1886 yılında "Teb'deki Kral Mezarları" adlı ünlü eser ile Krallar Vadisi yeniden tartışılmaya başlandı.



Krallar Vadisi'nden bir görüntü.

1881 yılında gizli keşifçiler tarafından yapılan aramalar sonucunda Deir-el-Bahri kayasının eteğindeki bir kuyuda 21. hanedan firavunları ve kendilerinden önceki firavunların mumyaları bulundu. Bu mumyalar, hırsızlıklardan korunmak için konduğu bu kuyuda karışık ve iç içe bir halde duruyordu. Bu mumyalar arasında I. Ahmes, I. Amenophis, I. Thutmose, II. Thutmose, III. Thutmose, I. Ramses, I. Seti ve II. Ramses'in cesetleri vardı. Ayrıca kuyudan antik döneme ait değerli bir ölü mobilyası ve tabutlar arasında karışmış vaziyette duran dört bin adet eşya çıkarıldı.

Bundan on yıl sonra mumyaların gizli muhabiri Grébaut'ya, yeni bir gizli yer ihbar geldi. 4 Şubat 1891 yılında yapılan kazılarda Daressy, yüz elli üç adet tabut buldu. Bu tabutların yüz bir tanesi çifttir. Bunların içinden yetmiş yedi Osiris heykeli ve bazı papirüsler çıktı. Bu eşyalar da birbiri üzerine yığılmış ve karma karışık bir vaziyetteydi. Bu keşif Deir-el-Bahri'nin ikinci keşfi olarak anılmaktadır. Bu tabutlar 22. ve ondan sonraki hanedan zamanında yaşayan Amon rahipleri ve bunların ailelerine ait tabutlardır. 1898 yılında Loret adlı bir araştırmacı, bu ikinci keşif yerinde II. Amenofis'in mezarını bulmuştur. Bu ilk kez tabutunda bulunan bir firavun mumyasıydı. Yanında III. Thutmose, III. Amenophis, Mernneptah, Siphtah, Setnekht, IV. Ramses ve V. Ramses'in cesetleri vardı.

1900 yılından sonra Davis isimli bir araştırmacı, bu mezarları açtı. Kraliçe Hatshepsut'un mezarı boş çıktı. Kraliçe Ti'y'in ve akrabalarının mezarlarında zengin mobilya bulunsa da Kraliçe'nin mumyası yerine başka bir mumya çıktı. Uzun araştırmalardan sonra bu mumyanın Akhenaton'un mumyası olduğu anlaşıldı. Sonra Horemhep ve Siphtah'in mezarları açıldı. Günümüzde halen ulaşılamayan birkaç firavun mumyası kalmıştır.

Mastabalarda olduğu gibi, bu mezarlar da (hypogée) üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda çok kere hypoée'nin haricinde bulunan bir mabet yer alır. Burası ailenin ve halkın girebileceği bir yerdir. Burayı ziyaret eden kral aileleri, kurbanlarını buralarda depolarlar ve ölümlerle ruhani bir ilişki kurarlardı.

İkinci kısım, sütunlu salonlara götüren derin yeraltı yolları ve bu yolların sonunda heykelin bulunduğu son mabet salonundan oluşur. Burada ölünün karısının ve çocuklarının statüleri ile çevrilmiş heykeli durur. Mezarın bu kısmı daha özel bir tabakaya aittir ve heykele ibadet için ayrılmıştır.

Üçüncü kısım ise ölüler mahzenine inen kuyudur. Bu mahzen heykel salonunun birkaç metre altında yer almaktadır. Burada mumya bulunur ve cenaze merasiminden sonra buraya kimsenin girmesine izin verilmezdi. Cenaze töreni bittikten sonra burası duvarla örtülür ve kuyu toprak ile doldurulurdu.

Krallar ve yüksek devlet görevlileri, ölmeden önce kendileri ile birlikte gömülecek cenaze eşyalarını kendileri hazırlatırlardı. Bunlar özel işçiler veya sanatçılar tarafından itinayla hazırlanan eşyalardı. Bir kralın mezar girişinde sert kayaların içinde oyulan dar (yüz metreden iki yüz metre uzunluğa kadar uzanan) fakat hafif bir eğim ile daima aşağı doğru inen bir koridor yapılır. Bu koridor noktada birer kapı ile ayrılır. Birinci kapıdan girince kapı genişler ve bir daha açılır. Burada Amon-Ra'nın, Osiris'in, adalet ilahesi Maat'in, Hathor'un vs. statüleri bulunur ki, bunlar kral cenazesini iyi karşılamak için hazırlanmışlardır. Duvarlarında bu ilahlara hitaben dualar yazılmıştır. Buradan sonra birkaç basamaklı merdiven ile ikinci koridora inilir. Bu koridor da aynı hafif eğimle, aşağı doğru devam eder. Sonra ikinci kapıya gelinir. Burada alan birden genişler. Kralın silahları, bastonları, tahtı, tacı, şarap ve yağ vazoları, elbise mücevherleri, süsleri, kutuları burada bulunur. Duvarlarında Ra ilahının yeraltı âlemini kayıkla nasıl gezdiği hakkında krala malumat veren işaretler ve yazılar yer alır. Sonra koridor tekrar devam eder. Nihayet üçüncü kapıya gelinir ki, burası kralın statüsünün bulunduğu salonudur. Cenaze kuyusu bu salonun altında yer alır.

EK 1:

KADEŞ ANTLAŞMASI ÖZGÜN METNİ

1. Yirmi birinci yılın Tybi ayının (beşinci ay) yirmi birinci gününde, Güneşin Onadığı, Güneşin Oğlu, Ramessu-meriamen (2. Ramses), sonsuz yaşam ve sonsuzluk sahibi, Amen-Ra, Harmachu, Memphis’li Ptah, Asheru’lu Maut ve Chensu-Neferhotep aşığı; babası Harmachu gibi sonsuza kadar, faniler arasında, Horus tahtının sahibi Kral Ra-user-ma (2. Ramses) saltanatında.

2. İşte o gün bilin ki Majesteleri Ramessu-meriamen kentinde babası Amen-Ra’yı, Ramessu-meriamen Amen’ini, Ramessu-meriamen Ptah’ını, Nut’un en görkemli oğlu Sutech’ı, yatıştırıyordu – tanrılar ona otuz yıl festivallerinin sonsuzluğunu, sonsuz huzur yılları, bütün toprakların, bütün ulusların sonsuza kadar onun ayakları altında boyun eğmesini bahşetsin.

3. Bir kraliyet elçisi geldi (burada satırın geri kalanını neredeyse tamamı silinmiştir; muhtemelen, iki kraliyet elçisi geldi, ellerinde gümüş bir tabletle, üzerinde de)

4. Kheta (Hitit) Büyük Yöneticisi Kheta-Sira; Güneşin Onadığı, Güneşin Oğlu, Ramessu-meriamen, babası Harmachu gibi sonsuza kadar sonsuz yaşam ve sonsuzluk sahibi Kral Ra-user-ma’ya barış ricası göndermişti. Kheta Büyük Yöneticisi Kheta-Sira’nın Kral’a gönderdiği gümüş plakanın kopyası, eliyle Elçisi

5. Tarbishu, ve Elçisi Rames, Güneşin Onadığı, Güneşin Oğlu, Ramessu-meriamen, yöneticilerin Başı, sınırları onun istediği her yer uzanan Majesteleri Ra-user-ma’ya barış rica etmek için; o sözleşme ki onu yapan Icheta Büyük Yöneticisi muhteşem Kheta-Sira, Marasara’nın oğlu,

6. Kheta’nın muhteşem Büyük Yöneticisi, Sapalala’nın torunu, Kheta’nın muhteşem Büyük Yöneticisi, gümüş plaka üzerinde, diğer yanda Ra-user-ma, Güneşin Onadığı, büyük, muhteşem Mısır yöneticisi, büyük, muhteşem Mısır yöneticisi Ramen-ma’nın (1. Seti) oğlu, Ra-men-Peru’nun (1. Ramses) torunu

7. büyük, muhteşem Mısır yöneticisinin: Barış ve kardeşliğin iyi koşulları ... sonsuza kadar, ki onlar evvelden sonsuza kadardı. Bu; büyük Mısır yöneticisinin büyük Kheta Prensi’yle bir anlaşmasıydı, sözleşme biçiminde,

tanrı aralarında düşmanlığa neden olmasın diye! Şöyle oldu

8. Mautenara, yani Kheta'nın Büyük Yöneticisi, ağabeyim, zamanında, ki o savaştı ... büyük Mısır yöneticisi ile. Ama şimdiden sonra, hatta tam bu günden itibaren; Kheta Büyük Yöneticisi Kheta-Sira, Güneş tarafından, Suteç tarafından yapılan düzenlemeye bağlı kalmayı kabul eder, Mısır ülkesi hakkında,



Kadeş Anlaşması'nın günümüze ulaşan metni.

9. Kheta ülkesi de dahil, aralarında sonsuza kadar hiçbir düşmanlık çıkmamasını sağlamayı. Bilinsin ki, şu ki – Kheta Büyük Yöneticisi Kheta-Sira Güneşin Onadığı, büyük Mısır yöneticisi Ra-user-ma ile bu günden itibaren anlaşmaya varır ki aramızda sonsuza kadar güzel barış ve kardeşlik olacak.

10. Benimle kardeşlik edecek, benimle barış içinde olacak, ve ben onunla kardeşlik edeceğim, sonsuza kadar onunla barış içinde olacağım. Bunun olduğu tarih ağabeyim Kheta Büyük Yöneticisi Mautenara zamanında; onun ölümünün ardından, Kheta-Sira oturdu

11. babasının tahtına Kheta Büyük Yöneticisi olarak – Bilinsin ki ben büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen ile tamamen aynı görüşteyim; artık bundan önceki barış ve kardeşlikten daha iyisi olacak. Bilinsin ki, ben, Kheta Büyük yöneticisi,

12. Mısır büyük yöneticisi Ramessu-meriamen ile iyi barış, iyi kardeşlik içindeyim; Kheta'nın Büyük Yöneticisi'nin çocuklarının çocukları büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen'in çocuklarının çocukları ile kardeşlik ve barış içinde olacak. Tıpkı bizim (kardeşlik) anlaşmamız gibi, ve bizim düzenlemelerimiz

13. (Mısır ülkesi için yapılan) Kheta ülkesi ile; onlar için de sonsuza kadar barış ve kardeşlik olacak; onların arasında sonsuza kadar düşmanlık olmayacak. Kheta Büyük Yöneticisi oradan herhangi bir şey alıp götürmek için sonsuza kadar Mısır toprağı işgal etmeyecek; büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen de

14. oradan herhangi bir şey alıp götürmek için sonsuza kadar Kheta toprağı işgal etmeyecek. Kheta Büyük Yöneticisi Sapalala zamanından olan ittifak anlaşması, ayrıca babam Kheta Büyük Yöneticisi Matenara (Murasara) zamanından olan ittifak anlaşması; eğer ben onu yerine getirirsem, bilinsin ki büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen de onu yerine getirecek

15. bizimle birlikte, ikimiz de, bugünden bile itibaren, onu yerine getirecek, ittifak yapısını uygulayacağız. Eğer büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen'in topraklarına bir düşman gelirse, ve o da Kheta Büyük Yönetici'ne haber iletir derse ki Gel ve bana ona karşı yardım et, işte o zaman Kheta Büyük Yöneticisi

16. ... Kheta Büyük Yöneticisi düşmanı yok etmek için; ama eğer ki Kheta Büyük Yöneticisi (kendisi) gelmez ise, piyadelerini ve süvarilerini gönderecek ... düşmanını yok etmek için ... Ramessu-meriame hiddetini

17. ... kapıların köleleri, ve ona herhangi bir zarar verdiklerinde, onları yok etmeye gidecek, o zaman Kheta Büyük Yöneticisi birlikte ...

18. ... düşmanlarını yok etmek için yardıma gelmek, eğer gitmek büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen'i memnun edecekse, o da ...

19. ... Kheta ülkesine tüm gücüyle dönmek. Ama eğer Kheta Büyük Yöneticisi'nin hizmetkarları onu işgal ederse, yani Ramessu-meriamen...

(Satır 20 ve 21 neredeyse tamamen silinmiş)

22. büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen'in topraklarından ve onlar Kheta Büyük Yöneticisi'ne gelince, o zaman Kheta Büyük Yöneticisi onları kabul etmeyecek ve Kheta Büyük Yöneticisi onları Güneş'in onayladığı büyük Mısır yöneticisi Ra-user-ma'ya gönderecek ...

23. ... ve onlar onlardan birine hizmet için Kheta ülkesine gelirse, onlar Kheta ülkesine katılmayacak, onlar büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen'e teslim edilecek. Ya da eğer geçiş olursa ...

24. ... Kheta ülkesinden, ve onlar gelirse büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen'e, o zaman Güneş'in onayladığı, büyük Mısır yöneticisi Ra-user-ma asla ...

25. ... ve onlar herhangi türden bir hizmet için Mısır ülkesine gelirse, o zaman Güneş'in onayladığı büyük Mısır yöneticisi Ra-user-ma onları sahiplenmeyecek; onların Kheta Büyük Yöneticisi'ne teslim edilmelerini sağlayacak

26. ... gümüş tablet, ilan edilir ki Kheta ülkesinin erkek tanrı (savaşçılar) ve dişi tanrı bin tanrı tarafından, Mısır ülkesinin erkek tanrı ve dişi tanrı bin tanrı ile uyum içinde, ki onlar

27. Kheta Tanrısı, A... kenti Suteç'i, Taaranta kenti Suteç'i, Pairaka kenti Suteç'i, Khisasap kenti Suteç'i, Sarasu kenti Suteç'i, Khira(bu) kenti Suteç'i,

...

28. Sarapaina kenti Suteç'i, Kheta Astarata'sı, Titatkherri tanrısı, Ka... tanrısı

29. ... kenti tanrıçası ... Tain... tanrıçası ..., ... tanrısı

30. Kheta ülkesinin ırmaklarının tepelerinin, Kheta ülkesi tanrıları, Tawatana ülkesi tanrıları, Güneş Amen, Suteç, erkek tanrılar, dişi tanrılar, Mısır ülkesinin tepelerinin, ırmaklarının, ... büyük deniz, rüzgarlar, bulutlar. Bu sözler

31. ki Kheta ülkesinin ve Mısır ülkesinin gümüşünden tabletin üzerindedir, her kim ki onlara uymazsa, Kheta ülkesinin bin tanrısı, Mısır ülkesinin bin tanrısı ile birlikte, onun yuvasına, ailesine, hizmetkarlarına (karşı) duracaktır. Ama her kim ki gümüş tablet üzerindeki bu sözlere uyarsa, ister Kheta'lı olsun ...

33. Kheta ülkesinin bin tanrısı, Mısır ülkesinin bin tanrısı ile birlikte, sağlık verecek, yaşam verecek onun (ailesine) ve ... kendisine hizmetkarları ile birlikte. Eğer ki geçerse (Mısır ülkesinden) bir adam, ya da iki, ya da üç (ve giderse Kheta ülkesine, o zaman Kheta Büyük Yöneticisi sağlayacak) onların Güneş'in Onadığı büyük Mısır yöneticisi Ra-user-ma'ya teslim edilmesini, ama her kim ki büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen'e verilirse,

34. o zaman cürümü kullanılmayacak ... kendisine, karılarına, çocuklarına karşı ... Eğer ki geçerse Kheta ülkesinden bir adam, ya da iki, ya da üç, ve gelirse Güneş'in Onadığı,

35. büyük Mısır yöneticisi Ramessu-meriamen'e büyük Mısır yöneticisi yakalayıp (onların sağlayacak) Kheta Büyük Yöneticisi'ne teslim edilmelerini (ama her kim ki teslim edilecek) kendisi, karıları, çocukları, ayrıca ölüme mahkum edilmeyecek, ayrıca asla (acı çekmeyecek?)

36. gözlerinden, ağzından, ayaklarından, ayrıca cürümü ona karşı kullanılmayacak. Bu gümüş tabletin ön yüzünde yer alan figür Suteç'in figürüdür ... gökyüzünün büyük yöneticisi Suteç, Anlaşma'nın takipçisi, ki onu yapan büyük yönetici Kheta-Sira

37. Kheta'dan ...

38.

- *SON* -